

Univerzita Karlova v Praze

Právnická fakulta

Mgr. Zuzana Housková

Zástavní právo v judikatuře a bankovní praxi

Rigorózní práce

Konzultant rigorózní práce: prof. JUDr. Jiří Švestka, DrSc.

Katedra: občanského práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 8.11.2012

Prohlašuji, že jsem předkládanou rigorózní práci vypracovala samostatně, všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Ráda bych poděkovala panu prof. Švestkovi za cenné rady a připomínky a svému manželovi za velkou podporu.

V Praze dne

podpis

Obsah

1.	Seznam zkratk.....	5
2.	Úvod.....	6
3.	Vývoj právní úpravy.....	7
4.	Obecně k zástavnímu právu	9
4.1	Povaha zástavního práva	10
4.2	Funkce a zásady zástavního práva.....	14
4.2.1	Zásada akcesority	15
4.3	Subjekty zástavního práva	20
4.4	Předmět zástavy.....	22
4.5	Propadná zástava	27
4.6	Zástavní právo a více dlužníků.....	29
4.7	Zástavní právo a podílové spoluvlastnictví	30
4.8	Platnost zástavní smlouvy a vznik zástavního práva.....	34
4.8.1	Vznik zástavního práva	38
4.8.2	Zástava cizí věci	45
4.8.3	Promlčení zástavního práva	47
4.9	Zánik zástavního práva.....	52
5.	Specifikace zajišťované pohledávky	61
5.1	Smlouva o úvěru.....	62
5.2	Praxe při zajišťování pohledávek	64
5.3	Pohledávky z úvěrů	69
5.4	Zajištění budoucích druhových pohledávek	73
5.5	Změna závazků zajištěných zástavním právem.....	81
5.5.1	Zástavní právo pro zajištění téže pohledávky	88
6.	Zástavní právo k pohledávce	90
6.1	Určení, jaká pohledávka může být předmětem zástavního práva	92
6.2	Identifikace zastavované pohledávky.....	94
6.3	Účinnost zástavního práva vůči poddlužníku.....	97
6.4	Vztah zástavního věřitele a poddlužníka	100
6.5	Vztah zástavního a obligačního dlužníka	104
6.6	Zástavní právo k pohledávkám z obchodního styku	105
6.7	Zástavní právo k pohledávkám z vedení účtu	108
7.	Nový občanský zákoník	114

8.	Závěr.....	116
9.	Použitá literatura.....	121
10.	Resumé	129

1. Seznam zkratk

občanský zákoník OZ	zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
obchodní zákoník ObchZ	zákon č. 531/1991 Sb., obchodní zákoník, ve znění pozdějších předpisů
OSŘ	zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů
Předpis NK	Předpis Notářské komory České republiky MS08/2007, kterým se stanoví postup při vedení, provozu a správě Rejstříku zástav, postup při provádění zápisů a záznamů do tohoto rejstříku, výmazů z něj a při vydávání opisů a výpisů z něj (předpis o rejstříku zástav)
Nejvyšší soud NS	Nejvyšší soud České republiky
ZoCP	zákon č. 591/1992 Sb., o cenných papírech, ve znění pozdějších předpisů

2. Úvod

Zástavní právo je nástrojem zvýhodnění postavení věřitele a je hojně využíváno bankami k zajištění jejich pohledávek z úvěrových smluv. Je to institut, který je stále živým tématem. Váže se k němu bohatá a vyvíjející se judikatura, odborná literatura a množina názorů, která se utváří mezi odborníky v praxi.

Tato práce se věnuje judikatuře Nejvyššího soudu České republiky¹ vztahující se k platné právní úpravě a poznatkům z praxe při zajišťování úvěrových pohledávek a zřizování zástavního práva především k pohledávkám. Vliv judikatury Nejvyššího soudu na praxi je totiž obrovský. Kromě analýz autorky zaznamenává práce i názory notářů, advokátů a akademických pracovníků v konfrontaci s ryze praktickými úskalími naplňování požadavků určitosti specifikace zajišťované pohledávky a platného zřizování zástavního práva.

Cílem práce je identifikovat především rozdílné názory v určitých otázkách zástavního práva a taktéž neuzavřené otázky z praxe, na které se pokusím nalézt odpovědi.

¹ dle zákona č. 6/2002 Sb., o soudech a soudcích, zajišťuje Nejvyšší soud sjednocování rozsudků soudů nižších stupňů. Blíže vysvětlil Nejvyšší soud pojem sjednocování rozhodovací činnosti soudů v rozsudku sp. zn. 30 Cdo 2811/2007 ze dne 3. 12. 2009, sp. zn. I když právní názory, které Nejvyšší soud zaujal v jiných právních věcech, nejsou ex lege závazné pro řešení případů obdobného druhu, nelze ztrácet ze zřetele, že došlo-li v soudní rozhodovací praxi při řešení určité materie k judikatornímu ustálení právního názoru, je z povahy věci nezbytné, aby soudy nižších stupňů tento judikatorní posun ve své praxi reflektovaly a v případě, že takový právní názor nesdílejí, jej ve světle jimi pečlivě vyložené argumentace (kriticky) konfrontovaly a seznatelným způsobem (v odůvodnění písemného vyhotovení svého rozhodnutí) vyložily, proč, resp. z jakého (jakých) nosného (nosných) důvodu (důvodů) nebylo lze se ve věci s obdobným skutkovým či právním základem s předmětným judikátem ztotožnit. Tento postup při práci s judikaturou je přirozeně nezbytné dodržet tím spíše v situaci, kdy v obdobné věci Nejvyšší soud České republiky zaujal k rozhodovací činnosti soudů ve věcech určitého druhu podle § 14 odst. 3 zákona č. 6/2002 Sb., o soudech, soudcích, přísedících a státní správě soudů a o změně některých dalších zákonů (zákon o soudech a soudcích), ve znění pozdějších předpisů, stanovisko, anebo rozhodl-li v určité věci velkým senátem podle § 20 odst. 1 zákona o soudech a soudcích.

Předmětem této práce je zmapování rozsahu aktuální judikatury Nejvyššího soudu postupujícího od otázek obecné povahy zástavního práva přes judikaturu vztahující se k zajišťované pohledávce po judikaturu ke zřizování zástavního práva k pohledávkám. Rovněž je předmětem zkoumání, zda judikatura odpovídá na všechny otázky z praxe, zda je judikatura aplikovatelná v praxi a které otázky jsou v praxi hojně řešeny a které otázky řešené Nejvyšším soudem v praxi již problémy nepůsobí.

Práce je rozdělena na tři hlavní oddíly. První oddíl se věnuje obecným otázkám zástavního práva jako takového, neboť bez hlubšího rozboru obecných otázek nelze ke specifickým problémům přistoupit. Důkazem je pak i časté prolínání částí obecného oddílu s oddíly specifickými. Druhý oddíl pojednává o specifikaci zajišťované pohledávky a třetí o zřizování zástavního práva k pohledávce, resp. pohledávkám.

3. Vývoj právní úpravy

Ve stručném vývoji právní úpravy se omezím na období posledních 60 let, ve kterém se vyvíjela povaha zástavního práva a uspokojování ze zástavy.

Zástavní právo bylo upraveno v občanském zákoníku z roku 1950 v § 495 a mělo do novely č. 109/1990 Sb. účinné ode dne 1.5.1990 povahu zákonného zástavního práva, tj. vzniklého ze zákona. V padesátých a šedesátých letech se využívalo prakticky jen k zajištění úvěrových pohledávek státních peněžních ústavů.² Úprava zástavního práva dle novely č. 109/1990 Sb. umožnila vznik zástavního práva i na smluvním základě, způsobila však nejednoznačné závěry v literatuře o povaze (věcné či obligační) zástavního práva.³ Z judikatury⁴ a literatury však vyplynulo, že zástavní právo působilo jen mezi stranami zástavní smlouvy. Nelze tedy dovodit, že v případech přechodu vlastnického práva k zastavené věci docházelo i k přechodu práva zástavního. Smlouvy v oblasti soukromého práva působí zásadně jen mezi stranami těchto smluv.

2 Bureš, J., Drápal, L. Zástavní právo v soudní praxi, druhé doplněné vydání, C.H. Beck, 1997, str. 1

3 Kocina, J. Zástavní právo v české republice po poslední novelizaci, BA 5/2002, str. 22

4 Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 21 Cdo 1975/98 ze dne 18.5.1999, publikováno ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek č. R 64/2000

Je možné shrnout, že právní úprava zástavního práva byla podstatnou měrou ovlivněna přijetím těchto novel občanského zákoníku: novely č. 509/1991 Sb., č. 165/1998 Sb., č. 367/2000 Sb. a novely č. 317/2001 Sb.

Jako právo věcné bylo zástavní právo uvedeno do českého právního řádu novelou občanského zákoníku č. 509/1991 Sb. Zástavní právo bylo upraveno v § 151a an. OZ. Zajímavá pro potřeby tohoto textu je skutečnost, že zastavení pohledávky bylo samostatně uvedeno nadpisem a bylo upraveno v § 151h a násl. OZ.

Právní úprava účinná od 1.1.1992 do účinnosti novely č. 165/1998 Sb., spočívala v tom, že nebyl k dispozici žádný mechanismus, kterým by bylo možno provést realizaci zástavních práv. Tehdejší právní úprava § 151f odst. 1 s 2 občanského zákoníku stanovila „pouze“: *„není-li zajištěná pohledávka řádně a včas splněna, může se zástavní věřitel domáhat uspokojení ze zástavy, a to i tehdy, když zajištěná pohledávka je promlčena. Je-li na zajištění téže pohledávky zastaveno několik samostatných věcí, zástavní věřitel je oprávněn domáhat se uspokojení celé pohledávky nebo její části z kterékoli zástavy.“* Nebylo stanoveno, jak se uspokojení pohledávky ze zástavy lze domoci a tato úprava znamenala od počátku devadesátých let značný právní problém.⁵ Trn z paty vytáhla zástavním věřitelům až novela č. 165/1998 Sb., která kromě jiných předpisů novelizovala i zákon o bankách a především bankám sloužila, aby se domohly uspokojení ze zástav zřízených k zajištění jejich pohledávek. Novela č.165/1998 Sb. přinesla novelizaci stručného § 151f OZ a připustila možnost zástavního věřitele navrhnout prodej zástavy a uspokojit se z výtěžku prodeje zástavy dle § 274 písm. a) OSŘ a § 372 OSŘ.⁶

Novela č. 367/2000 Sb. účinná od 1.1.2001 zcela nově upravila zástavní právo. Důvodová zpráva k této novele uvádí, že dosavadní právní úprava přestala vyhovovat pro svou kusovitost a mezerovitost. Neřešila např. otázky vzniku zástavního práva k movitým věcem, které se obvykle nepředávají. Tato novela zrušila ustanovení § 299 ObchZ o zřízení zástavního práva k pohledávkám vznikajícím v budoucnu a převedla

5 Blíže viz Kocina, J. Zástavní právo v české republice po poslední novelizaci, BA 5/2002, str. 20

6 Blíže k tomu Fiala, J. Realizace zástavního práva podle § 151f občanského zákoníku, BA 2/1999, str. 30 an.

ucelenou úpravu zástavy pohledávek pouze do občanského zákoníku. Na druhou stranu zavedla možnost zástavy obchodního podílu a částečně převedla speciální právní úpravu i do obchodního zákoníku (§ 117a ObchZ). Novela umožnila, aby zástavní věřitel nadále mohl podat žalobu k soudu a následně dosáhl uspokojení exekučně. Novelou pak dostal zástavní věřitel na výběr ze dvou možností: může žalovat dlužníka na plnění zajištěné pohledávky anebo podat tzv. zástavní žalobu a domáhat se na osobě odlišné od obligačního dlužníka strpění uspokojení ze zástavy.

S účinností od 1.5.2000 byl přijat také zákon č. 26/2000 Sb. o veřejných dražbách, kterým bylo dosaženo účinné zpeněžení zastavených nemovitostí.

Úprava obsažená v novele č. 317/2001 Sb. přinesla pak úpravu soudního prodeje zástavy a zavedla Rejstřík zástav Notářské komory České republiky. Novela nabyla účinnosti 1.1.2002.

Současná právní úprava platí od 1.1.2002 a podle ní mohou postupovat zástavní věřitelé, kterým vznikl nárok na uspokojení ze zástavy v době od 1.9.1998 s jistými výjimkami.

4. Obecně k zástavnímu právu

Věcné zajištění se vedle osobní odpovědnosti jeví jako mnohem spolehlivější zajištění.⁷ Vyplývá to ze skutečnosti, že věci, které jsou předmětem zástavy, v čase podléhají menším výkyvům hodnoty než schopnost samotného dlužníka dostát svým závazkům z majetku, jehož je ke dni splatnosti pohledávky vlastníkem. Zřízením zástavního práva se zástavnímu věřiteli dostává přednostní postavení odděleného věřitele.

Právní úpravu zástavního práva a vztah občanskoprávní úpravy vůči té obchodně právní (zejména při zajišťování obchodněprávních závazkových vztahů) podrobně vyložil Nejvyšší soud v rozsudcích sp. zn. 21 Cdo 681/2006, sp. zn. 21 Cdo 682/2006, 21 Cdo 1918/2005 nebo 21 Cdo 948/2006 se závěrem, že zástavní právo se řídí výhradně občanským zákoníkem a to i případy zajišťování pohledávek ze smluv o úvěru, které jsou dle § 261 odst. 3 písm. d) ObchZ tzv. „absolutním obchodem“. Zástavní právo není

⁷ Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M. A kol. Občanský zákoník I., § 1 až 459. Komentář. 2.vydání, Praha: C.H.Beck, 2009, s. 1069

upraveno v obchodním zákoníku⁸ a řeší je předpisy práva občanského, zejména občanský zákoník

4.1 Povaha zástavního práva

Zástavní právo je věcným právem k věci cizí⁹ a odpovídá tomu i zařazení do části druhé občanského zákoníku a tuto skutečnost potvrzuje i judikatura.

Patří mezi taxativně vymezené typy věcných práv, kterých je přesně vymezený počet. Nelze jejich okruh bez opory v zákoně rozšiřovat, platí ze tzv. numerus clausus co do typu a z části i co do obsahu.¹⁰ Uskutečňuje svoji roli zejména tím, že od okamžiku svého vzniku do své realizace nutí dlužníka splnit dluh a v případě nesplnění dluhu poskytuje možnost uspokojení nesplacené pohledávky prostřednictvím realizace zástavy. Povaha zástavního práva jako práva věcného se promítá v případě převodu věci, které jsou předmětem zástavy. Platí totiž, že převodem zastavené věci zástavní právo na věci vázne dále. Zcizení zastavené věci se tak zástavního práva nedotkne. Zástavní právo samo o sobě však není převoditelné,¹¹ sleduje právní osud pohledávky, kterou zajišťuje anebo právní osud věci, na které lpí jako její právní vada. Pro věcná

8 Zde je v rozsudku odkaz na již neplatný § 299 ObchZ, který zněl:

§ 299

(1) Zástavní právo lze zřídit na určitou dobu, do určité výše a pro určitý druh pohledávek, které vzniknou zástavnímu věřiteli vůči dlužníku v budoucnu.

(2) Zástavní věřitel může při výkonu svého zástavního práva zpeněžit ve veřejné dražbě zastavenou nemovitost nebo jinou zástavu, jestliže na tento zamýšlený výkon zástavního práva včas písemně upozorní zástavce a dlužníka, to vše za podmínek upravených zákonem o veřejných dražbách. Od doručení tohoto písemného upozornění nesmí zástavce s předmětem zástavy nakládat. Stanoví-li to smlouva, může zástavní věřitel jiným vhodným způsobem zástavu prodat.

(3) Zástavní věřitel vydá bez zbytečného odkladu dlužníku výtěžek prodeje převyšující jeho zajištěnou pohledávku po odečtení účelně vynaložených nákladů

9 Fiala, J. a kol. Občanské právo hmotné, třetí opravené a doplněné vydání, Masarykova Univerzita, Doplněk, 2002, str. 171

10 Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M. A kol. Občanský zákoník I., § 1 až 459. Komentář. 2.vydání, Praha: C.H.Beck, 2009, s.1075

11 tamtéž

práva je příznačný princip publicity.¹² Souvisí s povahou věcných práv, která působí proti všem (erga omnes) a kterým existence těchto práv musí být známa. Publicita se nakonec projevuje nejen u věcí nemovitých a movitých, ale i např. u pohledávek, kdy zástavní právo je účinné teprve okamžikem oznámení poddlužníkovi. S publicitou souvisí legitimační účinek podporující domněnku, že faktická moc nad věcí je podložena i mocí právní (držitel je vlastníkem) a kdo tvrdí opak, nese důkazní břemeno. Definicí zástavního práva dle platné právní úpravy obsahuje § 152 OZ, který stanoví, že zástavní právo slouží k zajištění pohledávky pro případ, že dluh, který jí odpovídá, nebude včas splněn s tím, že v tomto případě lze dosáhnout uspokojení z výtěžku zpeněžení zástavy. Právní úprava zástavního práva v občanském zákoníku se uplatní pro zajištění občanskoprávních, ale i obchodněprávních závazků.

Zástavní právo je právem věcným, nepůsobí pouze vůči osobě, která s věřitelem uzavřela zástavní smlouvu, ale i vůči osobám třetím. To ale neznamená, že od vzniku zástavního práva by vlastník zastavenou věc nemohl zcizit, či jinak s ní disponovat, protože zástavní právo působí i vůči dalšímu nabyvateli. Jediným omezením vlastnického práva k nemovitosti, která je zatížena zástavním právem, je, že vlastník nemovitosti musí strpět, aby se zástavní věřitel v případě nesplnění zajištěné pohledávky uspokojil ze zástavy. Toto omezení však působí i na každého nového vlastníka.

Zástavní právo zásadně nebrání vlastníku zástavy (zástavnímu dlužníku) nakládat se zástavou. Nestanoví-li zákon něco jiného¹³, může zástavní dlužník zástavu zcizit, znovu ji zastavit, zřídit k ní věcné břemeno, dát ji do nájmu nebo do jiného užívání apod. Ujednání, kterými by byl zástavní dlužník v rozporu se zákonem vyloučen nebo omezen v takovém nakládání se zástavou, jsou neplatná (§ 39 OZ).¹⁴ Jedná se o zajímavý rozsudek, který řeší situaci v bankovní praxi celkem častou, kdy si strany

12 Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M. A kol. Občanský zákoník I., § 1 až 459. Komentář. 2.vydání, Praha: C.H.Beck, 2009, s.1077

13 viz § 169 písm. b) OZ

14 Rozsudek Nejvyššího soudu sp.zn. 21 Cdo 296/2003 ze dne 16. 7. 2003, publikován ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. R 64/2004

sjednaly, že se zástavce „po dobu existence zajišťované pohledávky“ zdrží „jakékoliv dispozice se zástavou, která by znesnadňovala nebo znemožňovala realizaci zástavy, zejména že bez souhlasu zástavního věřitele nesjedná další zástavní právo, předkupní právo, věcné břemeno či nájem zástavy.“ Nejvyšší soud v rozsudku sp. zn. 21 Cdo 296/2003 ze dne 16. 7. 2003, publikován ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. R 64/2004, rekapituluje povahu zástavního práva a potvrzuje, že zástavní právo zásadně nebrání vlastníku zástavy (zástavnímu dlužníku) nakládat se zástavou. Nestanoví-li zákon něco jiného, může zástavní dlužník zástavu zcizit, znovu ji zastavit, zřídit k ní věcné břemeno, dát ji do nájmu nebo do jiného užívání apod. Zástavní právo je vybudováno jako věcné právo a na principu priority právě proto, aby - na rozdíl od dřívějšího institutu omezení převodu nemovitosti - umožnilo, v zájmu řádného a účelného hospodářského využití zástavy, uvedené nakládání se zástavou, aniž by tím byla (mohla být) dotčena práva zástavního věřitele. Případná ujednání, kterými by byl zástavní dlužník v rozporu se zákonem vyloučen nebo omezen v takovém nakládání se zástavou, odporují účelu (smyslu) zástavního práva zákonem sledovanému, a jsou proto podle ustanovení § 39 OZ neplatnými právními úkony. Má-li se úspěšně naplnit uhrazovací funkce zástavního práva (tj. nebyla-li zajištěná pohledávka řádně a včas splněna a vzniklo-li tedy zástavnímu věřiteli právo na uspokojení ze zástavy), musí být zástavnímu věřiteli zaručeno také to, aby ze zpeněžení zástavy byl dosažen takový výtěžek, jaký bylo možné očekávat při zřízení zástavního práva. Je třeba dle Nejvyššího soudu umět rozlišovat mezi právem zástavce sjednat k předmětu zástavy další zástavní právo či závazkové právo (časté je zřízení nájmu) a mezi skutečností, kdy dochází ke zhoršení hodnoty předmětu zástavy. Nejvyšší soud totiž rozvádí, že pokud zástavní dlužník učinil právní úkon týkající se zástavy, který vedl - proto, že zhoršuje zástavu na újmu zástavního věřitele - ve svých důsledcích ke snížení (zmenšení) majetku samotného vlastníka zástavy, nelze - s ohledem na obsah vlastnických práv zástavního dlužníka a vzhledem k funkcím a účelu zástavního práva - úspěšně dovozovat, že by takový právní úkon odporoval svým obsahem nebo účelem zákonu nebo zákon obcházel anebo se přičil dobrým mravům. Následkem porušení povinnosti uložené v ustanovení § 151e odst. 2 OZ (dnes se jedná o § 163 odst. 1 OZ - pozn. autorky) proto

není neplatnost právního úkonu. Následkem je sankce. Zástavní věřitel má právo reagovat tím, že bude od dlužníka požadovat, aby zajištění bez zbytečného odkladu přiměřeně doplnil; jestliže to dlužník neučiní, stane se splatnou ta část pohledávky zástavního věřitele, která není v důsledku snížení (ztráty) ceny zástavy zajištěna (§ 163 odst. 2 OZ).¹⁵ Z uvedeného mimo jiné vyplývá, že při soudním prodeji zástavy může být poskytnuta náhrada za nájemní právo (s výjimkou nájmu bytu nebo jiného nájemního práva, o němž bylo rozhodnuto, že prodejem v dražbě nezanikne), jež vzniklo později než zástavní právo, které zajišťuje vymáhanou pohledávku, jen tehdy, byl-li zástavní věřitel plně uspokojen; nedostane-li se na nájemní právo úhrada z rozdělované podstaty (například proto, že byla plně vyčerpána úhradou pohledávky zástavního věřitele), nájemní právo dnem právní moci rozvrhového usnesení vždy bez náhrady zanikne. Je tedy nepochybné, že za této situace pronajmutím nemovitosti (její části), k níž již platně vzniklo zástavní právo, nemohlo dojít ke zhoršení zástavy na újmu zástavního věřitele. Tento judikát byl v literatuře¹⁶ kritizován pro chybějící oporu v zákoně,¹⁷ když je možné dle stávající právní úpravy sjednat zákaz uzavření nájemní smlouvy či jiných dispozic se zástavní smlouvou. Je třeba než souhlasit, že omezení v zákoně uvedené se vztahuje pouze na zřizování zástavního práva k nemovitostem, v dalším se k jiným zákazům v zástavní smlouvě nevyjadřuje.

15 Způsobil-li zástavní dlužník zhoršení zástavy na újmu věřitele (snížení nebo ztrátu ceny zástavy), porušil tím svou právní povinnost; jestliže tak učinil zaviněně, odpovídá za škodu (§420 OZ), která zástavnímu věřiteli vznikla v důsledku toho, že při zpeněžení zástavy nebyl dosažen takový výtěžek, který by - kdyby nedošlo k zaviněnému protiprávnímu jednání zástavního dlužníka - bylo možné očekávat, jestliže z dosaženého výtěžku nebyla plně uspokojena zajištěná pohledávka s příslušenstvím.

16 Konečná, P. Obchodní společnosti a jejich financování v judikatuře Nejvyššího soudu ČR, sborník příspěvků z 1.osborného symposia, mimořádná příloha, PR 19/2008

17 Rozsudek je plně aplikovatelný na právní úpravu po 31.12.2000, tedy již v době platnosti § 169 OZ týkající se neplatných ujednání v zástavní smlouvě

4.2 Funkce a zásady zástavního práva

Zástavní právo plní několik funkcí. Zajišťovací funkce slouží k motivaci dlužníka dluh řádně a včas uhradit, neboť zástava představuje hrozbu ztráty majetku, na němž vázne zástavní právo. Více je jistě motivován dlužník, který dá svému věřiteli věc, jejímž je vlastníkem než v situaci, kdy je vlastníkem zástavy třetí osoba. Získáním zástavy a ani působením zajišťovací a uhrazovací funkce zástavního práva se majetek zástavního věřitele ve svém výsledku nezvyšuje (nerozmnožuje) a ani se nesnižuje (nezmenšuje) majetek zástavního dlužníka.¹⁸

Uhrazovací funkce nastupuje v případě prodlení dlužníka. Projevuje se v zákonem přípustném odnětí vlastnického práva k zastavené věci, k jejímu prodeji v dražbě a uspokojení věřitele z výtěžku. Vyplyvá to z § 165 odst. 1 OZ, který ve znění do 31.12.2001 umožňoval „uspokojení ze zástavy“ namísto dnes platného „uspokojení z výtěžku zpeněžení zástavy“. Znamená to vyjádření skutečnosti, že zástavní věřitel si zástavu v případě prodlení dlužníka ponechat nemůže – jednalo by se tak o propadnou zástavu, která je ze zákona neplatným úkonem (§ 169 písm. e) OZ), ale může se domáhat jejího prodeje ve veřejné dražbě nebo soudním prodejem.

Vedle funkcí jsou pro zástavní právo typické určité zásady. Jedná se o zásadu subsidiarity – k realizaci zástavního práva lze přistoupit až poté, kdy dluh nebyl plněn řádně a včas. Zásada práva k cizí věci vyjadřuje skutečnost, že zástavní právo vzniká vůči zástavě náležející osobě odlišné od zástavního věřitele. Tato zásada se projeví např. i při zániku zástavního práva, a to splynutím (konfuzí).

Projevem zásady individualizace zástavy je skutečnost, že zástava může vzniknout jen k individuálně určeným předmětům, individualizována musí být také zajišťovaná pohledávka. To se významně promítá především v praxi a judikatuře, neboť přesné určení předmětu zástavy anebo zajišťované pohledávky je častým argumentem dlužníků při určení, zda tu právní vztah je či není, tedy zda zástavní smlouva je nebo není absolutně neplatná pro neurčité vymezení předmětu zástavy anebo zajišťované pohledávky.

18 Rozsudek Nejvyššího soudu 21 Cdo 5145/2009 ze dne 16.12.2010

Zásada práva k věci cizí, která vyplývá i ze zařazení do hlavy třetí OZ. Zástavní právo vzniká vůči předmětu zástavy (zástavě), jejímž vlastníkem je osoba odlišná od zástavního věřitele. Tato zásada se projeví i při zániku zástavního práva splnutím.

Zásada nedělitelnosti uvedená teorií, která znamená, že celou zástavou se zajišťuje celá pohledávka,¹⁹ byla Nejvyšším soudem prolomena, když uvedl, že zástavní právo vznikne i tehdy, je-li jím zajištěna jen část pohledávky.²⁰ Taktéž názor teorie, že zástavce, který je vlastníkem věci jako celku, může zástavním právem zatížit vždy jen celou nemovitost,²¹ je Nejvyšším soudem patrně překonán. Dle názoru Nejvyššího soudu vlastník celé věci může dát do zástavy i ideální část věci.²²

4.2.1 Zásada akcesority

Zásada akcesority zástavního práva je pro praxi natolik významnou zásadou, že je vhodné jí věnovat více pozornosti. Zásada akcesority určuje místo zástavního práva ve vztahu k zajištěnému hlavnímu závazku. Zástavní právo je existenčně spjato se závazkem hlavním (existuje pouze tehdy, je-li dána existence či předpoklad existence hlavního závazku, a zánikem hlavního závazku zásadně zaniká i zástavní právo). Výjimečně zákon umožňuje zřízení zástavního práva k zajištění pohledávky, která má vzniknout teprve v budoucnu nebo vznik pohledávky je závislý na splnění podmínky v budoucnu. Do vzniku takové pohledávky má zástavní právo význam jen jako zajištění pořadí na předmětu zástavy, zajišťovací nebo pozdější uhrazovací funkce zástavního

19 Fiala, J. a kol. Občanské právo hmotné, třetí opravené a doplněné vydání, Masarykova Univerzita, Doplněk, 2002, str. 172

20 Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 21 Cdo 2939/2004 ze dne 25. 11. 2005, publikovaný ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. R 70/2006.

21 Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J. a kol. Občanské právo hmotné, první a druhý díl, 4. aktualizované vydání, ASPI, 2005, str. 444

22 Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 30 Cdo 1268/2002 ze dne 19.12.2002

práva se „aktivují“ vznikem pohledávky.²³ V praxi je tato skutečnost velmi problematická, jak se ukáže níže.

Soudy dovozují akcesoritu zástavního práva z § 100 a § 170 odst. 1 OZ, jenž spočívá v tom, že není-li promlčena pohledávka zajištěná zástavním právem, nemůže se promlčet ani zástavní právo. Zajištění promlčené pohledávky zástavním právem trvá i nadále, ale vymahatelnost je oslabena pro případ zástavcem vznesené námitky promlčení.²⁴

Z hlediska ekonomického akcesorita zástavního práva tedy vyjadřuje skutečnost, že nedochází ke zvýšení (rozmnožení) majetku zástavního věřitele nebo ke snížení (zmenšení) majetku zástavního dlužníka jen následkem toho, že zástavnímu věřiteli poskytuje nárok na uspokojení zajištěné pohledávky z výtěžku zpeněžení zástavy. Zřízení zástavního práva nepředstavuje ani běžnou obchodní činnost.

Akcesorickou povahu zástavního práva odráží také vymezení jeho subjektů. Proto lze rozlišit subjekty závazkového právního vztahu, který je zástavním právem zajišťován, a zástavního právního vztahu. Jsou jimi věřitel (a zároveň zástavní věřitel), obligační dlužník (tj. dlužník v hlavním závazkovém právním vztahu), zástavní dlužník (tj. vlastník zástavy, zástavce). Zástavním věřitelem je ten, kdo je při vzniku zástavního práva nositelem zajišťované pohledávky, může jím být i subjekt, na který zajišťovaná pohledávka přešla např. z titulu postoupení. Zástavcem je pak osoba, která dala věc do zástavy. Může to být osoba totožná s dlužníkem zástavního věřitele, ale také nemusí. Jinak řečeno, obligační dlužník a zástavní dlužník mohou být totožnými subjekty (a to v případech, když obligační dlužník zřídil zástavní právo k věci ve svém vlastnictví) anebo je zástavcem třetí osoba odlišná od dlužníka zástavního věřitele anebo osoba, která nabyla věc zatíženou zástavním právem.

Povaha akcesority se projevuje viditelně v případě odlišného obligačního a zástavního dlužníka. Plněním jednoho z nich zaniká v rozsahu poskytnutého plnění povinnost druhého. Nelze však na vztah mezi obligačním a zástavním dlužníkem pohlížet jako na

23 Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník I., § 1 až 459. Komentář. 2.vydání, Praha: C.H.Beck, 2009, s. 1069

24 Rozsudek Nejvyššího soudu 29 Cdo 1053/2009 ze dne 31. 5. 2011, publikován ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. R 142/2011

vztah solidárních dlužníků, jak lze v rozhodovací praxi soudů nižších stupňů sledovat.²⁵ Je-li žalován současně obligační dlužník i dlužník zástavní jako osoba od osobního dlužníka odlišná, má být v žalobním návrhu i ve výroku rozhodnutí vyjádřena akcesorita zástavního práva, což se v praxi děje použitím formulace, že „plněním jednoho ze žalovaných zaniká v rozsahu poskytnutého plnění povinnost druhého žalovaného“.²⁶

Akcesorickým je zástavní právo v první řadě proto, že vzniká pouze tehdy, vznikla-li platně také pohledávka, k jejímuž zajištění má sloužit. Jestliže pohledávka, která má být zástavním právem zajištěna, ve skutečnosti platně nevznikla, není tu ani zástavní právo, i kdyby byl jinak právní titul vzniku zástavního práva naplněn. Zástavní právo nemá samo o sobě hospodářský účel. Zástavní právo totiž nepůsobí samo o sobě (samostatně), ale slouží k zajištění pohledávky a nebyla-li pohledávka řádně a včas splněna, k jejímu uhrazení.²⁷

Fiala dále dělí akcesoritu na existenční a funkční.²⁸ Existenční akcesorita znamená, že vedlejší závazek je existenčně závislý na závazku hlavním, tj. vedlejší závazek na jedné straně nemůže vzniknout dříve než závazek hlavní (se stanovenými výjimkami při zajišťování budoucích pohledávek), na druhé straně pak spolu se zánikem hlavního závazku pozbývá zajišťovací závazek smyslu a zaniká rovněž. Zajišťovací vztah může v některých případech zaniknout dříve než vztah hlavní. Funkční akcesorita zajišťovacího závazku znamená, že akcesorický závazek je podmíněn obsahem závazku hlavního. Podmíněnost nemusí však vždy znamenat totožnost obsahu, musí ale vždy směřovat k zajišťovací, uhrazovací či jiné funkci.

Zajímavý názor vyslovil Nejvyšší soud v rozsudku sp. zn. 21 Cdo 1198/2005 ze dne 9. 2. 2006, který byl publikován ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. R

25 Usnesení Krajského soudu v Brně č.j. 38 Co 47/2008 -45 a usnesení okresního soudu v Hodoníně č.j. 2 e 518/2006-18

26 Rozsudek Nejvyššího soudu 20 Cdo 2165/2008 ze dne 30.6.2010

27 Rozsudek Nejvyššího soudu 21 Cdo 5145/2009 ze dne 16.12.2010

28 Fiala, J. Zánik zástavního práva jako důsledek zániku obligačního dlužníka, Právní rozhledy, Číslo: 6/2003, str. 290

16/2007. Nejvyšší soud uvádí, že akcesoritu zástavního práva je třeba chápat - jak vyplývá zejména z ustanovení § 152 a § 165 odst. 1 OZ - ve vztahu k zajištěné pohledávce, a nikoliv také k osobě dlužníka. Zástavní věřitel má totiž právo na uspokojení z výtěžku zpeněžení zástavy vždy, nebyl-li dluh odpovídající zajištěné pohledávce včas splněn (tedy aniž by bylo významné, proč nebyl splněn ze strany dlužníka), a zástavní dlužník může obdobně jako dlužník uplatnit promlčení, zánik nebo jiné námitky týkající se zajištěné pohledávky. Smrtí dlužníka (fyzické osoby) povinnost plnit nezaniká, ledaže by jejím obsahem bylo plnění, které mělo být provedeno osobně dlužníkem (srov. § 579 odst. 1 OZ). Je-li dlužníkem právnická osoba, přechází povinnost plnit po jejím zániku na nástupnické společnosti nebo na jiné její právní nástupce. Zanikla-li právnická osoba bez právního nástupce, je zřejmé, že tu není nikdo, na koho by přešla její povinnost plnit (kdo by jako dlužník byl povinen splnit dluh). V zákoně se výslovně - na rozdíl od fyzických osob - neuvádí, jaké má tato skutečnost právní následky ve vztahu ke dluhům, které zůstaly po zániku právnické osoby neuhrazeny; část právní teorie a praxe za této situace dovozuje, že dluh zanikl, neboť „dluh nemůže existovat bez nositele povinnosti“, a že tedy musela zaniknout rovněž jemu odpovídající pohledávka. Nejvyšší soud uvedl, že ze závěru, že pohledávka zanikla z důvodu zániku dlužnické právnické osoby bez právního nástupce, však nelze úspěšně dovozovat (na základě principu akcesority), že by bez dalšího zaniklo její zajištění poskytnuté třetími osobami. Princip akcesority je totiž - jak uvedeno již výše - třeba vztáhnout jen k zajištěné pohledávce a nikoliv k osobě dlužníka. Zanikl totiž dluh dlužníka, ale co se stalo s pohledávkou věřitele? Smysl zajištění pohledávky spočívá v tom, že věřitel, který nemůže být uspokojen z důvodů spočívajících v osobě dlužníka (včetně toho, že dlužník, který je právnickou osobou, zanikl bez právního nástupce), má nárok na uspokojení ze zajištění poskytnutého třetími osobami; neznamená to tedy, že by tím zanikla povinnost náhradního dlužníka (vzniklá z titulu poskytnutí zajištění), neboť okolnosti týkající se hlavního dlužníka nedopadají do právních poměrů náhradního dlužníka a nemohou mít za následek (s ohledem na účel a smysl zástavního práva poskytnout zástavnímu věřiteli uspokojení jeho pohledávky vždy, neučiní-li tak dlužník) zánik jeho povinností vůči věřiteli. Povinnost náhradního dlužníka uspokojit

věřitele (v případě, že dluh odpovídající zajištěné pohledávce nebyl včas splněn) tedy není (nemůže být) dotčena tím, že dluh odpovídající této pohledávce nemůže splnit zaniklá právnická osoba, která je dlužníkem. S tímto závěrem Nejvyššího soudu polemizuje odborná veřejnost i akademická obec.²⁹ Fiala uvádí, že v zájmu právní jistoty stran vyjadřuje občanský zákoník obecnou právní zásadu týkající se fyzických osob, že smrt dlužníka či věřitele zásadně zánik závazku nepůsobí a smrtí jednoho z nich přecházejí práva i povinnosti na právního nástupce dlužníka či věřitele (§ 579 odst. 1 OZ). Výjimkou je zánik závazku v důsledku smrti dlužníka, jestliže jeho obsahem bylo plnění, které mělo být provedeno osobně dlužníkem, obdobně zaniká závazek v důsledku smrti věřitele, bylo-li jeho plnění omezeno jen na jeho osobu (§ 579 odst. 2 OZ). Obdobný princip musí platit i pro právnické osoby, tj. zanikne-li právnická osoba a nejde o právo či povinnost vázané výlučně na tuto osobu (což je typické), přechází právo nebo povinnost na právního nástupce. Jenže právnická osoba může zaniknout i likvidací, tudíž bez právního nástupce, v takovém případě je nutno kategoricky trvat na závěru, že zanikají i subjektivní práva a povinnosti, jejichž nositelem byla tato právnická osoba.³⁰ Dluh nemůže existovat bez nositele povinnosti, tj. bez dlužníka. Výmazem právnické osoby z obchodního rejstříku zanikají i pohledávky vůči této osobě, pokud nedošlo k přechodu dluhu na jinou osobu. Akcesoritu zajištěné pohledávky a zástavního práva vyjadřuje např. § 170 odst. 1 písm. a) OZ, přičemž právní řád neobsahuje výjimku z této akcesority. Pokud právní řád takovou výjimku stanoví, je nezbytné nakládat s ní jako se skutečnou výjimkou. Proto nelze, s odkazem na analogii, výjimku rozšiřovat i na jiné zajišťovací instrumenty.³¹ Takový závěr je podložen věcnými argumenty, ovšem není pro věřitele právnických osob příznivý, neboť zánikem dlužníka se věřitel k uspokojení své pohledávky skrze zástavního dlužníka nedostane a dluh zůstane neuhrazen. Fiala navíc dodává, že možnost potvrzení

29 Viz např. Mayer, J.: Akcesorita zástavního práva, *Bulletin advokacie*, Číslo: 12/2008, str. 24

30 Fiala, J.: Zánik zástavního práva jako důsledek zániku obligačního dlužníka, *Právní rozhledy*, Číslo: 6/2003, str. 290

31 Fiala, J.: Zánik zástavního práva jako důsledek zániku obligačního dlužníka, *Právní rozhledy*, Číslo: 6/2003

závěru Nejvyššího soudu o tom, že by zánikem obligačního dlužníka zástavní právo nezanklo, by muselo být v právním řádu výslovně stanoveno.

4.3 Subjekty zástavního práva

Hlavními subjekty obligačního vztahu a vztahu, který je zajišťován zástavním právem, jsou zástavní věřitel, obligační dlužník a zástavce nebo zástavní dlužník. Zástavní věřitel zákonem definován není, ale je věřitelem, se kterým byla uzavřena zástavní smlouva k zajištění jeho pohledávky vzniklé nebo budoucí pohledávky, která vznikne z obligačního vztahu s dlužníkem. Zástavním věřitelem je však nejen ten subjekt, který zástavní smlouvu uzavřel, ale může se jím v důsledku postoupení pohledávky zajištěné zástavním právem stát i jiná osoba, na kterou bude zajištěná pohledávka postoupena. Jinými slovy, zástavním věřitelem je ten, jehož pohledávka je zajištěna zástavním právem.³²

Zástavní smlouvu uzavírá zástavní věřitel se zástavcem. Na tomto místě je třeba upozornit na nesoulad v teorii i v zákoně při rozlišování mezi zástavcem a zástavním dlužníkem. Fiala uvádí, že zástavní dlužník je vlastníkem zástavy. Zástavcem je pak ten, kdo zřídil zástavní právo. Při uzavření smlouvy je zástavce zároveň zástavním dlužníkem, v dalším už jsou další vlastníci zástavy zástavními dlužníky.³³ Jinými slovy, zástavce je prvním zástavním dlužníkem. Jako zástavce označuje Mikeš osobu odlišnou od obligačního dlužníka. Pojmu zástavní dlužník se nevěnuje.³⁴

Komentářová literatura však uvádí, že zástavcem je i osoba, která nabytla zástavním právem zatíženou věc.³⁵ Zároveň však dodává, že zástavce je vlastníkem zástavy, přesněji

32 Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník I., § 1 až 459. Komentář. 2.vydání, Praha: C.H.Beck, 2009, str.1076

33 Fiala, J. a kol. Občanské právo hmotné, třetí opravené a doplněné vydání, Masarykova Univerzita, Doplněk, 2002, str. 172, shodně i Ružič, Ružič, D. Změny v subjektech zástavního práva, Ad Notam 3/2010

34 Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J. a kol. Občanské právo hmotné, první a druhý díl, 4. aktualizované vydání, ASPI, 2005, str. 446

35 Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník I., § 1 až 459. Komentář. 2.vydání, Praha: C.H.Beck, 2009, str.1076

ten, který uzavřel se zástavním věřitelem zástavní smlouvu. Zástavním dlužníkem je pak ten, který není totožný s obligačním dlužníkem.³⁶

Znění zákona by taktéž napovídalo, že zástavce je osoba odlišná od zástavního dlužníka (§ 169 OZ). Tímto ovšem dochází k jisté nesrovnalosti mezi zákonem a teorií, když zákon ukládá povinnosti jen zástavnímu dlužníku.³⁷ Pravděpodobně si lze však dopomoci teorií, která jako prvního zástavního dlužníka označuje zástavce. V praxi mi totiž není znám žádný případ, kdy by se zástavce necítil být tímto ustanovením vázán.

Zástavní právo ze své povahy jako věcného práva do určité míry není změnou v subjektech zástavního vztahu dotčeno. Tak není dotčeno změnou vlastníka předmětu zástavy. Není dotčeno ani změnou zástavního věřitele – při postoupení pohledávky zajištěné zástavním právem.

Neuhradí-li zajištěnou pohledávku zástavnímu věřiteli osobní dlužník, je to peněžitá pohledávka, kterou zástavní věřitel vymáhá (může vymáhat) po dlužníku zástavním s tím omezením, že uspokojení peněžitého nároku zástavního věřitele lze vynutit jen zpeněžením zástavy.³⁸ Zástavní dlužník plní svůj závazek z titulu zástavního práva i tím, že nechá sepsat svůj majetek do konkurzní podstaty za účelem jejího následného zpeněžení.

Zástavní věřitel účinností novely č. 367/2000 Sb. od 1.1.2001 v případě soudního prodeje zástavy nepotřebuje exekuční titul, stačí, aby byla zajištěná pohledávka splatná

36 Švestka, J., Spáčil, J., Škárková, M., Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník I., § 1 až 459. Komentář. 2.vydání, Praha: C.H.Beck, 2009, str. 1076, shodně i Fiala, J., Kindl, M., et al. Občanský zákoník. Komentář. II.díl 1.vyd. Praha, Wolters Kluwer ČR, a.s., 2009, str. 572

37 § 163 OZ, dle kterého je zástavní dlužník povinen zdržet se všeho, čím se zástava zhoršuje na újmu zástavního věřitele, přitom je logické, že tato povinnost se vztahuje i na zástavce, osobu totožnou s obligačním dlužníkem – viz také Fiala, J., Kindl, M., et al. Občanský zákoník. Komentář. II.díl 1.vyd. Praha, Wolters Kluwer ČR, a.s., 2009, str. 601.

38 Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 29 Odo 1343/2006 ze dne 31.3.2009

a prodlení dlužníka s plněním této zajištěné pohledávky (v nalézacím řízení dle § 200z OSŘ).³⁹

Prodej zástavy v nedobrovolné dražbě však vyžaduje exekuční titul (§ 36 Z o dražbách – č. 26/2000 Sb.). Poté zástavní věřitel může navrhnout zpeněžení zástavy dražebníkovvi, který je organizátorem dražby.

Zajímavé je, že složení obvyklé ceny zástavy není plněním zajištěného dluhu,⁴⁰ jakkoli by mohlo způsobit zánik zástavního práva.

Není-li mezi zástavním dlužníkem a osobním dlužníkem ujednáno něco jiného, vzniká zástavnímu dlužníku, jenž na úhradu zajištěné pohledávky plnil zástavou (tím, že byla zpeněžena), regresní nárok svého druhu, který je nutno posuzovat analogicky dle ustanovení § 454 a § 458 OZ. Tyto závěry se uplatní v konkurzních (za trvání konkurzu na majetek osobního dlužníka) i mimokonkurzních poměrech.⁴¹

4.4 Předmět zástavy

Při určení, co může být předmětem zástavy, uvádí zákon taxativní výčet. Výklad k předmětu zástavy je zde pojat stručně s tím, že předmětem této práce je především zřizování zástavního práva k pohledávce. resp. k pohledávkám.

Předmětem zástavního práva mohou být všechny věci, které jsou způsobilým předmětem občanskoprávních vztahů majetkové povahy. Zástava musí splňovat tři atributy: musí být zpeněžitelná, převoditelná a mít majetkovou hodnotu za předpokladu, že povaha věci nebo zvláštní právní úprava takové dispozice nevyklučuje.⁴² Při vymezení okruhu předmětu zástavního práva je nutno vycházet z obecné definice předmětu

39 k dvoukolejnosti v oblasti realizace zástavního práva z důvodu novely č. 165/1998 Sb. a novely č. 367/2000 S., viz Košíček, Doba tzv. „žalob proti zástavcům“ dosud neskončila, BA 6-7/2003, str. 104

40 Fiala, J., Kindl, M., et al. Občanský zákoník. Komentář. II.díl 1.vyd. Praha, Wolters Kluwer ČR, a.s., 2009, str. 617

41 Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 29 Odo 1343/2006 ze dne 31.3.2009

42 Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník I., § 1 až 459. Komentář. 2.vydání, Praha: C.H.Beck, 2009, s. 1082

občanskoprávních vztahů (§ 118 OZ). Proto tímto předmětem jsou věci hmotné (movité i nemovité, také jednotlivé byty a nebytové prostory, vymezené tzv. jednotky), právo v různých podobách, zejména pohledávka, práva z výsledků tvůrčí duševní činnosti či cenné papíry. OZ od účinnosti novely č. 371/2000 Sb. umožňuje zřízení zástavního práva k obchodnímu podílu. Zástavou může být též podnik nebo jiná věc hromadná a soubor věcí.

Definici movité věci právní řád neuvádí. Pouze výkladem zákona lze dovodit, že je to věc, která není věcí nemovitou vymezenou v § 119 odst. 2 OZ. Má-li movitá věc být předmětem zástavy, musí se jednat o jednotlivou samostatnou věc, protože jen taková je způsobilým předmětem občanskoprávních vztahů (§118 odst. 1 OZ). V praxi je nutné rozlišovat mezi individuálním určením předmětu zástavy a druhovým určením předmětu zástavy. V prvním případě se bude jednat často o zřízení zástavního práva ke strojům, které nejsou zásoby, v úvahu přichází i motorová vozidla či letadla. Ve druhém případě je druhové určení vlastní zásobám. Jedná se o určité vydělené množství věci druhově určené, přičemž zástavní věřitel při zániku zástavního práva nevrací tytéž věci, ale má povinnost vrátit stejný druh, množství a kvalitu věci. Taková zástava se nazývá nepravou zástavou (*pignus irregulare*).⁴³ Předpis Notářské komory České republiky⁴⁴ požaduje, aby movitá věc byla obvykle pojmenována a označena výrobním číslem, typem, značkou, inventárním číslem či autorem uměleckého díla.

V praxi notáři mnoho nerozlišují mezi věcí hromadnou a souborem věcí. Jak z názvu vyplývá, soubor věcí může být tvořen pouze movitými věcmi, které si nejsou navzájem nijak nadřazeny nebo podřazeny. Jedná se často o zásoby ve skladu. Typickým znakem zásob je jejich fluktuace a proměnná hodnota v čase. Proto je velmi důležité jejich přesné druhové vymezení.

43 Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník I., § 1 až 459. Komentář. 2.vydání, Praha: C.H.Beck, 2009, s. 1083

44 § 6 Předpisu Notářské komory České republiky MS08/2007, kterým se stanoví postup při vedení, provozu a správě Rejstříku zástav, postup při provádění zápisů a záznamů do tohoto rejstříku, výmazů z něj a při vydávání opisů a výpisů z něj (předpis o rejstříku zástav)

Občas se dokonce stává, že zásoby jsou označeny jako hromadná věc, byť jejich učení je druhové a dle mého názoru se jednoznačně musí jednat o soubor věcí movitých. Je třeba přiznat, že původem záměny může být § 5 Předpisu NK, který v tomto jenom paragrafu určuje společné parametry pro identifikaci souboru věcí movitých i věci hromadné. Skutečnost, že také teorie uvádí pouze rozdíl mezi věcmi druhově a individuálně určenými,⁴⁵ by mohla vést k myšlence, že rozlišování mezi věcí hromadnou a souborem věcí movitých není relevantní. Nasvědčoval by tomu i fakt, že prozatím mi není znám žádný judikát, který by shledal neplatnou zástavní smlouvu z důvodu záměny souboru věcí movitých s věcí hromadnou.

Věcí hromadnou je např. podnik tak, jak je definován v § 5 odst. 2 ObchZ. Nutno podotknout, že z důvodu velmi sporé právní úpravy se praxe velmi nejistě pouští do vymezení, co je předmětem zástavy při zástavě podniku nad rámec zákonné definice. S realizací zástavního práva k podniku jsou velmi malé zkušenosti.

Předmětem zástavního práva mohou být dále nemovitosti. Nemovitosti jsou bankovní praxí vnímány jako nejspolehlivější zástava co do stability ceny i z důvodu evidence v katastru nemovitostí. Nemovitosti jsou definovány v § 119 odst. 2 OZ jako pozemky a stavby spojené se zemí pevným základem. Stavby nejsou součástí pozemku (§ 120 odst. 2 OZ), stavby mají povahu samostatných věcí a nesdílejí vlastnický režim pozemku, na kterém stojí. Pojem stavba byl v předpisech o katastru nahrazen pojmem „budova“. Existuje také právní úprava tzv. „rozestavěné budovy“, kterou se myslí budova alespoň v takovém stupni rozestavěnosti, že je patrné stavebně-technické a funkční uspořádání prvního nadzemního podlaží a jako taková se na základě konstantní judikatury může rozestavěná budova stát předmětem občanskoprávních vztahů.

Předmětem občanskoprávních vztahů mohou být též byty a nebytové prostory (§ 118 odst. 2 OZ). Podmínkou zřízení zástavního práva k bytu – jednotce je „vyčlenění“

45 Fiala, J. a kol. Občanské právo hmotné, třetí opravené a doplněné vydání, Masarykova Univerzita, Doplněk, 2002, str. 98, shodně Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J. a kol. Občanské právo hmotné, první a druhý díl, 4. aktualizované vydání, ASPI, 2005, str. 277

vlastníkem budovy, tzv. prohlášením vlastníka budovy o rozdělení budovy na jednotky, aby se jednotka mohla stát předmětem zástavního práva.⁴⁶

Zástavou může být i pohledávka, především pohledávka na peněžité plnění. Pokud zákon připouští, aby se předmětem zástavy stala pohledávka, je tak možné jen s výhradou, že pohledávka na nepeněžité plnění může být transformovatelná na peníze. Základním předpokladem pro to, aby byla pohledávka způsobilá být předmětem zástavy je její možnost převodu na jiný subjekt, její způsobilost být předmětem postoupení dle § 525 OZ. Nepřipouští se proto zastavení tzv. čák, což jsou očekávané pohledávky, o nichž není jisté, zda v budoucnu vzniknou.⁴⁷ Tato skutečnost je pak významným parametrem při zřizování zástavního práva k pohledávkám.

Rovněž cenné papíry mohou být předmětem zástavního práva. V literatuře se proměnlivě jednotil názor, zda cenný papír je věcí nebo specifickou majetkovou hodnotou. Ustálila se na názoru, že listinný cenný papír je považován za movitou věc a zaknihovaný cenný papír za majetkovou hodnotu nebo právo. Právní úprava pak stanoví v zákoně o CP, že na cenné papíry se vztahují ustanovení o věcech movitých. Z této právní úpravy vyplývá, že nakládání s cenným papírem se děje obdobně jako nakládání s movitou věcí. V souvislosti se zřizováním zástavního práva k zaknihovaným cenným papírům je třeba uvést z praxe poznatek, že nelze zapsat do evidence vedené Centrálním depozitářem⁴⁸ více než jednu zajišťovanou pohledávku a to z důvodu omezení softwaru, se kterým Centrální depozitář pracuje.

Nakonec předmětem zástavního práva může být i obchodní podíl, přičemž podrobná právní úprava je v § 117a a násl. ObchZ.

Práva k nehmotným statkům jsou také způsobilým předmětem zástavy. Jedná se o právo k ochranné známce nebo průmyslovému vzoru.

46 Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník I., § 1 až 459. Komentář. 2.vydání, Praha: C.H.Beck, 2009, s. 1085

47 Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník I., § 1 až 459. Komentář. 2.vydání, Praha: C.H.Beck, 2009, s. 1085

48 Centrální depozitář cenných papírů a.s., který od 1.7.2010 převzal evidenci cenných papírů vedenou Střediskem cenných papírů. Jeho činnost je regulována Českou národní bankou

Co se příslušenství zástavy týče, soudy řešily otázku, jak má být v souladu s požadavky ustanovení § 37 odst.1 OZ vymezeno ve smlouvě o zřízení zástavního práva (zástavní smlouvě) příslušenství zástavy. Zástavní právo se ze zákona vždy vztahuje také na příslušenství zástavy; je-li zástavou věc, znamená to, že zástavní právo se pokaždé vztahuje na věci, které náleží vlastníku zástavy (věci hlavní) a jsou jím určeny k tomu, aby byly se zástavou (s věcí hlavní) trvale užívány. Protože se na příslušenství zástavy vztahuje zástavní právo ex lege, není tu samo o sobě významné, zda, popřípadě jak bylo příslušenství zástavy určeno ve smlouvě o zřízení zástavního práva (zástavní smlouvě); logicky je pak z toho dovodit také závěr, že určení příslušenství zástavy nepatří k podstatným náležitostem smlouvy o zřízení zástavního práva (zástavní smlouvy) a že jeho případné označení v rozporu s požadavky ustanovení § 37 odst.1 OZ nezpůsobuje neplatnost smlouvy o zřízení zástavního práva (zástavní smlouvy).

Doplnila bych jen řešení situace, kdy se předmět zástavy rozdělí, dojde k tzv. reálnému rozdělení předmětu zástavy, která je nejčastější v případě nemovitostí, konkrétně při rozpadu budovy na jednotky prohlášením vlastníka budovy. NS judikoval, že zástavní právo váznoucí na věci nezaniká reálným rozdělením věci na více samostatných věcí v právním smyslu. Při reálném rozdělení věci zatížené zástavním právem na více samostatných věcí v právním smyslu, vzniká zástavnímu věřiteli k novým věcem v právním smyslu vespolečné (simultánní) zástavní právo. To platí i při reálném rozdělení zástavy, kterou je bytový dům nebo budova (nemovitost), na jednotky podle zákona o vlastnictví bytů.⁴⁹

49 Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 29 Odo 661/2006 ze dne 22. 4. 2008, publikován ve Sbírce soudních rozhodnutí pod č. R 105/2008

4.5 Propadná zástava

Na první pohled vcelku jasné ustanovení § 169 písm. e) OZ⁵⁰ o neplatnosti takového ujednání, kterým při prodlení zajištěné pohledávky zástava propadne zástavnímu věřiteli nebo že si ji zástavní věřitel může ponechat za určenou cenu, působí v praxi vážnější problémy při výkladu a lze se setkat s různou praxí obzvláště leasingových společností. Často totiž dochází k záměně (ať vědomé či nevědomé) zajišťovacího převodu práva s propadnou zástavou⁵¹, příp. smlouva o zajišťovacím převodu práva nedostatečně reflektuje podstatu leasingu. Srovnání rozdílu mezi zajišťovacím převodem vlastnického práva a propadnou zástavou je věnována literatura i judikatura Nejvyššího soudu, v rámci rozsahu této práce se pouze omezím na stručnou charakteristiku propadné zástavy, jejích hlavních rysů a nakonec skutečností a smluvních ujednání, které lze sledovat v praxi.

Podstata propadné zástavy spočívá v přechodu zástavy do majetku věřitele k uspokojení jeho pohledávky a úhradě dluhu obligačního dlužníka při prodlení dlužníka. Jde v zásadě o odkládací podmínku s tím, že zástava připadne do vlastnictví věřitele, není-li dluh ve stanovené lhůtě uhrazen. S tímto zákazem však není v rozporu, dohodnou-li se po splatnosti pohledávky věřitel s dlužníkem, že se zástava převede namísto placení na věřitele.

Existuje poměrně bohatá judikatura věnující se identifikaci propadné zástavy. Případ, kdy je smlouva o převodu zástavy do vlastnictví zástavního věřitele uzavřena ještě předtím, než nastane realizační fáze zástavní smlouvy (dříve než vzniklo zástavní právo věřitele na uspokojení ze zástavy způsoby uvedenými v zákoně), lze kvalifikovat jako nepřipustné a proto dle § 39 OZ neplatné sjednání propadné zástavy.⁵² Také kupní

50 Zákonné znění přinesla až novela č. 367/2000 Sb. Do té doby byla neplatnost ujednání o propadné zástavě dovozována skrze kogentnost úpravy výkonu zástavního práva v občanském zákoníku judikaturou Nejvyššího soudu a odbornou literaturou. (srovnej Švestka, J., Kopáč, L. Lze v zástavní smlouvě ujednat propadnutí zástavy? PR 5/1995, str. 189)

51 Blíže také viz Parma, J. Zajišťovací převod práva v judikatuře, BA 3/2012, str. 27

52 Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 29 Odo 728/2003 ze dne 22. 2. 2006, publikován ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. R 15/2007

smlouva, která byla uzavřena za účelem, aby pohledávka kupujícího zástavního věřitele byla uspokojena tím, že na něj přejde vlastnictví prodávajícího zástavního dlužníka k zástavě, je neplatným právním úkonem podle § 39 OZ.⁵³ Tedy smlouva, která by dávala zástavnímu věřiteli právo zastavenou nemovitost prodat obchází zákon a je neplatná, i kdyby měla zástava připadnout osobě blízké zástavního věřitele. Zákon totiž stanoví způsob, kterým se zástavní věřitel může domáhat uspokojení své pohledávky ze zástavy.⁵⁴ Taktéž plná moc, kterou zástavní dlužník udělí zástavnímu věřiteli k prodeji zastavené nemovitosti za účelem splacení zajištěné pohledávky, je pro obcházení zákona neplatným úkonem.⁵⁵

Lze sledovat praxi leasingových společností, které s klienty uzavírají smlouvu o zajišťovacím převodu vlastnického práva s odkládací podmínkou (často okamžik prodlení dlužníka) pro převod vlastnického práva. O to zajímavější je situace, když vezmeme v úvahu, že leasing je vlastně pronájem movité věci, po jejímž skončení přechází za určitý obnos financovaný předmět do vlastnictví zákazníka (dlužníka). Navíc je smlouva, dle které je účinnost převodu vlastnického práva na věřitele vázána až na dobu prodlení dlužníka, absolutně neplatnou, neboť jde o sjednání propadlé zástavy.⁵⁶

53 Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 22 Cdo 1053/2001 ze dne 12.12.2001 nebo 21 Cdo 2204/99 ze dne 5.9.2000

54 Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 22 Cdo 1053/2001 ze dne 12.12.2001

55 Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 31 Odo 1424/2006 ze dne 9. 12. 2009, publikován ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. R 56/2010

56 Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 31 Odo 495/2006 ze dne 15.10.2008, publikován ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. R 45/2009

Lze sledovat v odborné praxi i názor, že absolutně neplatnou je pouze taková smlouva, dle které se bez dalšího stane věřitel trvalým vlastníkem převedeného majetku.⁵⁷

4.6 Zástavní právo a více dlužníků

Zástavní právo zajišťuje pohledávku věřitele, nikoliv závazek (dluh) dlužníka (shodně srov. i důvody rozsudku Nejvyššího soudu uveřejněného pod číslem R 18/2006 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek). Jak uzavřel Nejvyšší soud v rozsudku sp. zn. 29 Odo 851/2003 ze dne 21.12.2005 publikovaném ve Sbírce rozhodnutí a stanovisek pod č. R 14/2007, je logické, že peněžitá pohledávka ze smlouvy o úvěru, zajištěná smluvně zřízeným zástavním právem, nemůže být v případě, že smluvními stranami úvěrové smlouvy byly ke dni uzavření smlouvy o zřízení zástavního práva jediný věřitel a jediný dlužník, identifikována jinak (mimo jiné), než osobou tohoto jediného osobního dlužníka. Odtud proto plyne závěr, podle něhož vůči osobě, která písemným přistoupením k závazku se stane solidárně zavázaným dlužníkem vedle původního dlužníka, zástavní právo zřízené (pouze) k zajištění pohledávky (pohledávek) věřitele vůči původnímu dlužníkovi bez dalšího nepůsobí. Shodný názor lze sledovat i v literatuře.⁵⁸

Přítom důvod pro korekci výše uvedených závěrů Nejvyšší soud neshledává ani pro případ, kdy smlouva o úvěru, zástavní smlouva a smlouva o přistoupení k závazku byly uzavřeny téhož dne; rozhodující je totiž vymezení osoby dlužníka a zajištěné pohledávky v zástavní smlouvě, na kterém zmíněné časové souvislosti nic nemění.⁵⁹

57 Opíráno o rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 31 Odo 495/2006, kdy „bez dalšího“ je třeba rozumět bez jakéhokoli právního úkonu. Dle Nejvyššího soudu by taková smlouva měla obsahovat způsob, jakým se strany vypořádají v případě, že zajištěnou pohledávku dlužník řádně a včas nesplatí. Je nutno přiznat, že Nejvyšší soud dále konstatuje, že je platným ujednáním ve smlouvě o zajišťovacím převodu práva, podle kterého bude věřitel oprávněn majetek zpeněžit dohodnutým způsobem a vrátit dlužníku případný přebytek zpeněžení (tzv. hyperochu).

58 Ružič, D. Změny v subjektech zástavního práva, Ad Notam 3/2010, str. 6

59 Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 29 Odo 967/2006 ze dne 31.1.2008

Tam, kde smluvními stranami úvěrové smlouvy bylo ke dni uzavření smlouvy o zřízení zástavního práva na straně dlužnické více dlužníků (ať již solidárně nebo jen podílově zavázaných k uspokojení pohledávky), je plně možné (právně dovolené), aby zástavce zřídil smluvně zástavní právo, kterým bude zajišťovat pohledávku věřitele jen ve vztahu k některému z těchto osobních dlužníků.⁶⁰

4.7 Zástavní právo a podílové spoluvlastnictví

Nežřídká se stává, že vlastníkem zástavy je více osob nebo více osob vystupuje na straně dlužníka, jehož závazky jsou zajištěny zástavním právem. Budu se věnovat nejdříve situaci, kdy předmět zástavy je ve vlastnictví více osob (přičemž se nebudu zabývat zástavou ve vlastnictví společného jmění manželů). Občanský zákoník upravuje tzv. podílové spoluvlastnictví v § 137 OZ. Teorie práva někdy také hovoří o ideálním podílu na věci, o ideálním spoluvlastnictví odlišujícím se od spoluvlastnictví reálného. Předmětem spoluvlastnického práva je jedna věc a tato věc náleží každému spoluvlastníku, tudíž rozdělena není samotná věc, ale děleno je vlastnické právo. Výše spoluvlastnického podílu neodpovídá konkrétní části společné věci.⁶¹ Z toho, že je děleno vlastnické právo, vyplývá, že všichni spoluvlastníci mají ohledně věci totéž postavení jako samostatný vlastník u výlučného vlastnictví. Každý ze spoluvlastníků má ve svém výlučném vlastnictví svůj spoluvlastnickým podíl.

Nicméně platí, že jakékoli právní nebo faktické dispozice, které přesahují rámec spoluvlastnického podílu a které se týkají společné věci jako celku nebo její reálně vymezené části, jsou možné jenom na základě dohody všech spoluvlastníků. Problematiku zřizování zástavního práva k ideálnímu podílu začneme nejdříve otázkou, zda může jediný vlastník dát do zástavy jen podíl, tedy jen ideální část své nemovitosti, kterou má ve výlučném vlastnictví. Teorie práva připouští pouze zástavu celé věci, je-li

60 Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 29 Odo 851/2003 ze dne 21.12.2005 publikovaném ve Sbírce rozhodnutí a stanovisek pod č. R 14/2007

61 Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J. A kolektiv, Občanské právo hmotné, 1.díl, 4.aktualizované vydání, ASPI 2005, str. 370

zástavce vlastníkem celé věci.⁶² Právní úprava neupravuje otázku zástavy ideálního podílu na věci, tedy části věci. Zákon vždy mluví pouze o zástavě věci (§ 153 odst. 1 OZ, §156 odst. 3 OZ, § 157 OZ, § 158 OZ). NS potvrdil, že z platné právní úpravy není možno dovodit, že by vylučovala případnou možnost, aby výlučný vlastník nemovité věci dal do zástavy pouze ideální část takové věci. V tomto případě je skutečně nutno především vycházet z ustanovení § 123 OZ, podle něhož vlastník je v mezích zákona oprávněn předmět svého vlastnictví držet, užívat, požívat jeho plody a užitky a nakládat s ním. Může-li dát do zástavy celou věc, je v tom nutně obsaženo i jeho právo zastavit i jen část takové věci. Platí, že i když vlastník zastaví jen ideální část věci, nemění se tím nic na dosavadním výlučném vlastnickém právu vlastníka k takové věci. Zůstává tak vlastníkem celé, nijak nerozdělené věci, přičemž zástavní právo jen k ideální části věci pouze vyjadřuje, nakořlí může být jeho vlastnické právo dotčeno pro případ realizace zástavního práva.⁶³

Pokud je podílových spoluvlastníků více, Nejvyšší soud se konstantně vyjadřuje, že ke zřízení zástavního práva ke spoluvlastnickému podílu k věci není třeba souhlasu ostatních spoluvlastníků, neboť nejde o případ hospodaření se společnou věcí ve smyslu § 139 odst. 2 OZ.⁶⁴ Odvolací i Nejvyšší soud zde došli ke shodnému závěru, že předmětem zástavního práva může být i spoluvlastnický podíl k věci, neboť s ním lze nakládat. Zatížením spoluvlastnického podílu zástavním právem nejsou ve svých právech nijak dotčeni ostatní spoluvlastníci. Nejsou ani ohroženi ve svém předkupním právu dle § 140 OZ, neboť toto právo mohou uplatnit při každém převodu spoluvlastnického podílu. Spoluvlastníci tudíž nemohou zástavci bránit v jeho postupu.

62 Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J. A kolektiv, Občanské právo hmotné, 1.díl, 4.aktualizované vydání, ASPI 2005, str. 444

63 Rozsudek Nejvyššího soudu sp.zn. 30 Cdo 1268/2002. Žalobce podal proti závěru Nejvyššího soudu dokonce i ústavní stížnost, která byla rozhodnutím IV.ÚS 225/2003 odmítnuta, neboť neshledal žádný zásah do práva vlastnit majetek dle čl. 11 Listiny

64 Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 2 Cdon 339/97, publikován ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. R 12/2000 a je hojně citován viz např. Barešová, E., Baudyš, P. Zákon o zápisech vlastnických a jiných věcných práv k nemovitostem, 4. vydání, C.H. Beck, 2007, str. 504, nebo rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 21 Cdo 4397/2009 ze dne 6.4.011

Nejvyšší soud pak nad rámec ještě doplnil, jaký bude postup při realizaci zástavního práva ke spoluvlastnickému podílu. Odvolává se na i dnes platný § 338 OSŘ, který stanoví, že učiní-li při prodeji spoluvlastnického podílu k nemovitosti spoluvlastník povinného stejné nejvyšší podání s jinými vydražiteli, udělí se mu příklep.⁶⁵

Otázkou je, zda-li je zástavní smlouva absolutně neplatná, dá-li spoluvlastník do zástavy celou věc bez souhlasu ostatních spoluvlastníků. Nejvyšší soud vyjádřil názor, že zástavní smlouva je neplatným právním úkonem jen v tom rozsahu, v němž zástavce nakládá se spoluvlastnickým podílem ostatních spoluvlastníků.⁶⁶ Jestliže důvod neplatnosti zástavní smlouvy spočívá v tom, že jeden ze spoluvlastníků dá do zástavy celou věc bez souhlasu ostatních, nebrání ani povaha právního úkonu, ani jeho obsah v závěru o tom, že by tuto část smlouvy nebylo možné oddělit od jejího ostatního obsahu. Takový závěr však nelze sledovat vždy, soudy zejména prvních stupňů takovou smlouvu označují za absolutně neplatnou, ačkoli v této situaci ostatní spoluvlastníci

65 Celé znění § 338 OSŘ:

(1) Na výkon rozhodnutí prodejem spoluvlastnického podílu se užijí ustanovení o výkonu rozhodnutí prodejem movitých věcí a nemovitostí, nestanoví-li zákon jinak.

(2) Jde-li o prodej spoluvlastnického podílu k movité věci, soud doručí spoluvlastníku povinného usnesení o nařízení výkonu rozhodnutí při provedení soupisu, popřípadě po soupisu nebo poté, co zjistí, že věc je ve spoluvlastnictví, a oznámí mu dražební rok. Spoluvlastník povinného je povinen umožnit soupis věci ve spoluvlastnictví; povinnosti uložené povinnému v § 325b a 326b platí i pro něj. Zúčastní-li se spoluvlastník povinného dražby a učiní-li s jinými dražiteli stejné nejvyšší podání, udělí se mu příklep; ustanovení § 329 odst. 2 věty druhé se nepoužije.

(3) Jde-li o prodej spoluvlastnického podílu k nemovitosti, soud doručí spoluvlastníku povinného pravomocné usnesení o nařízení výkonu rozhodnutí a dražební vyhlášku; spoluvlastník povinného může podat za podmínek uvedených v § 336c odst. 5 odvolání proti dražební vyhlášce. Zúčastní-li se spoluvlastník povinného dražby a učiní-li s jinými dražiteli stejné nejvyšší podání, udělí se mu příklep; ustanovení § 336j odst. 1 věty druhé se nepoužije. Spoluvlastník povinného je oprávněn podat za podmínek uvedených v § 336k odst. 2 větě druhé odvolání proti usnesení o příklepu.

66 Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 21 Cdo 4397/2009 ze dne 6.4.2011

nevyjádřili výslovně nesouhlas,⁶⁷ což není dle mého názoru relevantní. Krajský soud v Ostravě⁶⁸ pak naznačil, co Nejvyšší soud později výslovně právní větou potvrdil, že „nelze smlouvu považovat za neplatnou pro neurčitost, i kdyby zástavci zástavní smlouvou zastavili celou nemovitost, ačkoli jim svědčí právo toliko ke spoluvlastnickému podílu, nýbrž by byla neplatná jen v tom rozsahu, který přesahuje výši spoluvlastnických podílů obou zástavců“, což potvrdil i Nejvyšší soud.⁶⁹

Nelze se zde v žádném případě opírat o dobrou víru zástavního věřitele, pokud by měla být zástavní smlouva platná v celém rozsahu a to v řešeném případě z důvodu výslovného nesouhlasu dalšího spoluvlastníka projeveného v zástavní smlouvě.⁷⁰ Dnes dobrá víra u zástavy nemovitostí chráněna není.

Jak se však mění rozsah zástavního práva v čase, kdy se mění i spoluvlastnická struktura, odpovídá Nejvyšší soud v rozsudku sp. zn. 21 Cdo 4397/2009 ze dne 6.4.2011. Nejvyšší soud zde dovedl, že v případě, že zástavní právo bylo zřízeno ke spoluvlastnickému podílu na nemovitosti a že se zástavní dlužník posléze stal vlastníkem celé věci (nabyl ostatní spoluvlastnické podíly na nemovitosti), nelze úspěšně ani pomocí tzv. elasticity zástavního práva dovozovat, že by se tím zástavní právo rozšířilo (mohlo rozšířit) ze spoluvlastnického podílu na celou věc. Rozsah zatížení zástavním právem se nemění, i když vlastnické (spoluvlastnické) právo bylo

67 Rozsudek okresního soudu v Bruntále č.j. 10 C 121/2003-5, který uvádí, že „uzavřená zástavní smlouva k nemovitosti... je absolutně neplatná pro neurčitost a nesrozumitelnost, kdy v odst. II. se prohlašuje, že zástavci jsou podílovými spoluvlastníky 5/8 nemovitosti.... ale v článku III. se doslova uvádí, že k zajištění pohledávky uvedené v článku I. ... zástavci touto smlouvou dávají do zástavy zástavnímu věřiteli nemovitost uvedenou v článku II. a zástavní věřitel prohlašuje, že tuto nemovitost do zástavy přijímá“; že „gramatickým výkladem je nutno dospět k závěru, že byla dána do zástavy celá nemovitost (nikoli však spoluvlastnický podíl)“, což odvolací soud změnil a stanovil, že „za použití § 35 odst. 2 občanského zákoníku je nutno obsah úkonu vyložit tak, že úmyslem zástavců bylo zastavit jen své spoluvlastnické podíly ke sporné nemovitosti“;

68 Rozsudek Krajského soudu v Ostravě č.j. 56 Co 572/2004-93

69 Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 21 Cdo 2777/2005 ze dne 18.1.2007

70 právní úprava ochrany dobré víry zástavního věřitele byla při zástavě nemovitostí chráněna ve znění § 151d OZ do 31.12.2001

smluvně převedeno na jiného, a že se tedy nemůže změnit ani v důsledku toho, že zástavní dlužník spoluvlastnického podílu nabyt na věci další spoluvlastnické podíly nebo že svůj dosavadní podíl zčásti převedl na někoho jiného.

4.8 Platnost zástavní smlouvy a vznik zástavního práva

Zástavní smlouva musí být písemná, jinak je absolutně neplatná (§ 156 odst. 1 OZ ve spojení s § 40 odst. 1 OZ). Tuto neplatnost je třeba považovat za neplatnost absolutní, neboť tento důvod neplatnosti není zmíněn mezi taxativními důvody relativní neplatnosti v ustanovení § 40a OZ a ani jinak není stanoveno, že by se tohoto důvodu neplatnosti bylo třeba dovolat. Pro uzavření zástavní smlouvy v písemné formě postačí, dojde-li k písemnému návrhu a k jeho písemnému přijetí, přičemž písemné projevy smluvních stran včetně jejich podpisů nemusí být na téže listině (§ 46 odst. 2 OZ a contrario).

Písemná forma zůstává zachována, je-li právní úkon učiněn telegraficky, dálnopisem nebo elektronickými prostředky, jež umožňují zachycení obsahu právního úkonu a určení osoby, která právní úkon učinila (§ 40 odst. 4 OZ). Moderní doba si žádá moderní způsoby komunikace. V praxi je častým požadavkem komunikace elektronická, přičemž za jistých okolností je možné uzavírat i smlouvy a obecně činit právní úkony elektronickou formou. Je však třeba vést v patrnosti rizika z toho vyplývající, od neplatnosti takového úkonu při nedodržení všech pravidel, rizika přečtení komunikace třetí stranou, zveřejnění bankovního nebo obchodního tajemství po obtížné dokazování, zda bylo druhé straně doručeno. Řešením dodržování písemné formy smluv při elektronické komunikaci je zavedení zaručeného elektronického podpisu.⁷¹ Zákon k platnosti zástavní smlouvy vyžaduje uzavření písemné smlouvy. Ve světle § 40 odst. 4 OZ by dle mého názoru byla naplněna podmínka písemné formy zástavní smlouvy, kdyby byla uzavřena smlouva elektronicky s elektronickými podpisy. Elektronický podpis je však záležitostí poměrně složitou a praxe vyžaduje i alternativní řešení. S přijetím zákona č. 300/2008 Sb., o elektronických úkonech a autorizované

71 Dle zákona č. 227/2000 Sb., o elektronickém podpisu

konverzi dokumentů, byl do právního řádu zaveden institut datových schránek.⁷² Datové schránky slouží především pro doručování fyzickým osobám podnikatelům a právníckým osobám orgány veřejné moci, lze je však využívat i pro soukromoprávní účely. Je otázkou, zda by datové schránky mohly sloužit pro naplňování podmínek písemných právních úkonů i bez užití elektronického podpisu. Jsem názoru, že zachování listinné formy smlouvy zaslané bez elektronického podpisu datovou schránkou, je sporná. Samozřejmě, jednoznačně by se bez elektronického podpisu neobešly smluvní vztahy, kde je potřeba ověření podpisu.

Zákon obecně nevyžaduje k platnosti zástavní smlouvy ověření podpisů smluvních stran. Jsou však výjimky, např. § 117a ObchZ, který vyžaduje ověření podpisů zástavního věřitele a zástavce na zástavní smlouvě k obchodnímu podílu. A také katastrální vyhláška č. 26/2007 Sb. v § 37 odst. 6 stanoví, že nezbytné je ověření podpisu zástavce, jehož nemovitost má být zástavním právem zatížena.⁷³

V některých případech je nutné, aby zástavní smlouva byla sepsána notářským zápisem. Je tomu tak, pokud jsou zástavou nemovité věci, které se neevidují v katastru nemovitostí (typicky vodovodní potrubí), věci hromadné, soubory věcí nebo movité věci, k nimž má zástavní právo vzniknout, aniž by byly odevzdány zástavnímu věřiteli či třetí osobě (podle § 156 odst. 3 OZ ve spojení s § 157 odst. 2 a 3 OZ).

V zástavní smlouvě musí být nezaměnitelným způsobem uveden předmět zástavního práva (zástava) a pohledávka, která se zajišťuje (§ 156 odst. 2 OZ). Samotná zástavní smlouva představuje nezbytný předpoklad, ale ke vzniku zástavního práva dochází až na základě právních skutečností uvedených v ustanovení § 157 OZ. V případě zástavní smlouvy jde o „reálný“ kontrakt (pignus), u kterého těžiště spočívá v tom, že se zástava dostane do detence zástavního věřitele, popř. třetí osoby nebo že se zatížení vlastníka

72 Dle § 2 odst. 1) :Datová schránka je elektronické úložiště, které je určeno k

- a) doručování orgány veřejné moci,
 - b) provádění úkonů vůči orgánům veřejné moci,
 - c) dodávání dokumentů fyzických osob, podnikajících fyzických osob a právníckých osob.
- (2) Datové schránky zřizuje a spravuje Ministerstvo vnitra (dále jen „ministerstvo“).

73 Jedná se však o požadavek, jehož absence zástavní smlouvu neplatnou nečiní

nebo oprávněného ze zástavy foro publico uvede ve všeobecnou známost.⁷⁴ V praxi lze sledovat i další skutečnosti, které podmiňují platnost zástavní smlouvy. Typicky je to souhlas valné hromady osoby poskytující zajištění pohledávky osobě personálně propojené (§ 196 a ObchZ).⁷⁵ Jak lze však sledovat v judikatuře Nejvyššího soudu, zástavní smlouva je spíše konsensuálním kontraktem.

Za účelem zabránění smluvním ujednáním, která by ve svých důsledcích odporovala účelu zástavního práva, či přímo zástavnímu právu nedávala vzniknout, upravuje § 169 OZ taxativní výčet neplatných ujednání v zástavní smlouvě (resp. i v dohodách o vypořádání dědictví, jakož i v samostatně uzavřených ujednáních).

Jak je to však se vztahem mezi platností zástavní smlouvy a vznikem zástavního práva? Vznik zástavního práva a platnost zástavní smlouvy spolu úzce souvisí. Není-li zástavní smlouva platná, nevznikne zástavní právo. Avšak platí také, že je-li platná zástavní smlouva, musí vždy vzniknout zástavní právo?

Vztah zajišťované pohledávky a zástavního práva je nám dobře znám z principu akcesority zástavního práva. V této kapitole se blíže zaměřím na podmínky platnosti zástavní smlouvy ve vztahu k zajišťované pohledávce.

Zákon k platnosti zástavní smlouvy nevyžaduje, aby v ní byla určená pohledávka, kterou má zástavní právo zajišťovat, skutečně existovala. Judikaturou hojně uváděný závěr je, že platná je proto zástavní smlouva i tehdy, jestliže zajišťovaná pohledávka nikdy nevznikla, jestliže zajišťovaná pohledávka zanikla ještě před uzavřením zástavní smlouvy, jestliže zajišťovaná pohledávka, která má vzniknout teprve v budoucnu, ve skutečnosti nevznikne, jestliže se nesplní podmínka, na níž je závislý vznik zajišťované

74 Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník I., § 1 až 459. Komentář. 2.vydání, Praha: C.H.Beck, 2009, str. 1077

75 Zde právní úprava prodělala novelou obchodního zákoníku č. 351/2011 Sb. změnu v tom, že od 1.1.2012 podmiňuje poskytnutí zajištění souhlasem valné hromady osoby poskytující zajištění jen v případě personálně propojených osob. Minulá úprava účinná do 31.12.2011 požadovala souhlas valné hromady i u majetkově propojených osob.

pohledávky, apod.⁷⁶ Zdá se, že lze uzavřít, že platnost zástavní smlouvy nesouvisí se vznikem nebo zánikem zajišťované pohledávky a ani není platnost závislá na vzniku nebo zániku zástavního práva. Neexistuje-li pohledávka, která má být zajištěna zástavním právem, není to důvodem k neplatnosti smlouvy, ale důsledkem je, že zástavní právo nevznikne.⁷⁷ Jsem toho názoru, že takové tvrzení je uplatnitelné jen zčásti (viz níže). Judikatura se v tomto ohledu vyvíjela, resp. Nejvyšší soud upřesnil závěry o platnosti zástavní smlouvy v případě neexistující zajišťované pohledávky. Závěr Nejvyššího soudu překonal závěry Vrchního soudu v Praze⁷⁸, který byl názoru, že podmínkou vzniku existence zástavního práva je existence hlavního dluhu. Existencí dluhu však podmiňoval i „vznik“ zástavní smlouvy, rozumím tedy platnost zástavní smlouvy. Vrchní soud uvedl, že zástavní smlouva bez alespoň předpokládaného budoucího závazku označeného dlužníka platně vzniknout nemohla.⁷⁹ Lze se domnívat, že v případě alespoň předpokládané zajišťované pohledávky by zástavní smlouva platná byla?

Nejvyšší soud uvádí, že má-li být zástavním právem zajištěna pohledávka, která vznikne v budoucnu, je třeba ji v zástavní smlouvě označit nikoliv (jen) podle titulu, na jehož podkladě bude založena, ale především tak, v jaké podobě podle něj vznikne. Zákon k platnosti smlouvy o zřízení zástavního práva vyžaduje, aby v ní byla určena zajišťovaná pohledávka, a nikoliv také to, aby taková pohledávka ve skutečnosti vznikla. Dále soud uzavírá, že zástavní právo je právem akcesorickým. Vyplývá z toho, že zástavní právo platně vznikne na základě platné zástavní smlouvy, jen jestliže platně vznikla také pohledávka, k jejímuž zajištění má sloužit.⁸⁰

76 Rozsudek Nejvyššího soudu sp.zn. 21 Cdo 957/2001 ze dne 4.4.2002. uveřejněný v časopise Soudní judikatura, ročník 2002, jehož závěry jsou judikaturou hojně citovány

77 Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 21 Cdo 2939/2004 ze dne 25.11.2005

78 Rozsudek Vrchního soudu v Praze sp.zn. 33/94

79 Jednalo se o uzavření úvěrové smlouvy mezi společností a jednatelem, přičemž v zástavní smlouvě bylo chybně uvedeno zajištění pohledávky za jednatelem této společnosti.

80 Rozsudek Nejvyššího soudu sp.zn. 21 Cdo 2939/2004 ze dne 25. 11. 2005, publikovaný ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. R 70/2006

Jinými slovy soudy konstantně judikují, že neexistence pohledávky, která má být zajištěna zástavním právem, není důvodem neplatnosti uzavřené zástavní smlouvy, ale má za následek, že zástavní právo nevznikne.⁸¹

Posuzování neplatnosti zástavní smlouvy uzavřené k zajištění pohledávky ze smlouvy o úvěru se řídí ustanoveními občanského zákoníku.⁸²

4.8.1 Vznik zástavního práva

Teorie podmiňuje vznik zástavního práva třemi prvky: existencí pohledávky, i budoucí, způsobilým předmětem zástavního práva a některou z právních skutečností požadovaných zákonem ke vzniku zástavního práva.⁸³ Těmi právními skutečnostmi jsou písemná smlouva, rozhodnutí soudu, ať již v podobě schválení dědické dohody o vypořádání dědictví, či rozhodnutí vydané v řízení o výkon rozhodnutí, dále rozhodnutí správního orgánu, a dále právní skutečnosti, jimiž se podle zákona zakládá zástavní právo (§ 156 odst. 1 OZ).

Obecně platí, že vznik zástavního práva je v některých případech vázán na dvě fáze odrážející doktrínu o titulu (důvodu) a modu (způsobu). Tam kde se ke vzniku zástavního práva vyžaduje splnění obou předpokladů, nevzniká zástavní právo na základě titulu, ale až kumulativním splněním obou požadavků.⁸⁴

Zástavní smlouvou k movitým nebo nemovitým věcem tak zástavní právo nevzniká. To vznikne až zápisem do Rejstříku zástav vedeného Notářskou komorou (v případě movitých věcí, nemovitých věcí neevidovaných v katastru nemovitostí - § 158 OZ) anebo vkladem do katastru nemovitostí (u nemovitých věcí, bytů a nebytových prostor - § 157 OZ).

81 Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 21 Cdo 957/2001 ze dne 4.4.2002

82 Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 21 Cdo 3085/2008 ze dne 10.3.2009

83 Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J. a kol: Občanské právo hmotné, díl první a druhý, 4.vydání, Nakladatelství ASPI, 2005, str. 443

84 Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník I., § 1 až 459. Komentář. 2.vydání, Praha: C.H.Beck, 2009, též Fiala, J. a kol. Občanské právo hmotné, třetí opravené a doplněné vydání, Masarykova Univerzita, Doplněk, 2002, str. 174

V dalším je třeba vycházet z obecných pravidel uzavírání smluv dle § 43 an. OZ a také z ustálené judikatury Nejvyššího soudu. Smlouva o zřízení zástavního práva musí být uzavřena písemně, jinak je neplatná. Ke vzniku zástavní smlouvy je třeba, aby její účastníci v ní určili (jako její tzv. podstatné náležitosti) předmět zástavního práva (zástavu) a pohledávku, kterou zástavní právo zajišťuje.

Zřídit zástavní právo k věci může její vlastník, což vyplývá z podstaty vlastnického práva (§ 123 OZ). Zástavní právo zásadně nebrání vlastníku zástavy (zástavnímu dlužníku) nakládat se zástavou. Nestanoví-li zákon něco jiného, může zástavní dlužník zástavu zcizit, znovu ji zastavit, zřídit k ní věcné břemeno, dát ji do nájmu nebo do jiného užívání apod. Ujednání, kterými by byl zástavní dlužník v rozporu se zákonem vyloučen nebo omezen v takovém nakládání se zástavou, jsou neplatná (§ 39 OZ).⁸⁵

Judikatura pak doplňuje zákonné znění, když uvádí, že z povahy akcesority zástavního práva vyplývá, že zástavní právo platně vznikne na základě platné zástavní smlouvy, jen jestliže platně vznikla také pohledávka, k jejímuž zajištění má sloužit. Jinými slovy, že nestačí ke vzniku zástavního práva výše uvedený titul a modus, ale je nutné také, aby vznikla pohledávka, kterou má zástavní právo zajišťovat. Jako příklad uvádí Nejvyšší soud úvěrovou smlouvou, kterou považuje za smlouvu o budoucí smlouvě o půjčce, s čímž si dovoluji nesouhlasit nejen z důvodu rozdílu mezi smlouvou o půjčce a smlouvou o úvěru, ale i z toho důvodu, že smlouva o úvěru nemá charakter smlouvy budoucí. Dále pokračuje, že v takovém případě vzniká zástavní právo teprve v okamžiku skutečného čerpání úvěru (vznikem pohledávky).⁸⁶

Judikatura doplňuje podmínky vzniku zástavního práva také vznikem zajišťované pohledávky a stanovuje, že v případě neexistence pohledávky nedochází k neplatnosti zástavní smlouvy.

Rozsudky Nejvyššího soudu sp. zn. 21 Cdo 957/2001 ze dne 4.4.2002 a sp. zn. 21 Cdo 2939/2004 ze dne 25.11.2005, druhý jmenovaný byl publikovaný ve Sbírce soudních

85 Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 21 Cdo 296/2003 ze dne 16. 7. 2003, publikován ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. R 64/2004

86 Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 21 Cdo 957/2001 ze dne 4.4.2002, uveřejněný v pod č. 76 v časopise Soudní judikatura, roč. 2002

rozhodnutí a stanovisek pod č. R 70/2006, jsou předmětem častých diskuzí i pro jiné závěry. Především pro závěry,⁸⁷ že ačkoli byl povolen vklad zástavního práva do katastru nemovitostí, tak zástavní právo vkladem nevzniká, ale vzniká až vznikem zajišťované pohledávky. Doslova Nejvyšší soud uvedl, že neexistuje-li pohledávka, která má být zajištěna zástavním právem, není to důvodem neplatnosti zástavní smlouvy (potud bych souhlasila – pozn. autorky). Tato okolnost má za následek, že podle zástavní smlouvy - ačkoliv jde o platný právní úkon a i když, jde-li o nemovitost, bylo podle ní vloženo zástavní právo do katastru nemovitostí – zástavní právo nevznikne.⁸⁸ Takové tvrzení Nejvyššího soudu bylo podrobena velké kritice.⁸⁹ Je třeba dát kritice za pravdu, že Nejvyšší soud zde popřel literu zákona, když dle § 157 odst. 1 OZ zástavní právo k nemovitým věcem vzniká vkladem do katastru nemovitostí, nestanoví-li zákon jinak. O tom, že by mělo dle zákona ke vzniku zástavního práva k nemovitostem dojít i jinak, zákon nestanoví. Shodně lze usuzovat i z komentářové literatury, která uvádí, že v mezidobí od vzniku zástavního práva do vzniku dlužníkového závazku jde o zajištění pohledávky, ale bez úkojného práva ze zástavy.⁹⁰ Pořadí zástavních práv se řídí dnem, kdy zástavní právo vzniklo a nikoli dnem, kdy ze strany věřitele dojde k plnění. Jsem téhož názoru.⁹¹

Je třeba uzavřít, že v případě, kdy zajišťovaná pohledávka nevznikne, také nenastane ani prodlení dlužníka a tak ani není důvod, pro který by se zástavní věřitel domáhal uspokojení z výtěžku zpeněžení zástavy. Lze se jen domnívat, že tento myšlenkový

87 A to hlavně v případě rozsudku Nejvyššího soudu sp. zn. 21 Cdo 957/2001 ze dne 4.4.2002

88 Že se nejedná o náhodný závěr Nejvyššího soudu dokládá např. rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 21 Cdo 390/2008, který tento závěr uvedl do právní věty, shodně judikoval i Nejvyšší soud v rozhodnutí sp. zn. 21 Cdo 2939/2005 ze dne 25. 11. 2005, publikovaný ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. R 70/2006

89 Baudyš, P. K přetváření práva soudy aneb den vzniku zástavního práva k nemovitosti, PR 22/2009, str. 821 a publikováno rovněž v Baudyš, P. Katastr a nemovitosti, 2. vydání, C.H.Beck, 2010,

90 Jehlička, Švestka, J., Škárová, a kolektiv. Občanský zákoník. Komentář, 9.vydání, C.H. Beck, Praha, str. 527

91 Srovnej Bureš, J, Drápal, L., Zástavní právo v soudní praxi, 2. doplněné vydání, C.H. Beck, 1997, str.

postup mohl být jedním z argumentů pro podporu výše uvedeného závěru Nejvyššího soudu. Je totiž třeba mít na paměti, že názor na okamžik vzniku zástavního práva k nemovitostem Nejvyšší soud zřejmě hodlá prosazovat konstantně i nadále, jak napovídá publikace uvedeného rozhodnutí s tímto závěrem ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek a hojnými citacemi v ostatních rozhodnutích Nejvyššího soudu.⁹² Jedná se dle mého názoru o velmi závažnou skutečnost s velkými dopady pro zástavní věřitele. Výše uvedená rozhodnutí Nejvyššího soudu mohou být skutečně pro zástavní věřitele velmi významné, když v případě zajištění budoucích pohledávek anebo pohledávek závislých na splnění podmínky, by zástavní právo nevzniklo ke dni, kdy byl podán návrh na vklad, ale ke dni, kdy zajišťovaná pohledávka vznikla. Znamenalo by to pro věřitele dokazovat, kdy například dlužník o čerpání úvěru požádal a kdy banka prostředky převedla. Jedná se o úkony, které jsou však známy jen smluvním stranám a pro třetí strany nedostupné. Je nutné navíc podotknout, že v drtivé většině banky čerpání úvěrů neumožní, dokud jí nebude prokázáno alespoň podání návrhu na vklad zástavního práva k nemovitostem, kterými má být úvěr zajištěn.

Shodně judikoval i Ústavní soud, který potvrdil, že nedošlo k porušení ústavně zaručeného práva na spravedlivý proces zaručeného dle čl. 36 odst. 1 Listiny a ochrany vlastnického práva dle čl. 11 odst. 1 Listiny, když potvrdil v právní větě, že okolnost, že v zástavní smlouvě je uvedeno, že zástavní věřitel poskytl půjčku dlužníkovi, k jejímuž zajištění měla zástava sloužit, ačkoliv fakticky byla půjčka poskytnuta až po uzavření zástavní smlouvy a navíc v jiné výši, než jaká byla deklarována v zástavní smlouvě, nemůže mít zásadní vliv na vznik zástavního práva. Zástavní právo totiž vznikne, jde-li o nemovitost, jako tomu bylo v souzené věci, vkladem do katastru nemovitostí.

92 Tak např. rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 21 Cdo 957/2001 ze dne 4.4.2002 byl citován v rozsudcích Nejvyššího soudu sp. zn. 21 Cdo 2939/2004 ze dne 25.11.2004, publikovaný ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. R 70/2006, v rozsudku sp. zn. 21 Cdo 58/2003 ze dne 29.4.2003, publikovaném ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. R 2/2004, v usnesení sp. zn. 20 Cdo 5200/2008 ze dne 27.10.2010, v rozsudku sp. zn. 21 Cdo 1918/2010 ze dne 23.11.2011, v usnesení sp. zn. 21 Cdo 174/2007 ze dne 22.11.2007, v rozsudku sp. zn. 21 Cdo 126/2008 ze dne 28.5.2009, v usnesení sp. zn. 21 Cdo 1555/2004 ze dne 24.11.2004

Zástavní právo je ovšem právem akcesorickým a jeho faktický vznik je podmíněn faktickým vznikem pohledávky, k jejímuž zajištění má sloužit (možná tento faktický vznik měl na mysli Nejvyšší soud v rozsudku sp. zn. 21 Cdo 957/2001? – pozn. autorky) . Je-li půjčka, jak bylo řečeno, reálným závazkem, pak zástavní právo vznikne jen v rozsahu skutečně poskytnuté půjčky.⁹³ Nutno podotknout, že rozsudek byl vydán na základě okolností, kdy zástavci uzavřeli zástavní smlouvu pravděpodobně v omylu, neboť se domnívali, že zástava bude sloužit k zajištění jiné pohledávky, než se domnívali. Soudy prvního a druhého stupně shledávaly zástavní smlouvu neplatnou pro rozpor s dobrými mravy pro skryté úroky v naprosto nepřiměřené výši 60 % ročně. Dále pro časový sled událostí, kdy bylo zjištěno, že nejprve byla uzavřena zástavní smlouva, která měla zajišťovat pohledávku z již uzavřené smlouvy o půjčce a poskytnuté půjčky, ač smlouva o půjčce ještě uzavřena nebyla a půjčka rovněž nebyla poskytnuta. Navíc soud prvního stupně konstatoval též relativní neplatnost zástavní smlouvy, a to z důvodu, že stěžovatelé byli při jejím uzavření uvedeni v omyl.

Nejvyšší soud však byl toho názoru, že nebyla-li poskytnuta celá sjednaná půjčka ve výši, jak je uvedeno v zástavní smlouvě, není to pro existenci zástavního práva relevantní, neboť i tak vzniklo, a to jen k zajištění skutečně poskytnuté půjčky. Doplnil, že pokud jde o časovou posloupnost uzavírání jednotlivých smluv, Nejvyšší soud uvedl, že nižší soudy nevzaly v úvahu právě skutečnost, že zástavní smlouva může zajišťovat také pohledávku vzniklou v budoucnu, a že tedy ničemu nebrání, pokud je nejprve uzavřena zástavní smlouva a teprve posléze dojde ke vzniku pohledávky a společně s ní zástavního práva. Je však nutné uvést, že v zástavní smlouvě bylo uvedeno, že zástavní právo se zřizuje k zajištění pohledávky z půjčky, která byla poskytnuta. Zajišťovaná pohledávka nebyla specifikována jako pohledávka budoucí, ale jako pohledávka již existující z titulu již poskytnuté půjčky.

93 Nález Ústavního soudu II ÚS 1148/07 dne 11.11.2008, ve věci ústavní stížnosti proti usnesení Nejvyššího soudu č. j. 21 Cdo 1387/2006-279, rozsudku Krajského soudu v Ostravě č. j. 11 Co 621/2005-262 ze dne 8. 2. 2006 a rozsudku Okresního soudu v Opavě č. j. 12 C 194/2004-234 ze dne 5. 5. 2005

Pro zajímavost doplňuji, že předseda senátu určil sebe jako soudce zpravodaje pro nesoulad s právním názorem původního soudce zpravodaje, který uvedl:

Podle Nejvyššího soudu proto vlastně není v daném případě rozhodující, zda smlouva o půjčce byla uzavřena až po uzavření zástavní smlouvy, resp. zda půjčka (jako reálný kontrakt) byla skutečně poskytnuta až po uzavření zástavní smlouvy, a to navíc ve výši jiné (nižší), než jak bylo v zástavní smlouvě uvedeno. Podle Nejvyššího soudu proto nemůže být ani samo o sobě významné to, zda byl při označení pohledávky v zástavní smlouvě použit minulý čas nebo že půjčka byla poskytnuta v menším rozsahu, než se k tomu věřitel původně zavázal. Disentující soudkyně je – na rozdíl od Nejvyššího soudu – názoru, že použití minulého nebo budoucího času je naopak relevantní skutečností, neboť jejím prostřednictvím je zajišťovaná pohledávka přesně určována. V daném případě bylo před nalézacím soudem prokázáno, že stěžovatelé měli v úmyslu uzavřít zástavní smlouvu, která měla zajišťovat zcela jinou půjčku.⁹⁴ Jak bude uvedeno blíže v části 5.1.1., Nejvyšší soud v jiném rozhodnutí však vyzdvihl nezbytnost nezaměnitelnosti zajištěné pohledávky s jinou.

K platnosti smlouvy o zřízení zástavního práva však zákon nevyžaduje, aby byla dána „proporce“ mezi výší pohledávky a hodnotou věci, jež má být zastavena. Pro zajištění této ochrany je významné, jakou hodnotu má zastavená věc, jen potud, zda věřitele přesvědčí nabízená zástava o tom, že (s ohledem na toto zajištění) má poskytnout obligačnímu dlužníkovi plnění (budoucí pohledávku). Zákon sám pro vznik zástavního práva podmínku „proporce“ mezi hodnotou (výší) zajištěné pohledávky a hodnotou zástavy nestanoví. Okolnost, že zástava má případně větší (i několikanásobně) nebo

94 II ÚS 1148/07. Soudkyně Eliška Wágnerová dokonce označila rozhodnutí Nejvyššího soudu o platném vzniku zástavního práva jako výkon libovůle a rozporný s čl. 2 odst. 2 Listiny a je přesvědčena, že extrémní rozpor mezi skutkovými zjištěními a jejich právním hodnocením by mohl svým výrokem změnit odvolací soud.

menší hodnotu, než je hodnota zajišťované pohledávky, proto na platnost zástavní smlouvy nemůže mít vliv.⁹⁵

Na druhou stranu však Nejvyšší soud vydal rozhodnutí i protichůdné k rozsudku sp. zn. 21 Cdo 957/2001 ze dne 4.4.2002, které bylo vydáno později a ve kterém uvedl, že je-li budoucí pohledávka zajištěna zástavním právem k nemovitostem, vzniká zástavní právo již dnem vkladu do katastru nemovitostí. Realizační funkce zástavního práva se však prosadí teprve dnem, kdy vznikne budoucí (v zástavní smlouvě označená) zajišťovaná pohledávka.⁹⁶ Nezbyvá, než si počkat na další rozhodnutí, která tuto myšlenku budou uvádět v život nejen u vzniku zástavního práva, ale především při realizaci zástavního práva při pluralitě zástavních věřitelů.

Jaký je vztah odkladu účinnosti zástavní smlouvy k platnosti zástavní smlouvy a vzniku zástavního práva vyložil Nejvyšší soud tak, že při posuzování vzniku zástavního práva je nutné oddělit obligační (závazkové) účinky vyvolané zástavní smlouvou od věcněprávních (věcných) účinků vkladu vlastnického práva do katastru nemovitostí, kterým se konstituuje vznik zástavního práva k nemovité věci. Zatímco obligační účinky zástavní smlouvy nastávají ze zákona režimem podle § 43c OZ, právní účinky vkladu (věcněprávní účinky) vznikají až na základě pravomocného rozhodnutí o jeho povolení ke dni, kdy návrh na vklad byl doručen příslušnému orgánu. K účinkům vkladu, jež jsou s ním bezprostředně spojeny, může dojít pouze následně po účincích vyvolaných smlouvou, neboť ke vkladu dochází právě na základě smlouvy. Smluvní strany se nemohou od této zásady odchýlit a časovou následnost závazkověprávních a

95 Rozsudek Nejvyššího soudu sp.zn. 21 Cdo 1425/2008 ze dne 16.4.2009 se závěrem, že skutečnost, že zástavní dlužník neměl náležitou představu (nezjistil si), jakou hodnotu má jím zastavovaná věc, nemůže mít na platnost zástavní smlouvy vliv. Tato okolnost by mohla mít význam, jen kdyby zástavní věřitel uzavíral zástavní smlouvu v mylné představě (vyvolané zástavním dlužníkem nebo za situace, že o ní zástavní dlužník musel vědět - § 49 OZ), že hodnota zástavy je vyšší a jeho pohledávka tak bude lépe zajištěna.

96 Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 29 Odo 1424/2005 ze dne 21.9.2006

věcněprávních účinků fakticky zaměnit.⁹⁷ Zde se jednalo o ujednání jakési odkládací podmínky účinnosti zástavní smlouvy a to ke dni, kdy bude vydáno pravomocné rozhodnutí katastrálního úřadu, které odvolací i Nejvyšší soud dovodili jako podmínku vztaženou na účinky věcněprávní. Jednalo by se tak i zopakování znění § 151b odst. 2 OZ.⁹⁸

4.8.2 Zástava cizí věci

Zástavní smlouvu je oprávněn (legitimován) uzavřít jako zástavce ten, kdo je vlastníkem zástavy, popřípadě ten, kdo má podle zákona k zástavě jiné právo, které mu umožňuje dát věc do zástavy.⁹⁹ Nejvyšší soud blíže neuvádí, které konkrétní případy má na mysli.

Až do novely č. 267/2000 Sb.,¹⁰⁰ byla zástava cizí věci upravena v § 151d odst. 1 OZ takto: „Dá-li někdo do zástavy cizí věc bez souhlasu vlastníka nebo osoby, která má k věci jiné věcné právo, neslučitelné se zástavním právem, vznikne zástavní právo, jen je-li věc odevzdaná zástavnímu věřiteli a ten ji přijme v dobré víře, že zástavce je oprávněn věc zastavit. V případě pochybností platí, že zástavní věřitel jednal v dobré víře.“ Zastavení cizí věci bylo nejdříve dle soudní praxe *expressis verbis* omezeno na věci movité.¹⁰¹ Nicméně počáteční rozhodnutí v této věci Nejvyšší soud v dalších

97 Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 21 Cdo 843/2007 ze dne 17.1.2008. Soud se odkazuje na právní úpravu platnou do 31.12.1995, dle mého názoru to na věci nic nemění

98 § 151b odst. 2 OZ ve znění platném k 31.12.1995:

(2) Zástavní právo vzniká, jde-li o nemovitost, vkladem do katastru nemovitostí.

99 Rozsudek Nejvyššího soudu sp.zn. 21 Cdo 1425/2008 ze dne 16. 4. 2009

100 upravena byla od 1.5.1990 v hospodářském zákoníku a doplněna velkou novelou občanského zákoníku č. 509/1991 Sb.

101 Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 2 Odon 85/972. Kriticky k tomu viz článek Fiala, J. Zastavení cizí věci a osud zástavního práva po odstoupení od smlouvy, PR 1/2003, str.25, který cituje rozhodnutí Nejvyššího soudu sp. zn. 2 Odon 85/972 a Vrchního soudu v Praze sp. zn. 5 Cmo 646/97, které byly vyvráceny rozsudkem Nejvyššího soudu sp. zn. 21 Cdo 328/99 a 29 Cdo 2512/2000 s argumentem, že ustanovení se vztahuje i na věci nemovité, neboť „ve vztahu k nemovitosti se „odevzdáním“ rozumí... vklad zástavního práva do katastru nemovitostí ve prospěch ve smlouvě uvedeného zástavního věřitele“.

rozhodnutích přehodnotil a konstantně judikoval, že podle § 151d OZ ve znění do 31.12.2000 se toto ustanovení vztahovalo i na nemovitosti, tedy dobrá víra byla chráněna i v případě zástavy nemovitosti nevlastníkem.¹⁰²

Od 1.1.2001 s účinností novely č. 367/2000 Sb. byl §161 doplněn o druhý odstavec týkající se některých dalších předmětů zástavního práva: „Cizí nemovitá věc, věc hromadná, soubor věcí a byt nebo nebytový prostor ve vlastnictví podle zvláštního zákona mohou být dány do zástavy jen se souhlasem vlastníka a osoby, která k nim má jiné věcné právo neslučitelné se zástavním právem. Totéž platí, jde-li o cizí pohledávku, jiné majetkové právo, obchodní podíl, cenný papír a předmět průmyslového vlastnictví.“

Zákon v § 161 odst. 1 OZ říká, že dá-li někdo do zástavy cizí movitou věc bez souhlasu vlastníka nebo osoby, která má k věci jiné věcné právo neslučitelné se zástavním právem, vznikne zástavní právo, jen je-li movitá věc odevzdána zástavnímu věřiteli a ten ji přijme v dobré víře, že zástavce je oprávněn věc zastavit. Ustanovení se váže k zástavě movitých věcí a znamená, že platnému vzniku zástavního práva i od neoprávněného zástavce tak může dojít jen tehdy, je-li zástavou movitá věc a je-li tato věc fyzicky odevzdána zástavcem zástavnímu věřiteli, který ji jako zástavu přijme.¹⁰³ Je zde tedy chráněna dobrá víra zástavního věřitele. Další odstavec § 161 uvádí právní úpravu pro zřizování zástavního práva k jiným než movitým věcem. Tam se již dobrá víra zástavního věřitele nechrání. Kriticky k podmínce souhlasu osoby, která má k nemovitosti jiné věcné právo neslučitelné se zástavním právem, poznamenali Baudyš a Barešová.¹⁰⁴ Autoři zhodnotili, že na otázku, jaké věcné právo je se zástavním právem neslučitelné, by snad dokázali odpovědět autoři předlohy novely občanského zákoníku, jejichž zásluhou se do zákona uvedené ustanovení dostalo. Nevlastník – držitel v dobré víře, byť je jako vlastník zapsán v katastru, však platně zástavní právo zřídit nemůže,

102 Rozsudek Nejvyššího soudu sp.zn. 29 Odo 1340/2004 ze dne 29. 6. 2005

103 Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník I., § 1 až 459. Komentář. 2.vydání, Praha: C.H.Beck, 2009, str. 1154

104 Baudyš, P., Barešová, E. Zákon o zápisech vlastnických a jiných věcných práv k nemovitostem, 4. vydání, C.H. Beck, str. 495

leďaže by ztratil dobrou víru a získal souhlas skutečného vlastníka se zastavením nemovité věci.

Zástava cizí věci souvisí i s právní fikcí vkladu dle § 3 odst. 2 zákona č. 265/1992 Sb., o zápisech vlastnických a jiných věcných práv k nemovitostem.¹⁰⁵

Akceptovat - podle přesvědčení Nejvyššího soudu - nelze ani připomínku dovolatelů, že odstoupení od smlouvy s účinky „od počátku“ má za následek i zánik zástavního práva zřízeného nabyvatelkou nemovitosti před tím, než dovolatelé (původní vlastníci a prodávající) od smlouvy odstoupili.

Odstoupení od smlouvy o převodu nemovitostí podle ustanovení § 48 odst. 2 OZ nezpůsobovalo automaticky zánik zástavního práva k nemovitosti zřízeného v mezidobí jejich nabyvatelem (a to právě vzhledem k úpravě obsažené v ustanovení § 151d odst. 1 OZ), totiž Nejvyšší soud formuloval a odůvodnil již ve shora zmíněném usnesení sp. zn. 29 Cdo 2512/2000 ze dne 29. 11. 2001, přičemž nemá důvodu se od něj odchýlit.¹⁰⁶

4.8.3 Promlčení zástavního práva

Na začátku je nutno podotknout, že právní úprava promlčení zástavního práva je hojně řešena judikaturou Nejvyššího soudu a to jak z pohledu aplikace občanského zákoníku

¹⁰⁵ Blíže viz rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 3843/2007 ze dne 21.10.2009, který uvedl, že je absolutně neplatným takový úkon, jestliže v době mezi podáním návrhu na vklad vlastnického práva do katastru a dnem, kdy rozhodnutí katastrálního úřadu o povolení vkladu nabylo právní moci, učinil nabyvatel právní úkon příslušejícím jen vlastníku převáděné nemovitosti (zde šlo o zřízení zástavního práva). Takový úkon se ani v důsledku fikce dle § 2 odst. 3 zákona č. 256/1992 Sb., o zápisech vlastnických a jiných věcných práv k nemovitostem

¹⁰⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 29 Odo 1340/2004 ze dne 29. 6. 2005

na zajištění obchodněprávních závazků zástavním právem,¹⁰⁷ tak i z pohledu „promlčitelnosti“ zástavního práva a běhu promlčecí lhůty. Na vině je dle mého názoru sporá a poněkud nesystematická právní úprava, když zmínku o promlčení zástavního práva nalezneme v § 100 odst. 2 OZ a v § 170 odst. 2 OZ. § 100 odst. 2 OZ stanoví, že se promlčují všechna práva majetková s výjimkou práva vlastnického. Třetí věta stejného odstavce uvádí, že zástavní práva se nepromlčují dříve, než zajištěná pohledávka. Z ustanovení se tedy podává, že zástavní právo promlčení podléhá, neboť je zákonem výslovně uvedeno, že se nepromlčuje pouze právo vlastnické. Promlčení podléhá jak zajištěná pohledávka, tak i zástavní právo.

Promlčecí doba zástavního práva je tříletá a běží ode dne, kdy právo mohlo být vykonáno poprvé (tj. ode dne, kdy vzniklo právo na uspokojení zajištěné pohledávky ze zástavy).¹⁰⁸ Bylo-li však zástavní právo přiznáno pravomocným rozhodnutím soudu nebo jiného orgánu, promlčuje se za deset let ode dne, kdy mělo být podle rozhodnutí plněno.¹⁰⁹ V případě, že zástavní právo bylo zástavním dlužníkem písemně uznáno co do důvodu a výše, promlčuje se za deset let ode dne, kdy k uznání došlo, nebo, byla-li v uznání uvedena lhůta k plnění, od uplynutí této lhůty (§ 110 odst.1, věta druhá OZ).¹¹⁰

Podstata promlčení spočívá v tom, že právo se promlčí, jestliže nebylo vykonáno v době zákonem (OZ) tomu určené. Promlčení tedy podléhá výkon nějakého práva. K promlčení samotného zástavního práva odborná literatura přistupuje kriticky, když

107 Nejvyšší soud v rozsudku sp. zn. 21 Cdo 681/2006, 21 Cdo 682/2006 ze dne 8.2.2007 uvedl: I když smlouva o úvěru představuje tzv. absolutní obchodní závazkový vztah [§ 261 odst.3 písm.d) ObchZ.... je třeba dovodit, že částí třetí obchodního zákoníku se ve smyslu ustanovení § 261 odst.4 Obchz řídí jen takové vztahy vzniklé při zajištění závazků, které mají obligační povahu, ledaže by zákon (v jiném ustanovení než v § 261 odst.4 obchodního zákoníku) výslovně stanovil, že se obchodním zákoníkem mají řídit i další právní prostředky zajištění závazků. Ta znamená to mimo jiné, že právní vztahy ze zástavních práv vzniklých vůči jiným zástavám se řídí občanským zákoníkem a dalšími předpisy občanského práva, a to samozřejmě i ve vztahu k promlčení zástavního práva. (blíže k tomu viz oddíl v úvodu k zástavnímu právu)

108 § 101 OZ

109 § 110 odst.1 věta první OZ

110 Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 21 Cdo 681/20006, 21 Cdo 682/2006 ze dne 8. 2. 2007

uvádí, že zástavní právo jako takové se nepromlčuje, neboť to není pojmově možné.¹¹¹ A upřesňuje, že zástavní právo je právem, které vázne na věci. Promlčuje se právo zástavního věřitele na uspokojení zastavené pohledávky ze zástavy, čili možnost s úspěchem realizovat uhrazovací funkci zástavního práva, jinými slovy právo na nucený výkon zástavního práva.¹¹²

Zajímavý je bližší pohled k počátku běhu promlčecí doby u zástavního práva, resp. práva zástavního věřitele na uspokojení zajištěné pohledávky ze zástavy. Zástavní právo mohlo být vykonáno poprvé v okamžiku, kdy se zajištěná pohledávka nebo její část stala splatnou.¹¹³ S tím si dovolím nesouhlasit s ohledem na skutečnost, že den splatnosti není dnem, kdy je zástavní věřitel oprávněn požadovat uspokojení své pohledávky ze zpeněžení zástavy, ale je to nejdříve první den následující po splatnosti, tedy první den prodlení (§ 165 odst. 1 OZ). Nejvyšší soud uvádí počátek běhu promlčecí lhůty u zástavního práva ode dne, kdy vzniklo právo na uspokojení zajištěné pohledávky ze zástavy.¹¹⁴ Je to tehdy, jestliže dlužník zajištěnou pohledávku řádně a včas nesplnil, tedy marným uplynutím doby splatnosti zajištěné pohledávky.¹¹⁵ A to bez ohledu na možnost realizace, které je podmíněna dalšími kroky.¹¹⁶

111 Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník I., § 1 až 459. Komentář. 2.vydání, Praha: C.H.Beck, 2009, shodně také Vymazal, L. Několik úvah k promlčení zástavního práva, PR 3/2009, str. 94

112 Vymazal, L. Několik úvah k promlčení zástavního práva, PR 3/2009, str. 94

113 Vymazal, L. Několik úvah k promlčení zástavního práva, PR 3/2009, str. 96

114 Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 21 Cdo 85/2010 ze dne 8. 2. 2011 nebo 21 Cdo 1918/2005 ze dne 25. 4. 2007

115 Rozsudek Nejvyššího soudu s. zn. 29 Cdo 1053/2009 ze dne 31. 5. 2011, publikováno ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. R 142/2011

116 Viz komentář k § 100 OZ uvedený v Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník I., § 1 až 459. Komentář. 2.vydání, Praha: C.H.Beck, 2009, Uplynula-li zákonem určená promlčecí doba (je třeba zdůraznit, že na její běh nemají vliv upomínky či jiná upozornování věřitele, ať osobně věřitelem přednesené, či doporučeně zaslané dlužníkovi, právě tak jako vyhrožování věřitele dlužníkovi soudem) a věřitel v ní stanoveným způsobem své právo u soudu či jiného orgánu nevykonal (neuplatnil), nevykonané (neuplatněné) právo se promlčelo

Vymazal uvádí, že počátek běhu promlčecí doby zástavního práva i zajištěné pohledávky spadá v jedno, okamžik stavení běhu promlčecí doby zajištěné pohledávky a zástavního práva však již totožný být nemusí.¹¹⁷ Stavení promlčecí doby zástavního práva působí podání žaloby na nařízení soudního prodeje zástavy.¹¹⁸ Pokud tedy zástavní věřitel podá uvedenou žalobu ještě před uplynutím běhu promlčecí doby zástavního práva, nemusí se obávat, že by v řízení neuspěl s poukazem na promlčené zástavní právo.¹¹⁹ Opačně však uvádí Nejvyšší soud: Jestliže zástavní věřitel neuplatnil právo (nárok) na uspokojení zajištěné pohledávky (části pohledávky nebo příslušenství) z výtěžku zpeněžení zástavy včas a jestliže se zástavní dlužník dovolal promlčení zástavního práva, má to mimo jiné za následek, že zástavní věřitel se nemůže úspěšně domoci ani zpeněžení zástavy, ani uspokojení pohledávky z výtěžku zpeněžení zástavy.¹²⁰ Dokonce dále poznamenává, že i když promlčené právo přetrvává - obecně vzato - jako tzv. naturální obligace, nelze takový závěr bez dalšího vztáhnout také na zástavní právo. Došlo-li k promlčení zástavního práva, může se zástavní dlužník nepochybně dovolat promlčení při každé (zákonem poskytnuté) obraně proti výkonu práva (nároku) zástavního věřitele na uspokojení zajištěné pohledávky z výtěžku zpeněžení zástavy, tedy rovněž v řízení, zahájeném podáním žaloby o určení, že tu zástavní právo není. Jestliže se zástavní dlužník dovolal (důvodně) promlčení zástavního práva, je totiž nepochybné, že zástavní věřitel se již nemůže domoci prodeje nebo jiného zpeněžení zástavy a tedy ani uspokojení zajištěné pohledávky z výtěžku zpeněžení zástavy a že zástavní právo nemůže nadále (ani v budoucnu) být způsobilým právním prostředkem pro uspokojení zajištěné pohledávky.

Odpověď na otázku, zda se okamžikem promlčení zástavním právem zajištěné pohledávky promlčuje i zástavní právo není v zákoně řešena – zákon pouze uvádí, že

117 Vymazal, L. Několik úvah k promlčení zástavního práva, PR 3/2009, str. 96

118 Shodně i Pelech, J. Uspokojení ze zástavního práva zajišťujícího promlčený dluh z pohledu principu akcesority, PR 18/2011, str. 665

119 Velice kontroverzní závěr, ačkoli nový občanský zákoník v § 615 odst. 1 stanoví, že promlčení pohledávky nebrání zástavnímu věřiteli v uspokojení ze zástavy

120 Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 21 Cdo 2185/2009 ze dne 21. 12. 2010

promlčením zajištěné pohledávky zástavní právo nezaniká (§ 170 odst. 2 OZ)¹²¹ a zástavní práva se nepromlčují dříve než zajištěná pohledávka. Samotné ustanovení § 170 odst. 2 OZ je vnímáno odbornou veřejností dosti odlišně.¹²² Princip akcesority vlastní zástavnímu právu by napovídal, že pokud má zástavní právo sdílet osud jím zajišťované pohledávky, mělo by promlčením zajišťované pohledávky dojít k promlčení zástavního práva. Promlčením by zástavní právo nezaniklo (což je v souladu s § 170 odst. 2 OZ, že zástavní právo promlčením zajišťované pohledávky nezaniká), tak jako i promlčením nezaniká ani zajišťovaná pohledávka, subjektivní právo věřitele na plnění je zachováno (což koresponduje s § 170 odst. 1 písm. a) OZ, dle kterého zástavní právo zaniká zánikem zajištěné pohledávky). Promlčené právo pouze přetrvává ve stavu naturální obligace, tj. vznesením námítky promlčení zanikne nárok na plnění. Dle výkladu zákona je tedy skutečně možné, aby se zástavní právo, resp. právo zástavního věřitele na uspokojení ze zástavy promlčelo nejdříve shodně s okamžikem promlčení zajišťované pohledávky. Jak se tedy však vyrovnat s uhrazovací funkcí zástavního práva? Fiala uvádí, že promlčí-li se zajištěná pohledávka, trvá zástavní právo (byť

121 Odlišně Pelech, J. v článku Pár poznámek k promlčení zástavního práva a jím zajištěné pohledávky z pohledu dle lege lata a de lege ferenda, PR 8/2010, str. 295, ve kterém autor uvádí, že z § 170 odst. 2 OZ vyplývá, že zástavní právo se nepromlčuje se zajišťovanou pohledávkou, což dle mého názoru není zcela přiléhavé, když zákon říká, že promlčením zajištěné pohledávky zástavní právo nezaniká a i promlčením právo taktéž nezaniká, jen se změní v naturální obligaci.

122 Jako samozřejmost ji vnímá J. Fiala v komentáři k tomuto ustanovení viz Eliáš, K. a kol. Občanský zákoník Linde Praha („tato norma pouze konstatuje notoricky známou věc (obecně totiž není možné připustit, aby promlčením zajištěné pohledávky došlo k zániku zajišťovacího prostředku)“ a jako kuriozitu ji vnímá Baudyš. P. v článku K promlčení zástavního práva, PR 7/2008 („Jako kuriozita v právním řádu proto působí § 170 odst. 2 OZ, který zní: „Promlčením zajištěné pohledávky zástavní právo nezaniká.“ Na první pohled toto ustanovení vypadá hezky. Ve skutečnosti však dlužník promlčené pohledávky zajištěné zástavním právem u soudu vždy promlčení zajištěné pohledávky samozřejmě namítne, ta nebude nikdy присouzena, a zástavní věřitel nikdy nezíská vykonatelný titul, který by mu umožnil nezaniklé zástavní právo zajišťující promlčenou pohledávku vymoci“)

promlčené) dále, a zástavnímu věřiteli tudíž nic nebrání v tom, aby toto právo realizoval.¹²³

Připouští se v případě promlčení zástavního práva pro jeho odklizení – je-li zapsáno v katastru nemovitostí – žaloba na určení, že zástavní právo je promlčeno za účelem možnosti výmazu zástavního práva z katastru nemovitostí.¹²⁴

Ve druhé fázi při podání návrhu na nařízení výkonu rozhodnutí prodejem zástavy je zástavci umožněno podávat námitky, které nemohl namítat v řízení o soudním prodeji zástavy.

Jsou-li v době uznání závazku promlčeny jak uznávaný závazek tak i zástavní právo tento závazek zajišťující, nemá uznání závazku samo o sobě žádný vliv na již promlčené zástavní právo.¹²⁵ Písemně může být uznán co do důvodu a výše nejen dluh ze smlouvy nebo jinak vzniklý (ze strany dlužníka), ale i zástavní právo (ze strany zástavního dlužníka).¹²⁶

4.9 Zánik zástavního práva

Zánik zástavního práva je velmi důležitým momentem především pro zástavní věřitele, kteří tento okamžik bedlivě sledují. Samozřejmě, že není okamžikem vítaným a posuzování skutečnosti, zda zástavní právo zaniklo nebo ne znamená mít rozsáhlé znalosti nejen v oblasti věcných práv, ale i práv závazkových.

Zánik zástavního práva upravuje § 170 OZ, který uvádí výčet důvodů zániku zástavního práva. Teorie¹²⁷ dělí zánik zástavního práva na případy zániku zástavního práva jako

123 Eliáš, K. a kol. Občanský zákoník -Velký akademický komentář, Svazek 1, Linde Praha, 2008

124 Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník I., § 1 až 459. Komentář. 2.vydání, Praha: C.H.Beck, 2009, str. 1161

125 Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 21 Cdo 1918/2005 ze dne 25. 4. 2007 a sp. zn. 29 Cdo 1053/2009, ze dne 31. 5. 2011, publikován ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. R 142/2011

126 Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 21 Cdo 687/2007 ze dne 24. 1. 2008

127 Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J. a kol. Občanské právo hmotné, první a druhý díl, 4. aktualizované vydání, ASPI, 2005, str. 460

reflex zániku zajištěné pohledávky (§ 170 odst. 1 písm. a) OZ) a zánik zástavního práva za trvání zajištěné pohledávky (ostatní případy uvedené v § 170 odst. 1 písm. b) – g) OZ).

K zániku dochází okamžikem zániku zajištěné pohledávky, což kopíruje akcesorickou povahu zástavního práva. Není rozhodné, kterým ze způsobů zajišťovaná pohledávka zanikne (viz § 559 an. OZ), zda splněním dluhu, započtením, dohodou, nemožností plnění, uplynutím doby nebo i splnutím práva a povinnosti v jedné osobě.¹²⁸ Zde bych doplnila, že splnutím věřitele s dlužníkem (téhož závazkového vztahu) způsobí zánik zajišťované pohledávky a tím i zánik zástavního práva. Splnutím zástavního věřitele se zástavním dlužníkem (osobou odlišnou od obligačního dlužníka) zajišťovaná pohledávka nezaniká. Zaniká však zástavní právo.¹²⁹ Je to situace, kdy subjekty zástavní smlouvy splynuly. Splnutím zástavního dlužníka a obligačního dlužníka dle mého názoru nezaniká ani zajišťovaná pohledávka ani zástavní právo. Zanikl však regresní nárok mezi zástavním dlužníkem a obligačním dlužníkem v případě realizace zástavního práva.

V případě zániku obligačního dlužníka, tj. buď smrtí u fyzických osob je třeba vycházet ze zákonné úpravy, že smrtí dlužníka povinnost nezanikne, ledaže jejím obsahem bylo plnění, které mělo být provedeno osobně dlužníkem (§ 579 odst. 1 OZ). Jedná se o ustanovení platné pro fyzické osoby, které by však mělo analogicky platit i pro osoby právnické.¹³⁰ Problém je však u situací, kdy právnická osoba zanikne bez právního nástupce likvidací. Dochází tak k zániku povinného ze závazku, tedy zaniká povinnost právnické osoby něco plnit, konat. Fiala dochází k závěru, že bez nositele povinnosti nemůže existovat dluh, tedy výmazem právnické osoby z obchodního rejstříku zanikají i pohledávky vůči této osobě, pokud nedošlo k přechodu dluhu na jinou osobu.¹³¹ Na tuto myšlenku navazuje skutečnost, že pokud zanikne pohledávka zánikem dlužníka,

128 Tamtéž

129 Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J. a kol. Občanské právo hmotné, první a druhý díl, 4. aktualizované vydání, ASPI, 2005, str. 460

130 Fiala, J. Zánik zástavního práva jako důsledek zániku obligačního dlužníka, PR 6/2003

131 Fiala, J. Zánik zástavního práva jako důsledek zániku obligačního dlužníka, PR 6/2003

zanikají i zástavní práva váznoucí na majetku třetích osob, která zajišťovala tuto pohledávku. Opačný názor však vyslovil Nejvyšší soud, když uvedl, že zástavní právo nezaniká, nemůže-li být dluh odpovídající pohledávce tímto právem zajištěné uspokojen jen proto, že právnická osoba jako dlužník, který nemá postavení dlužníka zástavního, zanikla bez právního nástupce.¹³² Nejvyšší soud argumentuje, že akcesoritu zástavního práva je třeba chápat - jak vyplývá zejména z ustanovení § 152 a § 165 odst. 1 OZ - ve vztahu k zajištěné pohledávce, a nikoliv také k osobě dlužníka. Konstantní judikatura uvádí, že základním rysem zástavního práva je princip akcesority, který je deklarován rovněž zákonnou úpravou (§ 100 odst. 2 OZ, 170 odst. 1 písm. a) OZ.¹³³ Zástavní věřitel má totiž právo na uspokojení z výtěžku zpeněžení zástavy vždy, nebyl-li dluh odpovídající zajištěné pohledávce včas splněn (tedy aniž by bylo významné, proč nebyl splněn ze strany dlužníka), a zástavní dlužník může obdobně jako dlužník uplatnit promlčení, zánik nebo jiné námitky týkající se zajištěné pohledávky. Dále Nejvyšší soud uvádí, že je-li dlužníkem právnická osoba, přechází povinnost plnit po jejím zániku na nástupnické společnosti nebo na jiné její právní nástupce. Zanikla-li právnická osoba bez právního nástupce, je zřejmé, že tu není nikdo, na koho by přešla její povinnost plnit (kdo by jako dlužník byl povinen splnit dluh). V zákoně se výslovně - na rozdíl od fyzických osob - neuvádí, jaké má tato skutečnost právní následky ve vztahu ke dluhům, které zůstaly po zániku právnické osoby neuhrazeny; část právní teorie a praxe za této situace dovozuje, že dluh zanikl, neboť nemůže „existovat bez nositele povinnosti“, a že tedy musela zaniknout rovněž jemu odpovídající pohledávka.

V praxi se likvidace společností mnoho nevyskytuje, jakkoli je skutečnost, že zánikem právnické osoby bez právního nástupce zanikne i zástavní právo zajišťující pohledávky

132 Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 21 Cdo 1198/2005 ze dne 9.2.2006, publikován ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. R 16/2007

133 Usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 20 Cdo 2165/2008 ze dne 30.6.2010, sp. zn. 29 Cdo 1053/2009 ze dne 31.5.2011, publikovaný ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. R 142/2001, sp. zn. 29 Cdo 2105/2007 ze dne 22.7.2009, sp. zn. 21 Cdo 1198/2005 ze dne 9.2.2006, publikováno ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. R 16/2007

této osoby, nevýhodným zjištěním pro (zástavní) věřitele. Ze závěru, že pohledávka zanikla z důvodu zániku dlužnické právnické osoby bez právního nástupce, však nelze (i kdyby byl opravdu správný) úspěšně dovozovat (na základě principu akcesority), že by bez dalšího zaniklo její zajištění poskytnuté třetími osobami. Princip akcesority je totiž - jak uvedeno již výše - třeba vztáhnout jen k zajištěné pohledávce a nikoliv k osobě dlužníka. Věřitel, který nemůže být uspokojen dlužníkem z důvodů spočívajících v osobě dlužníka (včetně toho, že dlužník, který je právnickou osobou, zanikl bez právního nástupce), má nárok na uspokojení ze zajištění poskytnutého třetími osobami; nezanikla povinnost náhradního dlužníka (vzniklá z titulu poskytnutí zajištění), neboť okolnosti týkající se hlavního dlužníka nedopadají do právních poměrů náhradního dlužníka a nemohou mít za následek (s ohledem na účel a smysl zástavního práva poskytnout zástavnímu věřiteli uspokojení jeho pohledávky vždy, neučiní-li tak dlužník) zánik jeho povinností vůči věřiteli. Povinnost náhradního dlužníka uspokojit věřitele (v případě, že dluh odpovídající zajištěné pohledávce nebyl včas splněn) tedy není (nemůže být) dotčena tím, že dluh odpovídající této pohledávce nemůže splnit zaniklá právnická osoba, která je dlužníkem. Zástavní právo nezaniká, jestliže dluh odpovídající zajištěné pohledávce nemůže být uspokojen právnickou osobou jako dlužníkem proto, že zanikla bez právního nástupce.

K zániku zástavního práva dochází i zánikem zástavy. K zániku zástavy může dojít jejím zničením v případě věci, nebo splacením pohledávky, která byla předmětem zástavy.

Z praxe je častým případem zániku zástavního práva při tzv. „ruční“ zástavě, kdy zástavní věřitel vrátí zástavci předmět zástavy nebo jinak dostane zástava z držení zástavního věřitele. Tak se může stát v případě zástavy listinných cenných papírů, k nimž vzniká zástavní právo zástavním rubopisem a předáním zástavnímu věřiteli v souladu s § 39 ZoCP. Banky zajišťují své pohledávky i zřizováním zástavního práva k cenným papírům, tedy i k akciím akciových společností, které jsou úvěrovým

dlužníkem. Zástava akcií působí i na vykonávání akcionářských práv akcionáři.¹³⁴ Po dobu trvání zástavního práva k akci nemůže zástavní věřitel akci vydat, aniž by zástavní právo nezaniklo. Pro umožnění výkonu akcionářských práv vlastníků zastavených akcií na jméno, kteří nejsou uvedeni v seznamu nebo vlastníků akcií na majitele, je možným řešením vydání potvrzení zástavního věřitele o uložení akcií určitého druhu a počtu u zástavního věřitele tak, aby bylo akcionáři zajištěno platný výkon akcionářských práv. V praxi lze sledovat i další řešením situace a to účast zaměstnance zástavního věřitele (banky) na valné hromadě, aniž by však tento zaměstnanec akcie z rukou vydal, čímž má dojít k zajištění toho, že předmět zástavy zástavní věřitel zástavci nevydal a zástavní právo nezaniklo. Komentáře tuto situaci popisují odlišně, když uvádí, že dojde k zániku zástavního práva při ruční zástavě, kdy zástavní věřitel pozbude zástavním právem zatíženou věc tím, že ji vrátí zástavci nebo se jinak dostane zástava natrvalo z držení zástavního věřitele. Zástavní právo bez této věcné složky nemůže trvat, nicméně podle převládajícího názoru vrácení věci zástavci nemá za následek zánik zástavního práva.¹³⁵

Dalším zákonným důvodem zániku zástavního práva je právní úkon zástavního věřitele, kterým se vzdá zástavního práva. Jedná se o jednostranný právní úkon. Není ovšem ani vyloučena dohoda se zástavcem. Možnost vzdání se zástavního práva zástavním věřitelem se promítá i do insolvenčního řízení vedeného na majetek obligacího dlužníka. Platí, že i po prohlášení úpadku,¹³⁶ se zástavní věřitel může platně vzdát zástavního práva.

134 Práva spojená s akcií na jméno je oprávněna ve vztahu ke společnosti vykonávat osoba uvedená v seznamu akcionářů, nestanoví-li obchodní zákoník jinak, ledaže se prokáže, že zápis v seznamu neodpovídá skutečnosti. Neodpovídá-li zápis v seznamu akcionářů skutečnosti, je oprávněn vykonávat akcionářská práva vlastník akcie na jméno. (výňatek z § 156 odst. 3 obchodního zákoníku)

135 Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník I., § 1 až 459. Komentář. 2.vydání, Praha: C.H.Beck, 2009

136 Komentář uvádí původní pojem „konkurz“, který však i po účinnosti zákona č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon)

Zástavní právo je možné zřídit na dobu určitou, jak nepřímo vyplývá z dalšího důvodu zániku zástavního práva v § 170 odst. 1 písm. d) OZ. Zřizování zástavního práva na dobu určitou je dle mého názoru poněkud nepraktické. Ačkoli je v mnoha případech sjednaná konečná splatnost zajišťované pohledávky, účelem zástavního práva je především uhrazovací funkce v případě, kdy je pohledávka po splatnosti stále nezaplacena. Schopnost předurčit okamžik, kdy již nebude třeba mít platně zajištěnu pohledávku je odvážným krokem zástavního věřitele a v praxi až na výjimky není využívána. Jiná situace plyne při zajišťování budoucích pohledávek a naplňování díkce zákona (srovnej § 155 odst. 4 OZ).

V praxi bývá obtížným zánik zástavního práva v případě, složí-li zástavní dlužník nebo zástavce zástavnímu věřiteli obvyklou cenu zástavy. Obvyklá cena je pojem zákona o oceňování majetku. Složení obvyklé ceny vlastně znamená vyplacení ze zástavy tam, kde cena zástavy je nižší než cena pohledávky a obvyklá výše ceny se určuje k době, kdy je cena skládána. Zákon vychází z představy, že se složením obvyklé ceny dostává zástavnímu věřiteli rovnocenné jistoty pro případ dlužníkovy prodlení.¹³⁷

K zániku zástavního práva dochází též písemnou smlouvou uzavřenou mezi zástavním věřitelem a zástavním dlužníkem nebo zástavcem a v případech stanovených právními předpisy.

Zástavní právo zanikne, zanikne-li zajištěná pohledávka nebo zástava anebo složí-li zástavce zástavnímu věřiteli cenu zastavené věci; zástavní právo též zanikne, vzdá-li se zástavní věřitel zástavního práva, nebo uplynutím času, na který bylo zástavní právo ve smlouvě o jeho zřízení omezeno.

Zástavní právo zajišťuje (stejně jako ručení) pohledávku věřitele, nikoliv závazek (dluh) dlužníka. Zánik zástavního práva zákon váže k okamžiku zániku zajištěné pohledávky (pohledávky věřitele zajištěné zástavním právem). Jestliže splněním dluhu ručitelem zaniká právo věřitele domáhat se úhrady této pohledávky po dlužníku, pak tím nutně

137 Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník I., § 1 až 459. Komentář. 2. vydání, Praha: C.H.Beck, 2009

zaniká i zástavní právo samotné; předmětem zajištění totiž byla právě ta pohledávka, kterou zajištěnému (zástavnímu) věřiteli uhradil ručitel.¹³⁸

Častým případem v praxi je posouzení, zda při privativní novaci závazku dochází k zániku zástavního práva zajišťujícího tento závazek či nikoli. Nastane tak v případě „obnovy“ smluvního vztahu, například při dodatkování úvěrové smlouvy, ve které smluvní strany sjednaly poskytnutí úvěru s možností čerpání do určitého data a po tomto datu je smluvními stranami uzavřen dodatek, kterým se období čerpání „obnovuje“. Blíže k povaze této skutečnosti v kapitole Zajišťovaná pohledávka. Zde se omezím pouze na zákonnou úpravu. Zástavní právo, které zajišťovalo závazek zaniklý podle ustanovení § 570 odst.1 OZ, zajišťuje i závazek, který nahradil závazek původní; jestliže zástavní dlužník neprojevil souhlas s tím, aby byl zajištěn nový závazek, trvá zástavní právo jen v rozsahu původního závazku a všechny námitky proti dosavadnímu závazku zůstávají zachovány (srov. § 572 odst.1 OZ). Z uvedeného vyplývá, že není správný názor, podle kterého je se zánikem zajištěného (dosavadního) závazku¹³⁹ spojen zánik zástavního práva. I kdyby zástavní dlužník nesouhlasil se zajištěním nového závazku zástavním právem, z ustanovení § 572 odst.1 OZ je zřejmé, že zástavní právo k nemovitostem trvá ve prospěch nového závazku, byť jen v rozsahu původního závazku a i když zástavnímu dlužníku zůstaly zachovány všechny námitky proti dosavadnímu závazku.¹⁴⁰

Rovněž pouhé odstranění zápisu zástavního práva z katastru nemovitostí nemůže mít samo o sobě za následek zánik zástavního práva.¹⁴¹ Je nutné poznamenat, za jakých okolností tento závěr Nejvyšší soud deklaroval. Nejvyšší soud došel k závěru, že

138 Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 29 Odo 563/2003, ze dne 9. 6. 2005, publikováno ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. R 18/2006, který se opírá o starší právní úpravu zástavního práva, nicméně je dle mého názoru uplatnitelný i v současné době

139 Věřitel a dlužníci se dohodli na zániku závazků ze smlouvy o úvěru a na jeho nahrazení závazkem novým, uvedeným v této smlouvě, tedy že šlo o tzv. privativní novaci ve smyslu ustanovení § 570 OZ.

140 Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 21 Cdo 681/2006 ze dne 8.2.2007

141 Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 21 Cdo 2069/2008 ze dne 15. 6. 2010

zástavní právo se promlčelo, neboť nebylo vykonáno v promlčecí lhůtě. Platný vznik ani zánik zástavního práva nerozporoval. V daném případě došlo ke splnutí zástavního věřitele a dlužníka, neboť zástavní věřitelka se po uzavření zástavní smlouvy a vkladu zástavního práva do katastru nemovitostí stala vlastníkem zastavovaných nemovitostí na základě uzavření smlouvy o zajišťovacím převodu práva. Soud prvního stupně uzavřel, že smlouva o zajišťovacím převodu je absolutně neplatná a zástavní věřitelka se vlastníkem nestala. Mezitím zástavní věřitelka „požádala“ katastr o výmaz zástavního práva (neboť měla za to, že jí svědčí vlastnické právo). Rozsudek blíže neuvádí, zda se jednalo o vzdání se zástavního práva anebo tzv. kvitanci, tedy potvrzení o zániku zástavního práva. Nejvyšší soud však zánik zástavního práva nepotvrdil, potvrdil pouze promlčení zástavního práva. Zánik však dle mého názoru nepotvrdil proto, neboť se zástavního práva zástavní věřitelka vzdala.

O zániku zástavního práva ještě rozhodují jistým způsobem zástavní věřitelé při vymáhání uspokojení ze zástavy ve veřejné dražbě, resp. rozhodují o tom, zda učiní svou pohledávku splatnou a připojí se k zástavnímu věřiteli, který vymáhá uspokojení ze zástavy či ne. Dle § 58 zákona č. 26/2000 Sb., o veřejných dražbách, vyplývá, že zástavní věřitel na prvním místě s nesplatnou pohledávkou se v případě, kdy se zástavní věřitel se zástavou na druhém místě rozhodne vymáhat uspokojení ze zástavy, má možnost rozhodnout, zda učiní svou pohledávku splatnou tím, že se přihlásí do dražby anebo zachová splatnosti pohledávky dle smlouvy – tedy s původním datem – když se do dražby nepřihlásí. Zástavní věřitel se zástavním právem na prvním místě rozhoduje o sesplacení své pohledávky tím, zda se přihlásí do dražby nebo ne. Pokud se přihlásí do dražby, pohledávka se stane (předčasně) splatnou a pořadí v uspokojování ze zástavy bude dle data zřízení zástavního práva- nebude se jako první ze zástavy uspokojovat ten, kdo zahájil vymáhání, ale ten, kdo má zástavní právo jako přihlášený, nejstarší. Pokud se zástavní věřitel se zástavou ne prvním místě s nesplatnou pohledávkou do dražby nepřihlásí, jeho pohledávka zůstane nesplatnou a na zástavě, která se prodává v dražbě, bude nadále váznout jeho zástavní právo. Pokud jsou k zástavě zřízena zástavní práva ještě na třetím a dalším místě (tedy v pořadí za zástavním věřitelem,

který se rozhodl vymáhat uspokojení ze zástavy), pak se při zahájení vymáhání uspokojení ze zástavy jejich pohledávky stávají splatnými ze zákona.

V zástavní smlouvě lze sjednat, že tam, kde se k zajištění (jedné) pohledávky zřizuje zástavní právo k více věcem, bude zástavní právo k jednotlivým věcem (zástavám) zanikat postupně, i při jen částečné úhradě pohledávky, podle stranami sjednaného mechanismu, z něž bude patrné, jakým způsobem bude částečná úhrada zajišťované pohledávky identifikována se zástavou.¹⁴²

142 Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 29 Odo 1538/2006 ze dne 27.3.2008

5. Specifikace zajišťované pohledávky

Specifikace zajišťované pohledávky je ústředním tématem při zajišťování pohledávek banky (a jakéhokoliv jiného věřitele) za svými dlužníky. Nedostatečná či neurčitá specifikace pohledávky se může stát účinným nástrojem dlužníků a jejich právních zástupců při žalobách na určení neplatnosti zástavních smluv.

Zástavním právem může být zajištěna pohledávka peněžítá i nepeněžítá. V praxi bank je z povahy jejího předmětu podnikání zajišťována jediné pohledávka peněžítá. U peněžité pohledávky je rozsah zajištění jasně vyjádřen odpovídající částkou, ke které je nutno připočít ještě její příslušenství.¹⁴³

Princip akcesority zástavního práva se prolíná celou problematikou specifikace zajišťované pohledávky. Zástavní právo je nerozlučně spjato s pohledávkou, kterou zajišťuje. Předpokladem zajištění zástavním právem je platnost a určitost zajišťované pohledávky, včetně specifikace subjektů, kterých se týká a právního důvodu závazkového vztahu, který je zajišťován. Smluvním zástavním právem lze zajistit i pohledávku promlčenou, na jejíž existenci se uplynutím promlčecí doby nic nezměnilo.¹⁴⁴ Specifikace zajišťované pohledávky úzce souvisí se specifikací zastavované pohledávky (a se vznikem zástavního práva), oba dva případy kladou důraz na určitost. Nejvyšší soud to jen nepřímou potvrzuje, když uvádí, že závěr o určitosti identifikace postupované pohledávky se uplatní taktéž v případě zástavní smlouvy, jejíž podstatnou náležitostí je určité označení zajištěné pohledávky.¹⁴⁵

Spolu se zajišťovanou pohledávkou je ze zákona zajišťováno i její příslušenství (§ 121 odst. 3 OZ). Příslušenstvím pohledávky jsou úroky, úroky z prodlení, poplatky za prodlení a náklady spojené s jejím uplatněním. Náklady soudního řízení jsou spolu s

143 Ukáže se dále v textu, že tento závěr není vždy jednoznačný

144 Jehlička, Švestka, J., Škárová, a kolektiv. Občanský zákoník. Komentář, 9.vydání, C.H. Beck, Praha, str. 526

145 Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 29 Cdo 1952/2009 ze dne 26.10.2010, proti tomuto rozsudku byla podána ústavní stížnost č. II. ÚS 453/2011 ze dne 15.2.2011, o níž nebylo stále rozhodnuto

vlastní pohledávkou zajištěny, pokud byla v občanském soudním řízení úspěšně uplatněna jejich náhrada.¹⁴⁶

V dalším textu se zaměřím na problematiku smlouvy o úvěru dle obchodního zákoníku a zajišťování pohledávek ze smlouvy o úvěru vznikajících.

5.1 Smlouva o úvěru

Smlouva o úvěru je upravena v obchodním zákoníku. Smlouvou o úvěru se zavazuje věřitel, že na požádání dlužníka poskytne v jeho prospěch peněžní prostředky do určité částky, a dlužník se zavazuje poskytnuté peněžní prostředky vrátit a zaplatit úroky (§ 497 ObchZ). Věřitel je povinen dlužníku peněžní prostředky poskytnout, jestliže byl o to dlužníkem v souladu se smlouvou požádán, a to v době stanovené v požadavku, jinak bez zbytečného odkladu (§ 501 odst.1 ObchZ). Dle § 261 odst. 3 písm. d) ObchZ je smlouva o úvěru tzv. absolutním obchodem, tedy i v případě, kdy je smluvní stranou osoba, která podnikatelem není, se jejich vztahy řídí obchodním zákoníkem. Platí, že dle § 262 odst. 4 věta za středníkem, ustanovení občanského zákoníku nebo zvláštních právních předpisů o spotřebitelských smlouvách, adhezních smlouvách, zneužívajících klauzulích a jiná ustanovení směřující k ochraně spotřebitele je však třeba použít vždy, je-li ve prospěch smluvní strany, která není podnikatelem.

Části třetí obchodního zákoníku se řídí i vztahy vzniklé při zajištění plnění závazků v závazkových vztazích, jež se řídí částí třetí obchodního zákoníku (§ 261 odst. 4 ObchZ). Takové ustanovení může vnášet pochybnosti o tom, jakým právním předpisem se vlastně zřizování zástavního práva a vztahy z něj vyplývající řídí. Nejvyšší soud již konstantně judikuje, že zástavní právo je upraveno jedině režimem občanského zákoníku. V hojně citovaném rozsudku sp. zn. 21 Cdo 681/2006, 21 Cdo 682/2006 Nejvyšší soud uvedl: „I když smlouva o úvěru představuje tzv. absolutní obchodní závazkový vztah je třeba dovodit, že částí třetí obchodního zákoníku se ve smyslu ustanovení § 261 odst.4 ObchZ řídí jen takové vztahy vzniklé při zajištění závazků,

146 Jehlička, Švestka, J., Škárová, a kolektiv. Občanský zákoník. Komentář, 9.vydání, C.H. Beck, Praha, str. 526

kteře mají obligační povahu, ledaže by zákon (v jiném ustanovení než v § 261 odst.4 obchodního zákoníku) výslovně stanovil, že se obchodním zákoníkem mají řídit i další právní prostředky zajištění závazků.“

Smlouva o úvěru je smlouvou konsensuální. To znamená, že podpisem smlouvy o úvěru je smlouva uzavřena, nemusí být ihned poskytnuty prostředky.

Obchodní zákoník (§505 ObchZ) pamatuje a do jisté míry i kopíruje ustanovení občanského zákoníku o poklesu hodnoty zajištění a povinnosti dlužníka jej doplnit. Obchodní zákoník říká, že zanikne-li nebo zhorší-li se za trvání smlouvy zajištění závazku vrátit poskytnuté peněžní prostředky, je dlužník povinen doplnit zajištění na původní rozsah. Jestliže tak dlužník neučiní v přiměřené lhůtě, může věřitel od smlouvy odstoupit a požadovat, aby dlužník vrátil dlužnou částku s úroky. Odstoupení věřitele od smlouvy o úvěru nemá vliv na zajištění závazků z této smlouvy. Stejný princip se uplatní i při odstupování od smlouvy o úvěru pro prodlení dlužníka s vrácením více než dvou splátek nebo jedné splátky po dobu delší než tři měsíce (§ 506 ObchZ) anebo při odstoupení pro použití prostředků dlužníkem k jinému účelu než bylo smluveno nebo k účelu je nemožné je použít (§ 507 ObchZ).

Občas dochází k záměně smlouvy o úvěru a smlouvy o půjčce. Není se čemu divit. Jsou mi známy některé reklamy finančních institucí, které produkt nazývají půjčkou, přitom s klientem uzavírají smlouvu o úvěru. Krátce shrnu základní rozdíly mezi úvěrem a půjčkou.

Ze smlouvy o úvěru lze plnit ve prospěch dlužníka i třetím osobám (např. úhradou faktur jeho dodavatelům), avšak smlouvou o půjčce lze přenechat peníze pouze dlužníkovi (popř. jeho zástupci).

Předmětem smlouvy o úvěru jsou peněžní prostředky, které je možno poskytnout i převodem z účtu na účet, avšak na základě smlouvy o půjčce věřitel přenechává dlužníkovi peníze, jako věci určené podle druhu, a tudíž přenechává pouze bankovky a mince.¹⁴⁷

147 Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 32 Cdo 922/2007 ze dne 24.5.2007

Vztah z bezdůvodného obohacení získaného přijetím plnění z neplatné smlouvy o úvěru je obchodním závazkovým vztahem; právo na vydání tohoto bezdůvodného obohacení se promlčuje ve čtyřleté promlčecí době podle ustanovení § 397 ObchZ.¹⁴⁸

5.2 Praxe při zajišťování pohledávek

Je nutné vést v patrnosti skutečnost, že zástavní právo zajišťuje pohledávku věřitele, nikoliv závazek (dluh) dlužníka.¹⁴⁹ Běžnou praxí bank je, že zástavním právem jsou zajišťovány pohledávky, které ještě nevznikly. Jen obtížně si lze představit situaci, ve které banka poskytne úvěr a dodatečně žádá dlužníka o zřízení zástavního práva. Zásada akcesority, kdy zajištění pohledávky vzniká s jejím vznikem a zaniká s jejím zánikem, je tedy trochu potlačena u zajišťování takových pohledávek, které mají vzniknout v budoucnu anebo k zajištění pohledávky, jejíž vznik je závislý na splnění podmínky. Jde tu v podstatě o pohledávku samu o sobě, které v době vzniku zástavního práva chybí její, jinak nepostradatelný protějšek, v podobě povinnosti či dluhu. Lze si klást otázku, zda v té době jde v pravém slova smyslu o pohledávku, nejde-li o jakýsi čekatelský závazek dostat závazku ze slibu učiněného budoucím věřitelem.¹⁵⁰

Otázkou je identifikace budoucí pohledávky. Pohledávkou, která vznikne v budoucnu, se rozumí pohledávka, jež bude založena na základě smlouvy uzavřené na základě smlouvy o smlouvě budoucí (§ 50a OZ), popřípadě podle jiného ujednání (dohody, smlouvy) účastníků, jež obsahuje závazek zřídit určitou pohledávku v budoucnosti.¹⁵¹ Ačkoli se NS vyjadřoval ke znění občanského zákoníku účinného k 31.12.1994,

148 Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 29 Odo 813/2001 ze dne 27.8.2003, publikován ve Sbírce soudních rozhodnutí pod č. R 16/2005

149 Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 29 Odo 563/2003 ze dne 9.6.2005 a sp. zn. 29 Odo 851/2003 ze dne 21.12.2005

150 Jehlička, Švestka, J., Škárová, a kolektiv. Občanský zákoník. Komentář, 9.vydání, C.H. Beck, Praha str. 531

151 Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 21 Cdo 3496/2006 ze dne 27.11.2007

tehdejší § 151b odst. 5 OZ byl prakticky totožný s dnešním § 155 odst. 3 OZ.¹⁵² Nejvyšší soud v uvedeném rozsudku dále uvádí, že má-li být zástavním právem zajištěna pohledávka, která vznikne v budoucnu, je třeba ji v zástavní smlouvě označit nikoliv (jen) podle titulu, na jehož podkladě bude založena, ale především tak, v jaké podobě podle něj vznikne (má-li být například podle smlouvy účastníků v budoucnu uzavřena smlouva o půjčce, je třeba zajišťovanou pohledávku v zástavní smlouvě označit jako "půjčku" a nikoliv jako "závazek poskytnout půjčku", i když v době uzavření zástavní smlouvy ještě k půjčce nedošlo a - vzhledem k tomu, že má být zástavním právem zajištěna budoucí pohledávka - vlastně ani dojít nemohlo). Obdobné platí i o pohledávkách ze smlouvy o úvěru (pozn. autorky). Jistým časovým posunem, resp. časovým nesouladem mezi platností zástavního práva a vznikem zajišťované pohledávky se Nejvyšší soud ve stejném rozsudku poměrně dopodrobna zabýval. Uvedl, že zákon k platnosti smlouvy o zřízení zástavního práva (pozor nikoli vzniku zástavního práva) vyžaduje, aby v ní byla určena zajišťovaná pohledávka, a nikoliv také to, aby taková pohledávka ve skutečnosti vznikla. Platná je proto zástavní smlouva i tehdy, jestliže zajišťovaná pohledávka nikdy nevznikla, jestliže zajišťovaná pohledávka zanikla ještě před uzavřením zástavní smlouvy, jestliže zajišťovaná pohledávka, která má vzniknout teprve v budoucnu, ve skutečnosti nevznikne, jestliže se nesplní podmínka, na níž je závislý vznik zajišťované pohledávky, apod.¹⁵³ To pouze podporuje jistotu při uzavírání zástavních smluv k zajištění pohledávek vzniklých v budoucnu. V mezidobí od vzniku zástavního práva do vzniku dlužníkovy závazku jde sice o zajištění pohledávky, ale bez úkojného práva ze zástavy.¹⁵⁴ Zástavnímu právu ani v té době nelze upírat jisté účinky. Doba zřízení zástavního práva má důležitou roli při

152 § 151b odst. 5 OZ zněl: Zástavní právo lze zřídit i k zajištění závazku, který vznikne v budoucnu nebo jehož vznik je závislý na splnění podmínky.

§ 155 odst. 3 OZ: Zástavním právem může být zajištěna i pohledávka, která má v budoucnu vzniknout, anebo pohledávka, jejíž vznik je závislý na splnění podmínky.

153 Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 21 Cdo 3496/2006 ze dne 27.11.2007

154 Jehlička, Švestka, J., Škárová, a kolektiv. Občanský zákoník. Komentář, 9.vydání, C.H. Beck, Praha, str. 527

realizaci zástavního práva, neboť určuje pořadí zajištěné pohledávky vůči jiným zástavním věřitelům, jejichž pohledávky jsou zajištěny zástavním právem zřízeným k téže zástavě. Pořadí se řídí dobou, kdy uvedené zástavní právo – byť blanketní – vzniklo a nikoli dobou, kdy ze strany věřitele dojde k plnění a jemu odpovídajícímu závazku dlužníka splnit řádně a včas své povinnosti vůči věřiteli. Jedná se o velice důležitý názor, který se Nejvyšší soud pokouší vyvrátit (sp. zn. 21 Cdo 3496/2006 ze dne 27.11.2007 a sp. zn. 21 Cdo 957/2001 ze dne 4.4.2002) a který by mohl dle mého názoru způsobovat komplikace zástavním věřitelům, pokud se názory NS budou prosazovat.

Jak již bylo uvedeno, zřizování zástavního práva k zajištění pohledávek, které ještě nevznikly, jsou typickou praxí bank. Uzavírat zástavní smlouvy bez uzavření úvěrové smlouvy je rizikem pro věřitele z důvodu nedostatečné specifikace zajišťované pohledávky. V praxi dlužník s bankou proto uzavírá smlouvu o úvěru (příp. jinou smlouvu o poskytnutí jiného bankovního produktu, princip ve vztahu k zajištění bývá až na výjimky stejný), přičemž čerpání úvěru, tedy poskytnutí peněžních prostředků dlužníkovi, příp. na účet jiného subjektu, banka učiní až po doložení vzniku zástavního práva.

Zde bych si dovolila malou poznámku. Varianty podmínek čerpání ve vztahu k zajištění bývají obvykle dvě. Čerpání úvěru je podmíněno vznikem zástavního práva, tedy buď vkladem zástavního práva k nemovitosti do katastru nemovitostí nebo zápisem do Rejstříku zástav vedeného Notářskou komorou České republiky u movitých věcí, které se neodevzdávají zástavnímu věřiteli¹⁵⁵ a dalšími skutečnostmi, které vyjmenovává zákon (§ 156 odst. 1 OZ, § 160 OZ). Dlužník prokazuje vznik zástavního práva doložením výpisu z katastru nemovitostí, kde v oddíle C na listu vlastnictví je zapsán vklad zástavního práva ve prospěch zástavního věřitele k zajištění tam uvedených pohledávek (shodujících se se zajišťovanou pohledávkou z úvěru, jehož čerpání je tímto

155 Což je v praxi obvyklé, předání předmětu zástavy by vyžadovalo k tomu určené prostory věřitele anebo předání do úschovy nebo ke skladování třetí osobě – tzn. další náklady)

doložením podmíněno). U movitých věcí se dokládá výpis z Rejstříku zástav, ve kterém je opět uveden zástavní věřitel, zajišťovaná pohledávka, její výše a předmět zástavy.

Druhá varianta je výsledkem požadavku praxe a tlaku konkurence, neboť doba vkladového řízení je často překážkou rychlého načerpání a využití prostředků z úvěru. Nakonec i v oblasti retailu se čerpání úvěru na návrh na vklad stalo běžnou praxí. Tzv. „čerpání na návrh na vklad“ je typické jediné u nemovitostí zapsaných v katastru nemovitostí. U jiného typu předmětu zástavy (movité věci, pohledávky) se s návrhem na vklad nesetkáme.

Zajistit lze i část pohledávky, jakkoli může být takový úkon poněkud nepraktickým. Možnost zástavou zajistit celou pohledávku obsahuje totiž i možnost zabezpečit jen část pohledávky.¹⁵⁶ Povinnost zajišťovat pohledávku v celé její výši ze zákona nevyplývá. Je tedy možné ujednat, že ačkoli je zajišťovaná pohledávka vyplývající ze smlouvy ve výši 1 milion Kč, je možné dále ujednat, že zástavní právo zajišťuje označenou pohledávku do výše 100 tisíc Kč.

Problematika určitosti zajišťované pohledávky velice úzce souvisí s otázkou vzniku zástavního práva a tak se tato část práce částečně kryje s kapitolou věnovanou vzniku zástavního práva. Judikatura věnující se určitosti zajišťované pohledávky je poměrně bohatá i z toho důvodu, že zákon je dosti stručný. Vyžaduje pouze, aby zástavní smlouva obsahovala označení zástavy a pohledávky, kterou zástava zajišťuje (§ 156 odst. 2 OZ).

S ohledem na starší judikaturu bylo vyvozeno, že „požadavek identifikace zajištěné pohledávky ve smyslu § 151b odst. 4¹⁵⁷ občanského zákoníku lze mít za splněný, je-li v zástavní smlouvě charakterizována zejména vymezením předmětu plnění, osoby věřitele a osobního dlužníka, případně právního důvodu, a to natolik nepochybně, aby bylo zjištělné, jaká pohledávka je předmětem zajištění, a aby ji nebylo možno zaměnit

156 Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 21 Cdo 2939/2004 ze dne 25. 11. 2005, publikovaný ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. R 70/2006

157 § 151b odst. 4 OZ zněl:

Ve smlouvě o zřízení zástavního práva se musí určit předmět zástavního práva (zástava) a pohledávka, kterou zabezpečuje. Věc se musí označit tak, aby její zastavení bylo každému zjevné.

s pohledávkou jinou.¹⁵⁸ Z písemného vyhotovení zástavní smlouvy bylo zcela zřejmé, že se jedná o peněžitou půjčku, přičemž mezi těmito subjekty v den uvedený ve smlouvě nevznikla žádná jiná pohledávka.¹⁵⁹

Nejvyšší soud se vyjádřil, že není nezbytné, aby smlouva o zřízení zástavního práva obsahovala registrační číslo smlouvy, z níž pohledávka vznikla a datum uzavření této smlouvy. Nemá-li osobní dlužník vůči zástavnímu věřiteli v době uzavření zástavní smlouvy z typově téhož titulu jinou peněžitou pohledávku téže výše (tedy jinou pohledávku zaměnitelnou se zajišťovanou pohledávkou), pak platí, že zajišťovaná peněžitá pohledávka je v zástavní smlouvě dostatečně určitě identifikována i tehdy, vymezuje-li ji jen údaj o osobě věřitele a osobního dlužníka, důvod vzniku a výše. Požadavek „určitosti“ zajišťované pohledávky je přitom nezbytné vykládat tak, že jde o její identifikaci takovým způsobem, aby nebyla zaměnitelná s jinou.¹⁶⁰

Co se týče výše zajišťované pohledávky, nepadá ani mezi stanovisky Nejvyššího soudu – viz výše uvedené rozsudky, ve kterých Nejvyšší soud výši jistiny pohledávky nepožadoval (sp. zn. 29 Odo 851/2003) a později požadoval (sp. zn. 29 Odo 69/2006). Přitom literatura výši jistiny jako podstatnou náležitost zajišťované pohledávky nepovažuje.¹⁶¹ Jsem toho názoru, že jednoznačným vodítkem pro určitost zajišťované pohledávky jsou takové parametry jejího určení, které jednoznačně odliší tuto pohledávku od jiných, které vznikají / vzniknou mezi tímž věřitelem a stejným dlužníkem. Pokud existuje více pohledávek mezi týmiž subjekty, uvedení výše pohledávky je samozřejmě podstatná.

Jak je to se zajišťováním pohledávek zástavního věřitele při pluralitě dlužníků, vyložil Nejvyšší soud tak, že logikou věci je dáno, že peněžitá pohledávka ze smlouvy o úvěru zajištěná smluvně zřízeným zástavním právem nemůže být v případě, že smluvními

158 Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 29 Odo 851/2003 ze dne 21.12.2005

159 Z rozsudku Nejvyššího soudu sp. zn. 29 Odo 851/2003 ze dne 21.12.2005. Uvedenou tendenci v judikatuře Nejvyššího soudu potvrdil i Ústavní soud v nálezu II. ÚS 1148/07 ze dne 11.11.2008

160 Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 29 Odo 69/2006 ze dne 25.4.2007

161 Procházka, J., Žváček, O.: K zajištění pohledávek souvisejících se smlouvou o úvěru zástavním právem, Právní zpravodaj 1/2004

stranami úvěrové smlouvy byli ke dni uzavření smlouvy o zřízení zástavního práva jediný věřitel a jediný dlužník, identifikována jinak než (mimo jiné) osobou tohoto jediného osobního dlužníka. Odtud rovněž plyne, že vůči osobě, která se písemným přistoupením k závazku ve smyslu ustanovení § 533 OZ stane solidárně zavázaným dlužníkem vedle původního dlužníka, nepůsobí bez dalšího zástavní právo zřízené dříve (jen) k zajištění pohledávky věřitele vůči původnímu dlužníku. Z toho vyplývá, že zástavní právo lze platně zřídit k zajištění pohledávky vůči jen některému z více dlužníků.¹⁶² Zástavní právo lze také zřídit k zajištění více pohledávek, přičemž je třeba konstatovat, že zákon se omezuje pouze na opačný případ – tedy zřízení zástavního práva na několika samostatných zástavách k zajištění jedné pohledávky. Je však častou praxí bank a spořitelén, že zástavní právo se zřizuje k zajištění více pohledávek a to jednou zástavou. Ostatně není tímto žádný předpis, který by zajištění více pohledávek jedinou zástavou zakazoval.¹⁶³

5.3 Pohledávky z úvěrů

Na tomto místě bych si na úvod dovolila malou poznámku k zajišťování příslibů úvěrů. Příslib úvěru je jednostranný úkon banky, ve kterém se banka zavazuje při splnění v příslibu uvedených podmínek poskytnout úvěr (budoucímu) dlužníkovi. Obvykle se přísliby úvěru využívají v případech, kdy se (potenciální) klient hlásí do výběrového řízení dle zákona č. 137/2006 Sb. o veřejných zakázkách. Teorie uvádí, že příslib úvěru, jehož návratnost se zajišťuje zástavní smlouvou, má význam pro dlužníka i pro osoby, které by vůči němu mohly uplatňovat právo na náhradu škody.¹⁶⁴

Ráda bych upřesnila, že z příslibu úvěru nevznikají věřiteli (bance) za potencionálním dlužníkem prozatím žádné pohledávky. Příslibem úvěru se zavazuje banka k tomu, že při splnění všech podmínek v příslibu uvedených, poskytne dlužníkovi úvěr. Klient (budoucí dlužník) je oprávněn, ale nikoli povinen, při splnění podmínek stanovených

162 Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 29 Odo 851/2003 ze dne 21.12.2005

163 V tomto rozhodoval i Krajský soud v Brně rozhodnutím sp. zn. 35 Ca 116/97-16 ze dne 20.5.1998

164 Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J. a kol. Občanské právo hmotné, první a druhý díl, 4. aktualizované vydání, ASPI, 2005, str. 441

příslibem, požádat banku o poskytnutí úvěru. Ze zákona platí, že zástavním právem může být zajištěna i pohledávka, která má v budoucnu vzniknout, anebo pohledávka, jejíž vznik je závislý na splnění podmínky (§ 155 odst. 3 OZ a shodně v případě ručení i § 304 odst. 2 ObchZ). Příslib úvěru není sám o sobě poskytnutím úvěru ani úvěrovou smlouvou (nejen proto, že je jednostranným úkonem). Na základě příslibu ani v praxi nedochází k poskytnutí úvěru (načerpání peněžních prostředků) přímo, obvykle je „mezikrokem“ úvěrová smlouva, která vzájemné vztahy (včetně zajištění) mezi klientem a bankou upravuje. Mám za to, že tvrzení o zajištění příslibu úvěru je potřeba formulovat tak, že lze zajistit splacení budoucí pohledávky vyplývající ze smlouvy o úvěru, která bude uzavřena na základě příslibu úvěru. Jednalo by se tedy nikoli o zajištění příslibu úvěru, ale o zajištění budoucí pohledávky z úvěrové smlouvy uzavřené na základě příslibu úvěru. Taková specifikace zajišťované pohledávky ale i tak není bez vady, když identifikace takové pohledávky by dle mého názoru mohla být málo určitá. Právní titul této pohledávky ještě nevznikl, vznikl prozatím příslib banky, který je jednostranným úkonem. V případě vystavení více příslibů témuž dlužníku by lehce mohlo dojít k nejistotě, ze kterého příslibu byla která úvěrová smlouva poskytnuta. Nehledě na to, že zajišťování takové pohledávky je zbytečně rizikové a vystavuje banku nejistotě. V praxi banka vždy po splnění podmínek příslibu úvěru uzavírá s dlužníky smlouvu o úvěru, jejíž podmínkou čerpání je právě uzavření zástavní smlouvy, doložení návrhu na vklad zástavního práva k nemovitosti nebo vklad zástavního práva k nemovitosti (vznik zástavního práva obecně). Je poté otázkou, zda je v praxi nutné vydávat se nejistou cestou zajišťování budoucích pohledávek z úvěru uzavřeného na základě příslibu úvěru, když zástavní smlouvu lze uzavřít až při uzavření samotné smlouvy o úvěru. Příslibem úvěru totiž bance nevznikají žádné pohledávky, které by potřebovala zajišťovat (vyjma případných poplatků za vystavení příslibu úvěru – což je částka oproti výši úvěru naprosto zanedbatelná).

Poměrně diskutovanou otázkou je povaha pohledávek z úvěru / úvěrů. Zákon pohledávku nedefinuje. Právní teorie uvádí, že pohledávka je subjektivní právo (oprávnění) jednoho subjektu závazkového právního vztahu požadovat od druhého subjektu téhož závazkového vztahu určité plnění. Teorie označuje pohledávku z úvěru

jako budoucí pohledávku, která vznikne až na základě plnění ze strany věřitele, k němuž se zavázal ve smlouvě o úvěru.¹⁶⁵ Čerpáním úvěru dochází ke vzniku pohledávky a ke vzniku zástavního práva v rozsahu, v jakém na základě sjednané úvěrové smlouvy byly prostředky skutečně čerpány.

Nejvyšší soud označil úvěrovou smlouvu jako smlouvu, ve které se věřitel zavazuje na požádání dlužníka poskytnout peněžní částku, tzn. že se zavazuje mít částku připravenou, aby byl schopen vyhovět dlužníkově žádosti. Jde tedy nejenom o vlastní poskytnutí peněz, ale zejména o rezervování prostředků v dohodnuté velikosti s nejistotou, zda celá částka bude dlužníkem požadována a příslib prostředky poskytnout. Jedná se o jakousi smlouvu o budoucí smlouvě o půjčce.¹⁶⁶ S takovým závěrem nesouhlasím. Smlouva o úvěru je konsensuální kontrakt. V takovém případě vzniká zástavní právo teprve v okamžiku skutečného čerpání úvěru (vznikem pohledávky) a jen v rozsahu, v jakém na základě sjednané úvěrové smlouvy byly prostředky z úvěrového zdroje skutečně čerpány. Jen do takové výše mohou být vymáhány věřitelem zpět a jen do takové výše mohou být také zajištěny zástavním právem.¹⁶⁷ Jedná se však opravdu o budoucí pohledávku? Mikeš, zdá se, rozlišuje mezi pohledávkami, které mají v budoucnu teprve vzniknout a pohledávkami, jejichž vznik je závislý na splnění podmínky.¹⁶⁸ Nejvyšší soud definuje budoucí pohledávku jako pohledávku, jež bude založena na základě smlouvy uzavřené na základě smlouvy o smlouvě budoucí (§ 50a OZ), popřípadě podle jiného ujednání (dohody, smlouvy) účastníků, jež obsahuje závazek zřídit určitou pohledávku v budoucnu.¹⁶⁹

165 Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J. a kol. Občanské právo hmotné, první a druhý díl, 4. aktualizované vydání, ASPI, 2005, str. 441

166 Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 21 Cdo 2939/2004 ze dne 25.11.2005, shodně rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 21 Cdo 390/2008 ze dne 27.1.2010, jakkoli je přirovnání k půjčce dle mého názoru nepřiléhavé

167 Taktéž v rozsudku Nejvyššího soudu sp. zn. 21 Cdo 2939/2004 ze dne 25.11.2005

168 Jehlička, Švestka, J., Škárová, a kolektiv. Občanský zákoník. Komentář, 9.vydání, C.H. Beck, Praha, str. 528

169 Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 21 Cdo 2217/2003 ze dne 14.5.2004 nebo rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 21 Cdo 2939/2004 ze dne 25.11.2005

Je tedy možné interpretací, že čerpáním vzniká pohledávka z úvěru na základě již uzavřené smlouvy o úvěru, dojít k závěru, že pohledávky z úvěru by mohly být pohledávkami a nikoli budoucími pohledávkami? Mám na mysli pohledávky ze smlouvy o účelovém úvěru, kdy dochází k načerpání úvěru obvykle v jedné nebo více postupných čerpáních, přičemž úvěr nemůže být opětovně čerpán. Vždyť po uzavření smlouvy o úvěru nepřichází uzavření smlouvy na základě smlouvy budoucí v úvahu a Nejvyšší soud pojem závazek zřídít v budoucnu určitou pohledávku blíže nespecifikuje. Je také rozdíl mezi pohledávkami z účelových úvěrů a z kontokorentních a revolvingových úvěrů? Kontokorentním a revolvingovým úvěrům je totiž vlastní opětovné čerpání, resp. čerpání v tranších v případě revolvingového úvěru. Kontokorent znamená umožnění dlužníkovi na jeho běžném účtu dispozice s prostředky do debetu s limitem, který je dohodnutý ve smlouvě o kontokorentním úvěru. Mikeš¹⁷⁰ vnímá pohledávky z kontokorentního úvěru jako množinu pohledávek v budoucnosti vznikající mezi těmiž subjekty s limitujícím kritériem co do časového rozpětí, v němž pohledávky mohou vznikat a co do druhu, tj. předmět plnění a co do úhrnné výše. Nestaví se však nijak k absenci / nutnosti existence právního titulu. Judikatura vidí tuto otázku trochu jinak, když uvádí, že smlouvy o revolvingovém úvěru včetně dodatku tvoří jeden smluvní celek. Přitom již z podstaty revolvingového úvěru plyne, že jde o jeden kontinuální závazkový vztah.¹⁷¹ Tedy jednotlivé obrátky úvěru nejsou samostatnými navzájem oddělenými závazky a samostatně nevznikají a nezanikají. Splacením částky poskytnuté napřed se neukončuje tento závazkový vztah účastníků, ale dlužník tím získává bez dalšího právo na poskytnutí další části úvěru, což se opakuje dotud, dokud dlužník jednotlivě poskytované částky splácí anebo dokud neuplyne doba, na kterou je revolvingový úvěr sjednán. Jde o velmi podobnou situaci jako u úvěrů kontokorentních, ovšem s tím, že ten se poskytuje prostřednictvím běžného účtu a platbami přicházejícími na běžný účet, bez ohledu na osobu plátce, se

170 Jehlička, Švestka, J., Škárová, a kolektiv. Občanský zákoník. Komentář, 9.vydání, C.H. Beck, Praha, str. 528

171 Rozsudek Vrchního soudu v Praze sp. zn. 5 Cmo 161/2009 ze dne 16.11.2009, publikovaný ve Sbírce soudních rozhodnutí č. 7/2010, str. 256

tento úvěr umožňuje. Revolvingový úvěr lze poskytnout i samostatně a splácí jej adresně dlužník svými splátkami. Také příslušná část revolvingového věru se nejprve splatí, než lze čerpat část další anebo lze si sjednat, aby bylo možno čerpat i paralelními tranžemi s tím, že součet výše tranší nesmí překročit dohodnutou výši (limit). Kontokorent ze čerpat ve volnějším režimu podle okamžitých potřeb majitele účtu. Jiných praktických rozdílů však není. V obou případech jde o kontinuální vztah. Potom sice splacení jednotlivě poskytnuté obrátky úvěru znamená zánik této jednotlivé povinnosti, neznámá však konec daného závazkového vztahu. Pokud je dohodnuto jakékoliv zajištění revolvingového úvěru, trvá toto zajištění do té doby, dokud trvá vztah z tohoto úvěru.¹⁷² Z ustanovení § 710 ObchZ nelze dovodit povinnost banky „připisovat“ peněžní prostředky v rozsahu rámce kontokorentního úvěru ve prospěch běžného účtu, když povinnost „poskytnout sjednané prostředky“ splní banka tím, že provede příkazy k platbám.¹⁷³ K dispozicím na účtu, ke kterému je sjednán i kontokorent se Nejvyšší soud vyjádřil tak, že banka je oprávněna i bez výslovného souhlasu (příkazu) majitele účtu ve smlouvě o kontokorentním úvěru použít prostředky poskytnuté bankou touto smlouvou k úhradě svých pohledávek z úvěru.¹⁷⁴

Zda-li je pohledávka z úvěru pohledávkou budoucí dle § 155 odst. 3 OZ nebo nikoli je spíše akademickou otázkou, neboť v praxi nemá většího využití. Nejvyšší soud se totiž vyjádřil, že při určení zajišťované pohledávky v zástavní smlouvě není třeba rozlišovat, zda jde o pohledávku existující nebo budoucí.¹⁷⁵

5.4 Zajištění budoucích druhových pohledávek

Zajištění budoucích druhových pohledávek je v praxi poměrně diskutovanou otázkou. V literatuře se objevil názor, že je jen obtížně představitelné, proč by v případě zajištění pohledávek vznikajících v souvislosti s poskytovaným úvěrem muselo být zástavní právo sjednáváno za použití § 155 odst. 4 OZ a smluvní strany by měly být nuceny

172 Rozsudek Vrchního soudu v Praze sp. zn. 5 Cmo 161/2009 ze dne 16.11.2009

173 Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 29 Odo 1335/2006 ze dne 26.6.2008

174 Rozsudek Nejvyššího soudu sp.zn. 29 Odo 797/2004 ze dne 28.6.2005

175 Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 21 Cdo 2217/2003 ze dne 14.5.2004

uvádět v zástavní smlouvě maximální výši zajišťovaných pohledávek a dobu, v níž budou zajišťované pohledávky vznikat.¹⁷⁶

Ustanovení § 155 odst. 4 OZ bylo s účinností od 1.1.2001 včleněno do občanského zákoníku novelou občanského zákoníku č. 367/2000 Sb.. Důvodová zpráva se k novému ustanovení vyjadřuje velmi stručně, když se omezila na konstatování, že zásadnější změnou je navrhovaný § 155 odst. 4, který souvisí s tzv. nettingem.¹⁷⁷ Podstatu nettingu vystihuje institut close out nettingu (závěrečného vyrovnání zisků a ztrát), jak byl v době uzavření zástavní smlouvy upraven v ustanovení § 87d zákona o cenných papírech č. 591/1992 Sb., o cenných papírech, v rozhodném znění, a jak se posléze (v širší podobě) promítl i do úpravy obsažené v zákoně č. 256/2004 Sb., o podnikání na kapitálovém trhu. Tento institut pojmově předpokládá vypořádání (závěrečné vyrovnání) „zisků a ztrát“ z obchodů uskutečněných v časovém úseku vymezeném počátkem a koncem.¹⁷⁸

„Nové“ ustanovení § 155 odst. 4 OZ mělo novelou nahradit ustanovení § 299 odst. 1 ObchZ. Zrušené ustanovení § 299 odst. 1 ObchZ znělo: „Zástavní právo lze zřídit na určitou dobu, do určité výše a pro určitý druh pohledávek, které vzniknou zástavnímu věřiteli vůči dlužníku v budoucnu.“ Komentářová literatura vykládala toto ustanovení tak, že tímto ustanovením umožňuje obchodní zákoník zřídit zástavní právo i pro určitý druh pohledávek, které mají vzniknout teprve v budoucnu. Podstatnou náležitostí zástavní smlouvy k zajištění pohledávky dle § 299 odst. 1 ObchZ ve znění do 31.12.2000 byla doba trvání zástavního práva a maximální výše zajišťovaných pohledávek.¹⁷⁹ Je třeba rozumět tomu tak, že bylo nutné kromě určení zástavního věřitele, dlužníka a druhového vymezení pohledávek uvést pouze výši zajišťovaných

176 Procházka, J., Žváček, O.: K zajištění pohledávek souvisejících se smlouvou o úvěru zástavním právem, Právní zpravodaj, 1/2004

177 Důvodová zpráva ke změně občanského zákoníku, zvláštní část, novela 367/2000

178 Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 29 Odo 423/2006 ze dne 28. 5. 2008, publikováno ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. R 42/2009

179 Dědič, J. a kol. Obchodní zákoník, komentář. Prospektrum, 1997, str. 820, k § 299 odst. 1 ObchZ

pohledávek a dobu trvání zástavního práva.¹⁸⁰ Rozdíly shrnuje tak, že občanský zákoník spojuje zástavní právo vždy se zajištěním určité (konkrétní) pohledávky, i když může být podmíněná nebo má vzniknout teprve v budoucnu, ovšem ustanovení § 299 odst. 1 ObchZ umožňuje zabezpečit pohledávku, která nemůže být určena jinak (podrobněji), než údaji o osobách věřitele a (osobního) dlužníka a druhovým vymezením, tedy, řečeno jinak, jen určitý druh v budoucnu vznikajících pohledávek, jenž z povahy věci nelze identifikovat v zástavní smlouvě individuálně a jednoznačně (například pohledávky z dodávky druhově označeného zboží z kupních smluv nebo pohledávky z úvěrů poskytnutých stejnému dlužníku).¹⁸¹ Zde bych ráda podotkla, že tyto závěry se vyvíjely a nejsou rozhodně sdíleny jednotně odbornou veřejností. Nejvyšší soud neshledal správným názory soudu odvolacího, který zástavní smlouvu zajišťující „veškeré úvěry poskytnuté Y filiálkou banky Z“ prohlásil za neplatnou. Přitom stejný soudce Nejvyššího soudu na semináři zástavního práva v soudní praxi v roce 2009 zdůraznil, že takováto specifikace zajišťovaných pohledávek je příliš neurčitá a mohla by založit neplatnost zástavní smlouvy. S tímto pozdějším stanoviskem souhlasím a to nejen z důvodu, že v takové specifikaci chybí časový údaj, ve kterém pohledávky budou vznikat. Je to i pro nedostatečné určení druhu pohledávek.¹⁸²

Nejvyšší soud se vyjádřil i o vztahu zrušeného § 299 odst. 1 ObchZ a (stejnou novelou zrušeného) § 151b odst. 5 OZ. Uvedl, že pro úpravu zástavního práva v obchodních vztazích platily i odchylky obsažené v § 299 ObchZ. Ustanovení § 299 ObchZ je dispozitivní. Možnost smluvně omezit výši částky, do které zástavní dlužník zástavou „ručí“ za úhradu zajišťované pohledávky, sice výslovně připouštěl toliko obchodní zákoník, ani ustanovení občanského zákoníku nebránila tomu, aby obdobné omezení bylo smlouveno v občanskoprávních vztazích. To ovšem z ustanovení § 299 odst. 1

180 Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 29 Odo 1014/2003 ze dne 3.11.2005, shodně i Pelikánová, I. ASPI – původní nebo upravené texty pro ASPI – komentář § 299 ObchZ, 30.1.1997

181 Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 21 Cdo 3496/2006 ze dne 27.11.2007.

182 Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 21 Cdo 3496/2006 ze dne 27.11.2007, shodně rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 29 Cdo 183/2007 ze dne 22.5.2008

ObchZ nečiní úpravu, jež by pro obchodní závazkové vztahy nahrazovala úpravu obsaženou v ustanovení § 151b odst. 5 OZ.¹⁸³

Při sjednávání zástavní smlouvy s tímto obsahem zástavní právo nezaniká splacením zajišťovaného závazku, ale vztahuje se i na později vzniklé závazky zahrnuté do zástavní smlouvy. V rámci stanovené maximální výše zajišťovaných pohledávek poskytuje se zajištění i několika pohledávkám, které má věřitel za dlužníkem.

Znění § 299 odst. 1 ObchZ bylo velmi podobné dnes platnému § 155 odst. 4 OZ, lze však sledovat jisté odlišnosti. Prvním rozdílem je doba trvání zástavního práva. Zatímco právní úprava v obchodním zákoníku stanovila, že zástavní právo k zajištění druhových pohledávek vznikajících v budoucnu lze sjednat pouze na dobu určitou, přičemž uplynutím sjednané doby zástavní právo zaniká bez ohledu na to, zda jsou zajištěné pohledávky uhrazeny či nikoli, právní úprava v občanském zákoníku nenutí smluvní strany, aby dobu trvání tohoto zástavního práva smluvně omezily. Právní úprava v občanském zákoníku vyžaduje, aby zástavní věřitel a zástavce smluvně omezili dobu, po kterou mohou zajištěné pohledávky určitého druhu vznikat. K této změně zřejmě vedly poznatky z dosavadní praxe s tímto typem zástavního práva, kdy docházelo k nepochopení předchozí právní úpravy ze strany zástavních věřitelů k jejich veliké škodě.¹⁸⁴ Doplním jen otázku okamžiku vzniku zástavního práva k zajištění druhových pohledávek vznikajících v budoucnu. Zástavní právo k nemovitosti, zřízené k zajištění budoucí pohledávky, vzniká již dnem vkladu do katastru nemovitostí. Spadá-li konkrétní (posléze vzniklá) pohledávka do „okruhu“ pohledávek vymezených v zástavní smlouvě, je (bez dalšího) zajištěna zástavním právem zřízeným touto smlouvou, ledaže se smluvní strany dohodnou písemně jinak.¹⁸⁵

Druhým rozdílem je pravděpodobně skutečnost, že dle dřívější právní úpravy bylo v zástavní smlouvě sjednáno zástavní právo do určité výše, nyní je sjednáváno k zajištění pohledávek do určité výše.¹⁸⁶

183 Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 29 Odo 1014/2003 ze dne 3.11.2005

184 Baudyš, P. K zajištění pohledávek (i budoucích) zástavním právem, Ad Notam 6/2002, str. 125

185 Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 29 Cdo 183/2007 ze dne 22.5.2008

186 Baudyš, P. K zajištění pohledávek (i budoucích) zástavním právem, Ad Notam 6/2002, str. 125

Problémy se specifikací druhových pohledávek vznikajících v budoucnu dle § 155 odst. 4 OZ jsou dva. První otázkou je, zda je třeba, aby druhové pohledávky vznikající v budoucnu byly vymezeny právním titulem anebo nikoli. Druhou otázkou je poté interpretace výše zajišťované pohledávky, lépe řečeno, zda tzv. maximální právo je skutečnou horní hranicí, kam až může být věřitel uspokojen anebo je maximální hranicí pouze pro jistinu zajišťované pohledávky, tedy bude ze zástavy uspokojena i pohledávek převyšující částku uvedenou ve specifikaci zajišťované pohledávky z titulu příslušenství.

Podívejme se nejdříve blíže na požadavek uvedení právního titulu. Zdá se, že je možné uzavřít, že právní úprava do 31.12.2000 v § 299 ObchZ nevyžadovala pro specifikaci budoucích druhových zajišťovaných pohledávek uvedení jejich právního titulu. Dle aktuální právní úpravy zástavním právem pak mohou být do sjednané výše zajištěny i pohledávky určitého druhu, které zástavnímu věřiteli budou vznikat vůči dlužníkovi v určité době (§ 155 odst. 4 OZ). Lze sledovat názory, které důvodovou zprávu vykládají tak, že ustanovení § 155 odst. 4 OZ především umožňuje zajištění pohledávek, u nichž doposud neexistuje právní titul (např. smlouva, z níž mají vzniknout). Doslova někteří autoři z praxe uvádějí, že zákonodárce v tomto novém ustanovení § 155 odst. 4 OZ založil významnou výjimku z běžného požadavku určitosti zajišťované pohledávky. Místo uvedení právního titulu postačí specifikovat druh pohledávek dlužníka za věřitelem, výši, do níž jsou zajištěny, a dobu, ve které tyto pohledávky budou vznikat.¹⁸⁷ Nejsm si zcela jistá, zda lze s autory souhlasit v tom, že zákon právní titul budoucích druhových pohledávek nevyžaduje. Opačný názor lze sledovat v literatuře,¹⁸⁸ v odborných pracích¹⁸⁹ a také mezi notáři, kteří aplikaci § 155 odst. 4 OZ vidí ve světle zásady akcesority zástavního práva trochu jinak. Existují názory, dle kterých platí, že je možné zajistit budoucí pohledávky zástavním právem, ovšem musí v okamžiku zřízení

187 Procházka, J., Žváček, O.: K zajištění pohledávek souvisejících se smlouvou o úvěru zástavním právem, Právní zpravodaj 1/2004

188 Baudyš, P. Katastr a nemovitosti, 2. vydání, 2010, str. 167

189 Jeníček, A. Hypoteční zástavní právo, rigorozní práce, 2009, PrF UK, str. 82, kde autor vyjádřil shodný názor s konzultantem prof. Švestkou, že právního titulu je třeba

zástavního práva již existovat právní titul pro jejich vznik, ikdyby se mělo jednat o vznik budoucí. V době podpisu zástavní smlouvy by tak měla existovat platná a účinná smlouva o úvěru, na základě které má věřitel závazek poskytnout dlužníkovi peněžité plnění. Teprve poskytnutím úvěru na základě této smlouvy vznikne pohledávka věřitele vůči dlužníkovi na vrácení poskytnutého plnění, která může být zajištěna zástavním právem.

Ustanovení § 155 odst. 4 OZ bývá někdy v literatuře označováno jako tzv. maximální zástavní právo.¹⁹⁰ Toto ustanovení slouží k tomu, aby nebylo nutno jednat v každém konkrétním případě znovu o sjednání zajištění formou zástavního práva; jde o tzv. rámcovou zástavní smlouvu pro všechny pohledávky určitého druhu v určité době se stanovením zajištění do určité výše. Baudyš je názoru, že je možné dovodit, že je-li sjednaný limit vyčerpán k nucenému uspokojení ze zástavního práva, zástavní právo zanikne, i když z vyčerpaného limitu nedojde k uspokojení zajištěných pohledávek v plné výši.¹⁹¹ Jak je to s příslušenstvím takových zajištěných pohledávek?

Zákon v ustanovení § 155 odst. 4 OZ uvádí, že zástavním právem mohou být do sjednané výše zajištěny pohledávky. Nejsem si jista, zda lze v praxi aplikovat jiný přístup, než v podstatě totožný jako u zajištění existující nebo jedné budoucí pohledávky. Jak by pak v realizaci zástavního práva byl zástavní věřitel uspokojen, zda z pohledávek jen těch, které se v součtu i se svým příslušenstvím „vejdou“ do limitu anebo jen bude zajištěna jistina a příslušenství nikdy zajištěno nebude? Takový výklad by vedl k velké nejistotě zástavních věřitelů, neboť by museli dobře počítat, jak vysoký asi může být součet pohledávek, které mu za dlužníkem ve sjednané době vzniknou. Jsem toho názoru, že ustanovení § 155 odst. 4 OZ výši pohledávek vznikajících v budoucnu dalo věřitelům i dlužníkům jasný nástroj pro vymezení hranice a určení výše jistin pohledávek, které mají být zástavním právem zajištěny. Jedině jistina je totiž v danou chvíli jediným jistým bodem, co se výše pohledávek týče. Při zřizování zástavního práva má věřitel o jistině pohledávky jasno a je jediným jednoznačně

190 Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník I., § 1 až 459. Komentář. 2.vydání, Praha: C.H.Beck, 2009

191 Baudyš, P. K zajištění pohledávek určených podle druhu, Právní zpravodaj 3/2004

určitelným parametrem pro výši pohledávky. Proto jsem názoru, že výše druhových pohledávek, které budou vznikat věřiteli za určitým dlužníkem, vyjadřuje pouze jistinu těchto pohledávek a je třeba aplikovat § 155 odst. 4 OZ ve spojení s § 155 odst. 1 OZ. V praxi lze sledovat názory na podporu tohoto tvrzení, existují však i názory opačné, resp. takové, které uvedl již Baudyš. Především mezi notáři lze sledovat dva tábory. Jeden se kloní k názoru, že výše pohledávek dle § 155 odst. 4 OZ značí jen jistinu a zajištěno tak bude i příslušenství těchto druhových pohledávek a objevují se i názory, které upozorňují, že zástavní právo se na příslušenství vztahovat nebude. Opírají se jedině o literaturu.¹⁹² Není mi znám žádný rozsudek Nejvyššího soudu ani soudů nižších stupňů, které by se danou otázkou zabývaly, soudím tedy, že v praxi asi aplikace tohoto ustanovení co se týče výše zajišťované pohledávky, problémy nepůsobí.¹⁹³

Objevily se názory, které jako druhové pohledávky vznikající v budoucnu označily nejen pohledávky ze smlouvy o úvěru¹⁹⁴ (rozuměj smlouvy o účelovém úvěru), ale i pohledávky z úvěru kontokorentního.¹⁹⁵ Některé názory byly překonány judikaturou - viz výše. Jsem toho názoru, že pohledávka z účelového úvěru a nakonec i z kontokorentního i revolvingového, jak potvrdil Nejvyšší soud, je jednou pohledávkou, která však má i ze zákona zajištěno své příslušenství.

Zjevně je v § 155 odst. 4 OZ vyjádřen záměr zákonodárce vymezit zajišťované pohledávky, které mají vznikat v budoucnu nejen jejich druhovým určením, nýbrž i

192 Kindl, J. Některé otázky k zajištění budoucích pohledávek zástavním právem, Ad Notam 4/2002

193 Jako protiklad uvádí Baudyš zajištění jedné pohledávky, jejíž výše je uvedena pouze jistinou, přičemž ze zákona je zajištěno i příslušenství, které může být i vyšší než samotná jistina. Jak je tedy možné, že v jednom případě jsou další věřitelé chráněni a ve druhém ne. Je skutečně právní úprava tak „nespravedlivá“ u zajišťování „obyčejných“ pohledávek, zatímco u budoucích druhových pohledávek zajišťuje ostatním věřitelům v horším pořadí takovou jistotu? Důvodem je právní jistota třetích osob, které by k zajištění dalšího úvěru zřizovaly zástavní právo v horším pořadí ke stejné věci.

194 Baudyš, P. K zajištění pohledávek určených podle druhu, Právní zpravodaj 3/2004

195 Jehlička, Švestka, J., Škárová, a kolektiv. Občanský zákoník. Komentář, 9.vydání, C.H. Beck, Praha, str. 528

konkrétním určením časového úseku (počátkem i koncem vymezeného), ve kterém budou pohledávky vznikat.

Baudyš¹⁹⁶ uvádí, že se předpokládá, že mezi věřitelem, zpravidla bankou a mezi dlužníkem, se vytvoří trvalejší vztah. Dlužník si sjedná, že banka se ze zástavy může v případě neplnění dluhu uspokojit do určité výše. Poté banka dlužníkovi opakovaně půjčuje a dlužník opakovaně splácí, aniž by bylo nutné každou jednotlivou půjčku zajišťovat novým zástavním právem. Nejsm si zcela jista, zda by se tvrzení dalo aplikovat v praxi paušálně. Pokud by se mělo jednat o kontokorentní úvěr nebo úvěr revolvingový, u kterých je typické opakované čerpání a splácení, již výše byl prezentován závěr, že se ve skutečnosti jedná o tutéž jednu pohledávku, čili nikoli několik pohledávek. Proto nepřipadá v úvahu aplikace § 155 odst. 4 OZ. Pokud měl autor na mysli pohledávky ze smluv o účelovém úvěru, pak si jen těžko dokáží představit věřitele, který by takto paušálně zajistil své pohledávky vyplývající např. z více smluv o účelovém úvěru. Každá pohledávka má jiný právní titul a opakující se plnění zde není zcela naplněno, když v drtivé většině smluv naleznete ujednání mezi dlužníkem a bankou, že jednou čerpaný úvěr nemůže být opětovně čerpán. Jedinou variantou, která by odpovídala popisu autora by mohly být určité rámcové smlouvy o poskytování bankovních produktů, která do budoucna do určitého limitu „slibuje“ poskytování nejen úvěrů, ale i jiných bankovních produktů (např. bankovních záruk nebo akreditivů). Autor jako příklad uvádí sezónní pokrytí finančních potřeb, kdy v létě je potřeba investic větší, zatímco v zimě je úvěr splácen. Takovéto sezónní potřeby jsou v praxi řešeny revolvingovým úvěrem, který umožňuje opakující se krátkodobé až střednědobé čerpání a rychlé splácení. Opět je však otázkou, zda-li jsou pohledávky z revolvingového úvěru druhovými pohledávkami, které budou vznikat v budoucnu. Dovoluji si s autorem nesouhlasit v názoru, který je uveden v citovaném článku,¹⁹⁷ že pohledávky z kontokorentního úvěru jsou pohledávkami druhovými, které budou vznikat v budoucnu.

196 Baudyš, P. K zajištění pohledávek (i budoucích) zástavním právem, Ad Notam 6/2002, str. 125

197 Baudyš, P. K zajištění pohledávek (i budoucích) zástavním právem, Ad Notam 6/2002

Požadavek určité doby, ve které mají v budoucnu vznikat zajišťované pohledávky, lze typově naplnit např. tím, že se tak bude dít po dobu trvání rámcové dohody upravující vzájemné obchodní vztahy účastníků, z nichž vznikají pohledávky určitého druhu. Není-li konec doby, ve které mohou v budoucnu vznikat zajišťované pohledávky, stanoven ani tímto způsobem, je zástavní smlouva neplatná, jelikož postrádá zákonem předepsané ujednání o „určité době“ (§ 39 OZ).¹⁹⁸ Vymezením doby jako určité nepřekáží, není-li její konec stanoven uplynutím určitého časového období (např. měsíců), popřípadě uvedením konkrétního dne, k němuž běh této doby skončí, ale tak, že trvání této doby je vázáno na konkrétní datem neurčitelnou objektivně zjištělnou skutečnost, z níž je možné bez pochyb zjistit, kdy příslušné období skončí.¹⁹⁹

5.5 Změna závazků zajištěných zástavním právem

Změna závazků, které jsou zajištěny zástavním právem je denní praxí (a to nejen bank). Obchodní život přináší různé situace klientům, kteří pro prodlení třetích stran nebo změnu plánu ze strategických důvodů například nestihnou úvěr ve sjednané době čerpat, nebo jej nevyčerpají celý anebo zjistí, že ve skutečnosti budou potřebovat vyšší limit úvěru.

To všechno znamená změnu závazkového vztahu, do nějž s bankou vstoupili. Tedy mělo by změnu znamenat. Teorie uvádí, že změna závazku může nastat, jestliže za trvání původního závazku nastane určitá právní skutečnost, se kterou zákon spojuje změnu některých jeho prvků, nikoli však zánik celého závazku.²⁰⁰ Takovou změnou může být i dohoda stran nebo protiprávní jednání (prodlení). Uvedené skutečnosti budou předmětem dalšího zkoumání.

Uzavírání dodatků ke smlouvám je občas taktéž drobnou revizí platného vzniku zástavního práva. Jednoznačně totiž platí, že dodatkem nelze zhojit absolutně neplatnou smlouvu a tímto tedy nelze ani napravit např. nedostatečnou specifikaci zajišťované

198 Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 29 Odo 423/2006 ze dne 28.5.2008

199 Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 31 Cdo 513/2003 publikován ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. 17/2006

200 Fiala, J. a kol. Občanské právo hmotné, třetí opravené a doplněné vydání, Masarykova Univerzita, Doplněk, 2002, str. 230

pohledávky.²⁰¹ Jelikož stěžejním zájmem věřitele je otázka platného vzniku a trvání zástavního práva, je v tuto tuto chvíli zásadní schopnost rozlišovat mezi novací kumulativní a privativní a vznikem nového závazku.²⁰² Obě novace i vznik nového závazku předpokládají (mimo jiné) dohodu účastníků, proto je někdy obtížné mezi nimi rozlišovat. Schopnost je rozlišit je však pro věřitele důležitá. Souvisí to se skutečností, že u novace kumulativní trvá zajištění změněného závazku v rozsahu jeho změn, kdežto u novace privativní dochází k nahrazení původního závazku závazkem novým, který již jako ten nahrazený zajištěn není, pokud nebylo dohodnuto něco jiného. V pochybnostech se dosavadní závazek pokládá za nahrazený pouze v rozsahu, který nepochybně vyplývá z dohody o novém závazku (§ 571 OZ). Dle § 572 odst. 1 OZ pak platí, že je zajištěn nový závazek jen co do rozsahu závazku původního, tedy „změna“ zajištěna není.

U vzniku nového závazku je zřejmé, že žádnou „podporu“ při pochybnostech v zákoně nemá a jeho obsah se řídí výhradně tím, co si strany při uzavírání nového závazku sjednaly, pokud není odkázáno na další ustanovení. Je třeba vést důsledně v patrnosti rozdíl mezi privativní novací a vznikem nového závazku.

Že to není jednoduché v praxi dokazuje i skutečnost, že se na rozlišování mezi kumulativní novací a privativní novací a jejich vzájemnými vztahy nedohodne ani odborná veřejnost.²⁰³

Při kumulativní novaci se původní závazkový právní vztah mění, ale nezaniká. Ke změně dochází tím, že k původní právní skutečnosti, z níž závazek vznikl, přistupuje

201 Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 29 Odo 1952/2009 ze dne 26.10.2010

202 Je třeba vést důsledně v patrnosti rozdíl mezi privativní novací a vznikem nového závazku, neboť mají odlišné důsledky zejména z hlediska zajištění

203 Blíže viz J. Handlar, v publikaci Handlar, J. Zánik závazků dohodou v občanském a obchodním právu, 1. Vydání, Praha: C.H.Beck, 2010, ve které podrobuje kritice komentářovou literaturu (pasáž M.Škárové v díle Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník II. § 460 až 880. Komentář. 2.vydání. Praha : C.H.Beck, 2009, str. 1545) a názory V. Knappa, který jako hlavní vodítko mezi změnou či novým závazkem spatřoval v rozlišení, zda je změnou dotčena podstatná část závazkového vztahu (značí nový závazkový vztah) anebo je dotčena část méně významná (změna závazkového vztahu).

další právní skutečnost – dohoda, kterou strany mění svá vzájemná práva a povinnosti. Tím se mění obsah jejich původního závazku. Právním důvodem změněného závazku je jak původní právní skutečnost, která způsobila vznik závazku, tak dohoda o změně jeho obsahu.

Podstata privativní novace spočívá v tom, že smluvní strany ruší původní závazek tak, že jej nahrazují závazkem novým. Jedná se tedy o dvě podmínky. Vůle stran musí při privativní novaci směřovat jednak ke zrušení původního závazku a současně ke zřízení závazku nového, který závazek původní nahradí. Nelze zrušit závazek, který již zanikl. Privativní novace je vždy samostatným právním důvodem vzniku závazku, nový závazek se neopírá o původní právní důvod, ale spočívá v celém právním rozsahu na privativní novaci.

V praxi lze sledovat několik otázek spojených s předmětem úvěrových smluv. Úvěrovou smlouvou se banka a klient typicky dohodnou na poskytnutí limitu úvěru, který může být čerpán ve sjednaném období. Je taktéž sjednána splatnost úvěru dle splátkového plánu. Vystává otázka, zda v případě, kdy klient limit sjednaný ve smlouvě v rámci stanoveného období nedočerpá, je možné i po tomto stanoveném období čerpání dlužníkovi slíbené peněžní prostředky poskytnout. Komentářová literatura jednoznačně stanoví, že je-li doba, v níž má dojít k poskytnutí prostředků věřitelem, sjednána v úvěrové smlouvě, může dlužník uplatnit nárok na poskytnutí peněžních prostředků pouze během této doby.²⁰⁴ Taková smlouva má charakter smlouvy na dobu určitou. Je však možné prostředky dlužníkovi poskytnout po uplynutí této lhůty a po uplynutí konečného data splatnosti na základě dodatku k úvěrové smlouvě po dohodě smluvních stran? Jaké důsledky bude mít takový dodatek?

Je třeba v tuto chvíli důsledně rozlišovat mezi smluvním závazkovým vztahem a smlouvou. Smlouva je zkonsumována hned jejím uzavřením a vyvoláním účinků, v našem případě to bude okamžik, kdy banka poskytne sjednaného plnění na žádost

204 Ačkoliv sjednání doby, v níž má dojít k poskytnutí peněžních prostředků, není podstatnou náležitostí úvěrové smlouvy

klienta ve stanovené době.²⁰⁵ Smlouva jako taková nemůže zaniknout. Zaniknout může pouze smluvní vztah. U závazků je třeba rozlišovat pojem závazek ve smyslu závazkové povinnosti a závazek ve smyslu závazkový právní vztah. Dohoda o zániku závazkového vztahu zásadně působí zánik jednotlivých práv a povinností, které tvoří jeho obsah, pokud se dohodou ruší pouze jednotlivá závazková povinnost, nemá to zpravidla vliv na další trvání závazkového vztahu.²⁰⁶

Úvěrová smlouva po splacení všech závazků z ní vyplývajících zůstává platná. Zanikl však dle mého názoru závazkový vztah. Dodatek nemění smlouvu, ale práva a povinnosti ze smlouvy vyplývající. Je nutné zjistit, zda závazkový vztah stále trvá nebo zanikl. V případě, kdy dlužník splatil ke dni konečné splatnosti veškeré své závazky věřiteli, jedná se o závazkový vztah, který zanikl. Tímto lze dojít k závěru, že ve chvíli, kdy uplyne období čerpání a den konečné splatnosti úvěru a dlužník zcela splatil svůj závazek (dluh), není možné takový závazkový vztah změnit ani po dohodě smluvních stran.

Složitější situace nastává v případě, kdy uplynulo období čerpání a den konečné splatnosti, avšak dlužník je prodlení. Jsem toho názoru, že závazkový vztah nezanikl. Zanikl pouze závazek banky poskytnout plnění ve sjednané době, a dlužník se dostává do prodlení. Prodlení dlužníka se nedotkne jeho povinnosti vrátit peněžní prostředky, které mu banka poskytla na základě úvěrové smlouvy. Jak uvádí Fiala, je třeba zdůraznit, že zánik jednotlivých práv či povinností ze závazkového vztahu nezakládá vždy zároveň zánik celého závazkového vztahu (u plnění u jedné strany u závazku synallagmatického, kde dosud strana druhá neplnila, trvá závazek dále). Z tohoto důvodu jsem názoru, že dodatek v této situaci, který by se týkal např. změny data splatnosti nebo umožnění čerpání limitu, který nebyl dlužníkem ve stanovené době čerpání zcela vyčerpán, lze (ovšem ne zcela bez výhrad) považovat za změnu obsahu smluvního závazkového vztahu.

205 Jak vyplývá z diskuze s prof. Fialou na WS konaném v roce 2010 v prostorách banky

206 Fiala, J., Kindl, M. et al. Občanský zákoník. Komentář. II.díl. 1.vydání Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2009, str. 1074

Výhrady k tomuto závěru lze sledovat v judikatuře, jakkoli s ní nejsem zcela ztotožněna.²⁰⁷

Literatura dává přednost vůli stran. Handlar uvádí, že pokud má závazek po uzavření dohody v některém ohledu spočívat i na původní smlouvě, resp. na skutečnosti, která jej založila, jde o dohodu o změně závazku. V praxi dohoda o změně závazku nad privativní novací naprosto převládá.²⁰⁸ Změna data splatnosti po uplynutí dne konečné splatnosti by se tedy zdála býti literaturou přijímaným možným závěrem o změně závazku. Judikatura tak jednotná není, nicméně bych souhlasila s odůvodněním Nejvyššího soudu, že nové ujednání smluvních stran o termínu splatnosti (po uplynutí data splatnosti – pozn. autorky) znamená sice zánik povinností dlužníka splnit dluh, jak bylo původně ujednáno, nikoli však zánik jeho povinnosti plnit. Mění se jen jednotlivá práva a povinnosti v existujícím právním vztahu. Je totiž třeba rozlišovat závazek ke konkrétnímu plnění (tj. jednotlivé povinnosti) a celý závazkový právní vztah.²⁰⁹

Změna, resp. umožnění čerpání úvěru po uplynutí sjednaného období čerpání, se však již s tak jasným závěrem neseťkává. Již jsem uvedla, že uplynutím sjednaného období čerpání bance zanikne povinnost poskytnout peněžní prostředky dlužníkovi. Po tomto období banka není povinna dlužníkovi plnit a tím, že plnění odmítne, nezpůsobí žádné porušení svého závazku. Pokud závazek zanikne, není možno jej v budoucnu obnovit právní skutečností, která působí ex nunc, tedy v době, kdy již závazek neexistuje. Po zrušení závazku mohou strany založit obsahově shodný závazek dohodou o vzniku závazku, v takovém případě se však bude jednat o založení nového závazku, nikoli o

207 Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 33 Odo 566/2001 ze dne 22.10.2002, který dodatek ke kupní smlouvě po uplynutí doby splatnosti (a při prodlení dlužníka) shledal privativní novací

208 Handlar, J. Zánik závazků dohodou v občanském a obchodním právu, 1. Vydání, Praha: C.H.Beck, 2010, str. 22

209 Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 23 Cdo 4035/2007 ze dne 9.7.2009, který svou argumentaci mimo jiné opírá právě o komentářovou literaturu Jehlička, O., Švestka, J., Škárová, M. a kolektiv. Občanský zákoník. Komentář, 10.vydání, C.H. Beck, Praha

„obživnutí“ závazku původního se všemi důsledky z toho plynoucími.²¹⁰ Pokud se budeme uvedeným řídit ad absurdum, je pak možné, aby dlužník při vyčerpání celého limitu v období čerpání způsobil, že bance ještě v období čerpání zanikne závazek, který není možno ani v rámci sjednaného období čerpání třeba navýšit. Došlo by tak k situaci, která by znemožnila dodatkovat jakoukoli úvěrovou smlouvu za účelem navýšení limitu v období čerpání. Možná mají autoři závazkem na mysli závazkový vztah. Dlužník přece ještě nesplnil, jeho závazek tedy nezanikl a tak nemohl ani zaniknout závazkový vztah.

Jak navíc takové závěry obstojí před neméně důležitým úmyslem stran, který jasně směřoval ke změně existujícího závazkového vztahu? Mezi obecně přijímané závěry patří, že společný úmysl stran týkající se významu smlouvy má přednost před samotným zněním smlouvy²¹¹ Podpora takového tvrzení je i v § 35 odst. 2 OZ. Fiala taktéž uvedl, že zánikem jednoho závazku synallagmatického vztahu nezaniká vztah celý, pokud druhá strana ještě svůj závazek nesplnila. Je tedy dle mého názoru možné po uplynutí období čerpání a za předpokladu, že je dlužník stále v závazku a splácí dle splátkového kalendáře, dlužníkovi čerpání dohodou o změně stávajícího závazkového vztahu, umožnit.

V tuto chvíli existují pak dvě možnosti, které mohou nastat. Dlužník svůj „limit“ ve stanoveném období čerpání nevyčerpal anebo „limit“ vyčerpal, ale požádal o navýšení limitu. V prvním případě by se jednalo o zhodnocení, zda se jedná o kumulativní anebo privativní novaci. Ve druhém případě by se jednalo o zhodnocení, zda se jedná o kumulativní novaci, anebo o vznik nového závazku.

Soudní praxe teorii jen potvrzuje, když uvádí, že institut změny závazku (kumulativní novace) pojmově předpokládá, že k němu dochází za trvání stávajícího závazkového vztahu; také privativní novace jako právní skutečnost současně působící jak zánik

210 Fiala, J., Kindl, M., et al. Občanský zákoník. Komentář. II. díl 1. vyd. Praha, Wolters Kluwer ČR, a.s., 2009, str. 1076

211 viz Handlar, na základě citací uvedených v knize Zánik závazků dohodou v občanském a obchodním právu, 1. Vydání, Praha: C.H.Beck, 2010, str. 19

závazku stávajícího, tak i vznik závazku nového, vychází z předpokladu, že zde existuje závazkový vztah, který má být nahrazen novým.²¹²

Všechny úvahy o změně nebo vzniku nového závazku mají jediný důvod. A tím je zajištění takového závazku. Zástavní věřitel je silně motivován, aby jeho pohledávky byly vždy po celou dobu trvání závazkového vztahu zajištěny. Nejvyšší soud řešil právní otázku, zda trvá zástavní právo i poté, co došlo ke změně zajištěného závazku tzv. kumulativní novací podle ustanovení § 516 OZ nebo co zajištěný závazek zanikl a byl nahrazen jiným závazkem cestou tzv. privativní novace ve smyslu ustanovení § 570 občanského zákoníku. Zástavní právo, které zajišťovalo závazek zaniklý podle ustanovení § 570 odst.1 občanského zákoníku, zajišťuje i závazek, který nahradil závazek původní; jestliže zástavní dlužník neprojevil souhlas s tím, aby byl zajištěn nový závazek, trvá zástavní právo jen v rozsahu původního závazku a všechny námitky proti dosavadnímu závazku zůstávají zachovány (srov. § 572 odst.1 občanského zákoníku).²¹³

Z uvedeného vyplývá, že v případě změny závazku zásadně platí, že pokud dojde ke změně zajištěného závazku, nemá tato skutečnost vliv na existující zajištění.²¹⁴ V tuto chvíli je nutné doplnit, že z toho pravidla zákon určuje výjimku ručiteli (potažmo i avalistovi a rovněž třetím osobám, které poskytly zajištění), pro kterého platí dle § 516 odst. 3 OZ, že pokud k dohodě došlo bez souhlasu ručitele, může proti věřiteli namítat vše, co by mohl namítat, kdyby dohody nebylo.

V praxi lze však sledovat ještě další dopady. Změna závazku není tak bez vlivu na zajištění, jak by se na první pohled zdálo. Skutečnost, že například některé zástavní právo podléhá registraci, způsobuje při změnách závazkových vztahů, které jsou takovým zástavním právem zajištěny, nutný opatrný postup zástavního věřitele.

V případě vzniku zcela nového závazkového vztahu, který by byl od původního úvěrového vztahu odlišný, by tento nový závazek nebyl zajištěn zástavním právem (či

212 Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 26 Cdo 4982/2008 ze dne 16.3.2010

213 Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 21 Cdo 681/2006, 21 Cdo 682/2006 ze dne 8.2.2007

214 Handlar, J. Zánik závazků dohodou v občanském a obchodním právu, I. Vydání, Praha: C.H.Beck, 2010. str. 46

jakýmkoli jiným zajištěním), kterým je zajištěn závazkový vztah původní. Nad rámec této práce by bylo vhodné zhodnotit i situaci, kdy bude takový nový závazkový vztah založen dodatkem k původní smlouvě. Je to tedy rozpor mezi skutečným úkonem a právní kvalifikací takového úkonu. Úmyslem stran je změna závazkového vztahu a proto také smluvní strany uzavřely dodatek a ne novou smlouvu. Právní kvalifikace by však mohla být / by byla jiná. Bohužel judikatura k této otázce neexistuje a tak se lze domnívat, že v praxi tato otázka problémy nečiní, anebo dlužníky, zástavci i insolvenčními správci tato skutečnost namítána není.

5.5.1 Zástavní právo pro zajištění téže pohledávky

Jak bylo výše uvedeno, se změnou závazkového vztahu úzce souvisí i častá praxe navyšovat dlužníkům limit. Zásadní změnu vyvolalo rozhodnutí Nejvyššího soudu sp. zn. 29 Odo 760/2003 ze dne 30.11.2005, ve kterém NS došel k závěru, že vznikne-li k zajištění pohledávky zástavního věřitele vkladem do katastru nemovitostí na základě zástavní smlouvy zástavní právo k nemovitostem (zástavě), pak v době, kdy zástavní právo trvá, nemůže takové zástavní právo v identickém rozsahu (tj. k zajištění téže pohledávky téhož zástavního věřitele toutéž zástavou) platně vzniknout znovu. Tento závěr NS odůvodnil srovnáním s jiným věcným právem a to právem vlastnickým, u kterého je zcela samozřejmé, že pokud určitá osoba převede na jinou osobu vlastnické právo platnou smlouvou, a podle této doby je proveden vklad do katastru nemovitostí, pak v době, kdy vlastnické právo trvá, nemůže na něj stejný převodce převést platně vlastnické právo ke stejné nemovitosti ještě jednou. I kdyby byl podle takové smlouvy povolen vklad, neměl by žádné účinky. NS dále uvedl, že obligační účinky takové smlouvy druhé v pořadí, se nemohou transformovat v účinky věcně právní, jelikož závazek zřídit zástavní právo byl v identickém rozsahu splněn vkladem zástavního práva podle první zástavní smlouvy. Závěru, že zástavní právo podruhé nevzniklo, nebrání ani skutečnost, že katastrální úřad vklad povolil.

Takový závěr Nejvyššího soudu byl publikován v Souboru civilních rozhodnutí a stanovisek Nejvyššího soudu pod č. 71/2006 a je respektován rovněž literaturou.²¹⁵

V praxi z něj vychází i notáři a uplatňují nemožnost zřízení zástavního práva pro tutéž pohledávku k téže zástavě i pro případ movitých věcí. Je to nakonec logické.

Je tudíž nutné pro zástavní věřitele takový závěr vést v patrnosti při zajišťování úvěrových limitů, které jsou v průběhu času navyšovány, neboť není možné novou zástavní smlouvou zřídit zástavní právo k téže zástavě pro zajištění pohledávky z limitu, který byl navýšen (uzavřením dodatku k úvěrové smlouvě). Jedná se o zřízení zástavního práva, které podléhá registraci, tedy nemovitosti, movité věci a cenné papíry.

215 Viz Barešová, E., Baudyš, P.: Zákon o zápisech vlastnických a jiných věcných práv k nemovitostem, 4. vydání, 2007, C. H. Beck, str. 508 nebo Vojtek, P. Výběr ze soudních rozhodnutí z oblasti civilněprávní, SR 2/2007

6. Zástavní právo k pohledávce

Právní regulace zástavního práva k pohledávce byla do 31.12.2000 upravena v § 151h – 151j OZ. Jednalo se o poměrně samostatnou úpravu, využitelná byla i obecná ustanovení o zástavním právu. Novela č. 367/2000 Sb. výslovně uvádí pohledávku mezi způsobilými předměty zástavního práva (§ 153 odst. 1 OZ), zpřesnila proces vzniku zástavního práva k pohledávce (§ 159 OZ) a naznačila postup při uspokojení zástavního věřitele (§ 167 OZ).

Pohledávka jako předmět zástavy je upravena v § 153 odst. 1 OZ a blíže pak v § 159 a § 167 OZ. V případě, že byla zastavena pohledávka, spočívá uhrazovací funkce zástavního práva (vyjádřená jako právo zástavního věřitele na uspokojení zajištěné pohledávky ze zástavy) v tom, že poddlužník je povinen plnit svůj závazek zástavnímu věřiteli (§ 167 OZ).

Je-li zástavou pohledávka, stává se původní dlužník poddlužníkem a původní věřitel zástavcem (dlužníkem). Pohledávka jako předmět zástavy může být pohledávka peněžité a nepeněžité.²¹⁶ Nepeněžité pohledávky, tedy pohledávky na nepeněžité plnění musí být ale ocenitelné penězi. V dalším textu se budu zabývat pouze zřízením zástavního práva k pohledávkám peněžitým, neboť typicky jsou bankami do zástavy přijímány pohledávky na peněžité plnění.

Pohledávky jsou vnímány z účetního hlediska jako oběžná aktiva a jsou využívány jako jistící instrument především v případě financování provozních úvěrů, ale také jako doplňkové zajištění u ostatních typů úvěrů.

Zřízení zástavního práva k pohledávce je upraveno pouze v občanském zákoníku a jeho úprava se proto vztahuje plně i na obchodněprávní vztahy. Smlouva vyžaduje písemnou formu, podpisy nemusí být úředně ověřeny.

Při zřízení zástavního práva k pohledávce existují dva obligačně-právní vztahy a jeden zástavně-právní vztah.

První vztah existuje mezi dlužníkem (D1) a zástavcem (V1), jehož obsahem je pohledávka (P1), jedná se o obligační vztah. Druhý obligační vztah je mezi zástavcem, dlužníkem zástavního věřitele (D2) a zástavním věřitelem (V2), jehož obsahem je jiná pohledávka (P2), např. pohledávka z úvěru. V důsledku zastavení pohledávky P1 vznikají povinnosti i D1, ale jeho právní postavení jako dlužníka vůči jeho věřiteli (V1) se

216 Fiala, J., Kindl, M., et al. Občanský zákoník. Komentář. I.díl 1.vyd. Praha, Wolters Kluwer ČR, a.s., 2009, s. 577

nemění. Zástavně-právní vztah pak existuje mezi zástavním věřitelem (V2) a zástavcem, je-li zároveň obligačním dlužníkem (D2) anebo mezi zástavním věřitelem a zástavním dlužníkem, který je odlišný od obligačního dlužníka (je však věřitelem pohledávky P1). Zvláštní povaha pohledávky jakožto zástavy odůvodňuje i určité odlišnosti ve způsobu uspokojování zástavního věřitele. Co se týče uspokojení zástavního věřitele, jehož pohledávka je zajištěna zástavním právem k pohledávce vůči dlužníku, je třeba rozlišovat dobu splatnosti pohledávky věřitele V1/D2 vůči dlužníku D1 v našem příkladu a také dobu splatnosti pohledávky zástavního věřitele V2 vůči jeho dlužníku, poddlužníkově věřiteli. Jinými slovy rozlišovat mezi dobou splatnosti zastavené pohledávky a zjištěné pohledávky. V případě dospělosti pohledávky a jí odpovídajícího dluhu na straně poddlužníka nemůže poddlužník, pokud byl o zástavním právu svědčícím zástavnímu věřiteli informován nebo mu byl vznik zástavního práva zástavním věřitelem prokázán, splnit dluh vůči svému věřiteli V1/D2, ale plnění (v prvním odstavci má zákon na zřeteli plnění peněžní) musí složit zástavnímu věřiteli, i když pohledávka zástavního věřitele uvedeným způsobem zajištěná není dosud splatná. Až do její splatnosti nelze přijaté plnění od dlužníka považovat za splnění zajištěné pohledávky. Přijaté plnění má do té doby povahu nepravé zástavy.²¹⁷

Je-li naopak poddlužník v prodlení se splněním svého závazku k okamžiku splatnosti pohledávky zástavního věřitele (zástavnímu věřiteli tedy neposkytl plnění), neshoduje se odborná literatura ani v tak zásadním názoru, jakým způsobem v takových případech postupovat. Podle jednoho názoru lze na poddlužníku splnění dluhu vynutit postupem podle § 165 OZ s tím, že veřejná dražba nebo soudní prodej zástavy zde nemají místa. Naproti tomu podle druhého názoru pokud poddlužník zástavnímu věřiteli neplní, může zástavní věřitel navrhnout prodej pohledávky ve veřejné dražbě nebo se může domáhat soudního prodeje zástavy. Není však možné, aby se zástavní věřitel domáhal zaplacení pohledávky, která je předmětem zástavního práva přímo po poddlužníku, neboť zástavní věřitel není věřitelem zastavené pohledávky.²¹⁸ Literatura ani Nejvyšší soud neodpovídají na to, jakou povahu má vlastně ona pohledávka, kterou má zástavní věřitel za poddlužníkem v okamžiku účinnosti zástavního práva. Zřejmě se bude jednat o naturální

217 Švestka, J., Spáčil, J., Škárková, M., Hulmák, M. a kolektiv, Občanský zákoník I, II, 1. vydání, 2008, str.1018

218 Srovnej např. rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 29 Cdo 3963/2011 ze dne 26.1.2012, publikováno ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. R 70/2012

závazek. Potíž je však v tom, že naturální obligace (závazky) jsou uvedeny v § 455 OZ, tento výčet však pohledávku zástavního věřitele za poddlužníkem neobsahuje.

Postoupení pohledávky, která se stala předmětem zástavy k zajištění jiné pohledávky (typicky pohledávky z úvěru) je občasným úkonem zástavců. Mám za to, že postoupení zastavené pohledávky je možné s ohledem na to, že postoupení takové pohledávky (ačkoli zatížené zástavním právem) nebrání žádné ustanovení OZ. Otázkou spíše zůstává, zda bude v důsledku postoupení stále zástavní právo na pohledávce váznout. Domnívám se, že ano s ohledem na povahu zástavního práva jako práva věcného a s ohledem na princip postoupení, kdy na postupníka přechází pohledávka s příslušenstvím a s veškerými právy s ní spojenými a to v tom stavu, v jakém se nacházela v době postoupení.²¹⁹ Skutečnost, že je pohledávka předmětem zástavního práva musí být postupníkovi známa, neboť by absence znalosti této skutečnosti mohla zakládat důvod pro odstoupení od smlouvy o postoupení pohledávky.

6.1 Určení, jaká pohledávka může být předmětem zástavního práva

Předmětem zástavy je pohledávka (většinou finanční) dlužníka za třetí osobou (dlužníkem dlužníka, tedy poddlužníkem). Pohledávka musí existovat či alespoň musí být zřejmé, že existuje již právní titul pro její vznik tak, aby byla určitá. Teorie práva²²⁰ i část praxe²²¹ zastává názor, že zastavit lze takovou pohledávku, kterou lze postoupit. Lze však sledovat i názory, dle kterých není podmínka postupitelnosti pohledávky pro zastavení pohledávky nezbytná.²²² Postoupit lze pohledávky splatné i nesplatné, pohledávky promlčené i relativně neplatné (pokud nezanikla dovoláním se relativní neplatnosti), pohledávku existující, ale i budoucí (tj. pohledávky ze smluv vázané na splnění odkládací

219 Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník II. § 460 až 880. Komentář. 2.vydání. Praha : C.H.Beck, 2009, str. 1570

220 Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J. a kol. Občanské právo hmotné, první a druhý díl, 4. aktualizované vydání, ASPI, 2005, str. 445

221 Názor prof. Dvořáka, CSc. ze dne 30.9.1999 publikovaný jako součást stanovisku České národní banky

222 Názor prof. Fialy prezentovaný workshopu konaného v říjnu 2010, prof. Fiala s publikací tohoto názoru souhlasil

podmínky, ale i pohledávky ze smluv, které nebyly uzavřeny nebo pohledávky ze skutečností, které ještě nenastaly).²²³

Někdy je literaturou tento vztah přirovnává k cesi nebo k zajišťovací cesi, tj. zajištění postoupením pohledávky dle § 554 OZ – rozdíl spočívá v tom, že poddlužník nadále zůstává dlužníkem vůči V1, nestává se dlužníkem V2. Na tomto místě bych si dovolila malou úvahu, že tento rozdíl mezi zajišťovacím postoupením pohledávky dle § 554 OZ, kdy se zástavní věřitel stává věřitelem zastavené pohledávky a mezi zřízením zástavního práva k pohledávce, kdy věřitel zastavené pohledávky je po zřízení zástavního práva k pohledávce stále stejný, může být zásadní pro posuzování vlivu omezení převoditelnosti pohledávky na možnost vnímat tuto pohledávku jako vhodný předmět zástavy. V zajišťovacím převodu pohledávky mezi novým věřitelem pohledávky (postupníkem) a osobou, která svou pohledávku postoupila (postupitelem), je tzv. vnitřní dohoda o tom, že pohledávka bude postupiteli postoupena zpět, jakmile svůj závazek vůči postupníkovi řádně a včas splatí. Vůči třetím osobám nemusí být patrná.²²⁴ Významná je ta skutečnost, že jediné u zajišťovacího postoupení pohledávky je zákonem i komentářovou literaturou najisto postaveno pravidlo, že pohledávky nezpůsobilé postoupení nebo zajišťovací postoupení jsou ty, jejichž povaha to vylučuje anebo ty, jejichž postoupení by odporovalo dohodě s dlužníkem (§ 525 odst. 2 OZ). Je to i logické, neboť postoupení a zajišťovací postoupení je natolik významnou změnou ve vztahu mezi dosavadním dlužníkem a věřitelem. Mění se zde věřitel. Je tedy stejný princip omezení postupitelnosti uplatnitelný i na zřízení zástavního práva k pohledávce, když důsledek není změna věřitele, nýbrž po oznámení zřízení zástavního práva poddlužníkovi, jeho povinnost pouze plnit zástavnímu věřiteli, aby se dluhu zbavil? Zástavní věřitel se nestává věřitelem zastavené pohledávky. Jak tedy přistupovat k pravidlu, že pohledávky způsobilé být předmětem zástavního práva musejí být i postupitelné, když v těchto vztazích lze nacházet odlišnosti? Je pravda,

223 Doplním, že není podmínkou přesná právní kvalifikace postupované pohledávky – ukáže-li se, že postupovaná pohledávka na peněžité plnění vyplývající ze smlouvy je ve skutečnosti pohledávkou na vydání bezdůvodného obohacení, nečiní to smlouvy o postoupení pohledávky neplatnou (rozhodnutí NS sp.zn. 32 Odo 523/2005 ze dne 22.3.2006 a usnesení Vrchního soudu v Praze 15 Cmo 11/2003)

224 Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník II. § 460 až 880. Komentář. 2.vydání. Praha : C.H.Beck, 2009, str. 1633

že část komentářové literatury²²⁵ i judikatura²²⁶ pravidlo podmínky postupitelnosti pohledávky, aby byla způsobilým předmětem zástavního práva potvrzují. Lze sledovat judikaturu Nejvyššího soudu, která pomalu začíná prosazovat právo zástavního věřitele za splnění určitých podmínek v mimoinsolvenčním řízení přímo po poddlužníkovi požadovat plnění a tím nabourávat koncepci právní teorie o tom, že účinností zástavního práva nedochází ke změně věřitele zastavené pohledávky.²²⁷ Přibližuje tedy konstrukci zástavního práva k pohledávce k zajišťovacímu postoupení pohledávky a lze mít za prokázané jasnou tendenci Nejvyššího soudu k tomu, že pravidlo postupitelnosti pohledávky jako podmínku vhodnosti být předmětem zástavy.

Jiná komentářová literatura o tomto závěru mlčí, tedy jej ani nepotvrzují a ani nevyvracejí.

6.2 Identifikace zastavované pohledávky

Přesná identifikace, co se rozumí pohledávkou, není v právním řádu vymezena, což ponechává judikatuře veliký prostor pro výklad. Vycházím z judikatury v oblasti postupování pohledávek s ohledem na princip podmínky postupitelnosti pohledávky, která má být předmětem zajištění.

V rovině hmotněprávní lze identifikovat pohledávku rozmanitým způsobem, zejména uvedením právní skutečnosti, na níž je založena, výší, splatností, případně i jinými skutečnostmi tak, aby nebyla zaměnitelná s jinou pohledávkou postupitele za týmž povinným. O náležité určení pohledávky by nešlo v případě, kdy ani na základě výkladových pravidel podle § 35 odst. 2 OZ by nebylo možné dospět k spolehlivému závěru, která pohledávka měla být postoupena.

225 Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník I., § 1 až 459. Komentář. 2.vydání, Praha: C.H.Beck, 2009, str. anebo komentář ASPI k § 153 odst. 1 OZ uvádí, že Dále jek opět vyplývá z obecného charakteru zástavy, musí být tato pohledávka převoditelná na třetí osobu, musí tedy být způsobilým předmětem dohody o postoupení pohledávky. Převoditelnost je však nutné posuzovat dle vůle dlužníka a věřitele, neboť pokud by odporoval převod pohledávky tomu, co si ujednali věřitel a dlužník, nebylo by možné pohledávku zpeněžit a uspokojit se tak ze zpeněžení zástavy.

226 Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 29 Cdo 1952/2009, ze dne 26.10.2010, proti tomuto rozsudku byla podána ústavní stížnost II.ÚS. 453/2011 ze dne 15.2.2011, o níž ještě nebylo rozhodnuto

227 Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 29 Odo 820/2001 ze dne 27.8.2003, publikován ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. R 76/2004, rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 29 Cdo 3963/2011 ze dne 26.1.2011

Komentáře uvádějí, že jediné kritérium pro identifikaci pohledávky jako zástavy je určitost, tj. její nezaměnitelnost s jinými pohledávkami. Nezaměnitelnost potvrzuje často i Nejvyšší soud (někdy NS doplňuje o nezaměnitelnost s jinými pohledávkami za týmž povinným²²⁸). Pohledávka musí být identifikována dostatečně určitě tak, aby nebyla zaměnitelná s jinou pohledávkou věřitele za dlužníkem a aby mezi smluvními stranami nevznikaly pochybnosti o tom, jaká pohledávka, jak a kdy byla postoupena.²²⁹ Aniž jsou postupované pohledávky v postupní smlouvě výslovně jednotlivě identifikovány, je přesto nepochybné, které pohledávky, nezaměnitelné s jinými jsou předmětem cesse a proti i takové vymezení postupovaných pohledávek splňuje požadavek určitosti právního úkonu ve smyslu § 37 odst. 1 OZ.²³⁰ Nejvyšší soud připouští v rozsudku odvolávajícím se na předchozí zmíněný rozsudek, že postačí sjednat postoupení pohledávek (plurál) pouhým odkazem na smlouvu, aniž by postupované pohledávky musely být v postupní smlouvě výslovně identifikovány. Nicméně zde byla identifikace pohledávky neurčitá z důvodu, že smluvní strany sjednaly postoupení „pohledávky ze smlouvy“ a nebylo jasné, o kterou pohledávku se jedná – z uvedené smlouvy totiž pohledávek vyplývalo více – jednalo se o leasingovou smlouvu, dle které dlužník byl povinen plnit ve splátkách a navíc ze smlouvy vyplývaly i pohledávky ze smluvní pokuty a úroků.²³¹

Není tedy nezbytně nutné uvádět právní titul pohledávky i její konkrétní výši, je-li identifikace provedena jinými znaky.²³² Dokonce postačuje i vymezení pohledávky písemným odkazem na listinu, která nepředstavuje právní důvod postupované pohledávky, je-li její obsah natolik jednoznačný, že je z ní nade vše pochybnost patrná, o jakou pohledávku se jedná.²³³

Nejvyšší soud zopakoval, že netrvá striktně ani na uvedení právního titulu pohledávky. Výslovně v rozhodnutí sp. zn. 32 Odo 523/2005 ze dne 22.3.2006 uvádí, že k platnosti smlouvy o postoupení pohledávky zákon nevyžaduje, aby v ní byl uveden právní důvod vzniku pohledávky, ani aby v ní byla uvedena právní kvalifikace postupované

228 Rozsudek NS sp. zn. 20 Cdo 1319/2002 ze dne 31.7.2003

229 Rozsudek Nejvyššího soudu sp.zn. 32 Cdo 2306/98 ze dne 20.12.2000

230 Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 32 Odo 1433/2006 ze dne 20. 6. 2007, publikován ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. R 27/2008

231 Rozsudek Nejvyššího soudu sp.zn. 32 Odo 1242/2005

232 Fiala,J., Kindl, M., et al. Občanský zákoník. Komentář. II.díl 1.vyd. Praha, Wolters Kluwer ČR, a.s., 2009, str. 956

233 Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 33 Odo 899/2004 ze dne 27.4.2006

pohledávky. Nutno dodat, že v daném případě soud prvního ani soud druhého stupně však pohledávku jako určitě identifikovanou neshledali.

Proto i "toliko výši částky" či spojením s konkrétní "fakturou" lze postupovanou pohledávku dostatečně určit, jak rozhodl Nejvyšší soud v jiném případě.²³⁴ Opět zde Nejvyšší soud zrušil napadené rozhodnutí odvolacího soudu, který určitost postupované pohledávky vymezenou pouze výši částky a odkazem na fakturu bez další bližší specifikace, neshledal.

Identifikace pohledávky odkazem na číslo faktury je asi jedním z nejvíce diskutovaných problémů při zřizování zástavního práva k pohledávkám. Dlužníci často fungují ve svých obchodních vztazích se svými partnery na základě objednávek a faktur (kupní smlouva nemusí mít písemnou formu) a je otázkou, zda identifikace pohledávky jen číslem faktury a jménem dlužníka je dostatečnou pro určení předmětu zástavy.

Na toto téma zajímavě reagoval Nejvyšší soud v rozhodnutí sp.zn. 29 Odo 654/2003 ze dne 27.10.2005, ve kterém dospěl k závěru, že právní teorií i soudní praxí vznášený (a Nejvyšším soudem sdílený) požadavek, aby v písemné postupní smlouvě byla jednoznačně určena převáděná pohledávka, a to natolik nepochybně, aby bylo zjistitelné, jaká pohledávka je předmětem postoupení, nemusí být vždy (bezvýjimečně) naplněn jen vymezením předmětu plnění, osoby dlužníka, případně právního důvodu plnění. Smyslu dané úpravy se neprotiví, aby nezaměnitelná identifikace postupovaných pohledávek byla provedena i zprostředkovaně, např. právě odkazem na čísla postupitelových faktur s uvedením výše jednotlivých částek, označením čísla odběratelů a počtem dodaných kusů. Nepochybně právě prostřednictvím odkazu na jednotlivé faktury v účetnictví postupitele bylo možné (při dodržení požadavku na obsah faktur) docílit konečné identifikace dlužníka a povahy plnění, jehož úhrada byla takto fakturována. Je třeba dodat, že identifikace pohledávek na základě faktur je podpořena ještě skutečností, že dlužník na základě postupní smlouvy plnil postupníkovi, což není zanedbatelný fakt. Dále bych poznamenala, že Vrchní soud byl v odvolacím řízení jiného názoru, když změnil rozsudek prvního stupně tak, že postupní smlouva je neplatná pro neurčitost postupované pohledávky. Výslovně uvedl: „Aby bylo možno postupované pohledávky považovat za dostatečně určené, musí být specifikovány závazkovým vztahem, například kupní smlouvou, na základě které bylo fakturováno, a určením dlužníka.“

234 Rozsudek Nejvyššího soudu sp.zn. 20 Cdo 1319/2002 ze dne 31.7.2003

Identifikace pohledávky odkazem jen na číslo faktury a dlužníka nemusí být vždy zcela spolehlivá. Nejvyšší soud se ustálil na názoru, když v usnesení sp. zn. 29 Odo 775/2004 ze dne 28.6.2006 uvedl, že vymezuje-li postupní smlouva pohledávku jen údaj o osobě dlužníka a předmětu plnění, je postupovaná pohledávka dostatečně identifikovaná.

Dokonce neurčitá výše není na překážku určitosti pohledávky, je-li však určen právní titul a dlužník- jak rozhodl Nejvyšší soud v rozsudku sp.zn. 25 Cdo 1074/2003 ze dne 26.5.2004, ve kterém uvedl, že vzhledem k tomu, že k postoupení jsou způsobilé i pohledávky, jejichž existence je sporná, či pohledávky, které vzniknou teprve v budoucnu, tj. takové pohledávky, u nichž výše peněžitého plnění zpravidla není k okamžiku uzavření smlouvy objektivně zjiřitelná, nelze určení přesné výše pohledávky v penězích požadovat za podstatnou náležitost smlouvy, jejíž nedostatek by vedl k neplatnosti smlouvy pro neurčitost.

Je třeba shrnout, že právní důvod pohledávky, která se má stát předmětem zástavy, není nezbytnou náležitostí, pouze náležitostí možnou. Nevyplývá to totiž ze zákona a ani judikatura se tímto směrem neubírá. Není ani třeba pohledávku správně právně kvalifikovat. Není však pochyb o tom, že pohledávku identifikuje především údaj o osobě dlužníka a předmět plnění. Dodám velice trefné vyjádření Nejvyššího soudu v usnesení sp.zn. 29 Odo 775/2004 ze dne 28.6.2006, které uvádí, že „minimální požadavky kladené na identifikaci postupované pohledávky by rozhodně neměly platit jako standart. Obecně platí nepřímá úměra mezi identifikací postoupené pohledávky a možnostmi jejího účinného vymožení v soudním nebo jiném řízení. Oč méně údajů identifikujících pohledávku smlouva o postoupení pohledávky obsahuje, o to více praktických potíží mívá postupník při vymáhání pohledávky.“

6.3 Účinnost zástavního práva vůči poddlužníku

Zástavní právo k pohledávce vzniká uzavřením zástavní smlouvy, pokud v ní není ujednáno něco jiného (§ 159 odst. 1 OZ). Způsobilou je taková pohledávka, která je dostatečně identifikována, je peněžitá nebo její plnění je ocenitelné penězi a musí být způsobilá k postoupení nebo vykonatelná prostředky výkonu rozhodnutí – blíže viz kapitola výše. Podstatou zástavního práva k pohledávce je povinnost plnění poddlužníka po splatnosti svého závazku (zástavcovy pohledávky) pouze přímo zástavnímu věřiteli.

Plněním poddlužníka před splatností zajištěné pohledávky teorie práva nazývá tzv. nepravou zástavou (tzv. *pignus irregulare*).²³⁵

Dle § 159 odst. 2 OZ je zástavní právo k pohledávce vůči dlužníku zastavené pohledávky (poddlužníku) účinné doručením písemného oznámení zástavního dlužníka o něm, nebo tím, že zástavní věřitel poddlužníku prokáže vznik zástavního práva.

V mnoha případech v praxi nemusí být ani vhodné, aby vůči poddlužníkovi zástavní právo ihned nabylo účinnosti. Za předpokladu dostatečné vzájemné důvěry lze vyčkat až do marného uplynutí splatnosti závazku zástavního dlužníka. Lze doporučit sjednat si alespoň vysokou smluvní pokutu pro případ zneužití této výhody zástavcem, naloží-li jakkoliv s pohledávkou do účinnosti vzniku zástavního práva jeho oznámením poddlužníkovi.

Tento úkon má velký význam, neboť od něj se odvíjí skutečnost, zda se poddlužník zaplacením věřiteli (zástavci) svého dluhu zbaví anebo ne, zda může započít vzájemné pohledávky mezi poddlužníkem a svým věřitelem (zástavcem) a způsobit tak zánik předmětu zástavy či zda je tento úkon vůči zástavnímu věřiteli bez právní relevance.

Problematika započtení pohledávky, ke které bylo věřitelem zřízeno zástavní právo, není v současné úpravě občanského zákoníku upravena, nicméně je judikaturou řešena poměrně hojně.

Rozdělila bych problematiku na situaci, kdy byla uzavřena zástavní smlouva k pohledávkám, ale poddlužník nebyl informován zástavcem (věřitelem poddlužníka nebo též zástavním dlužníkem), tedy zástavní právo není účinné doručením písemného oznámení zástavního dlužníka o něm, nebo tím, že zástavní věřitel poddlužníku prokáže vznik zástavního práva (§ 159 odst. 2 OZ) a na situaci, kdy zástavní právo vůči poddlužníku účinné je. V případě, že zástavní právo není účinné, tedy poddlužník není o vzniku zástavního práva informován nebo mu není vznik zástavním věřitelem prokázán, je poddlužník oprávněn provést jednostranné započtení vůči pohledávkám, které má za zástavcem. Nelze totiž poddlužníka nijak trestat za to, že svým úkonem snížil hodnotu zástavy, nebo dokonce přivodil její zánik, když nebyl informován o tom, že pohledávka, na kterou se rozhodl započítat, je předmětem zástavního práva.

Otázkou tedy je, zda může být poddlužník oprávněn provést započtení poté, co o zřízení zástavního práva informován byl. Není pochyb o tom, že obecně je dlužník (zde

235 Fiala, J., Kindl, M., et al. Občanský zákoník. Komentář. I. díl 1. vyd. Praha, Wolters Kluwer ČR, a.s., 2009, str. 594

poddlužník) oprávněn vzájemné pohledávky započíst (jednostranným úkonem nebo dohodou). Jde tedy o subjektivní právo dlužníka, jenž ho může sám vykonávat a dosahovat tak uspokojení svých individuálních zájmů. Ovšem takové chování dlužníka (poddlužníka) má své hranice, neboť výkonem práva nelze bez právního důvodu zasahovat do práv a oprávněných zájmů třetích osob (§ 3 odst. 1 OZ). Takový výkon práva nepožívá právní ochrany, dokonce by bylo možné uvažovat o jeho rozporu s dobrými mravy, a tudíž o absolutní neplatnosti úkonu. Ačkoli není tato otázka výslovně řešena zákonem, judikatura se jí věnuje poměrně hojně. V rozsudku Nejvyššího soud sp. zn. 21 Cdo 1891/2005 ze dne 3.5.2006 soud došel k závěru, že v případě, že byla zastavena pohledávka, spočívá uhrazovací funkce zástavního práva v tom, že poddlužník je povinen plnit svůj závazek zástavnímu věřiteli. Učiní-li poddlužník vůči svému věřiteli (zástavnímu dlužníku) projev směřující ke splnění, k započtení nebo k jinému zániku závazku, je nepochybné, že takový právní úkon se nemůže týkat právní sféry zástavního věřitele, a to již z toho důvodu, že mu ani nebyl určen (nebyl jeho adresátem); nemůže proto s ním být spojen následek v podobě zániku práva zástavního věřitele na uspokojení ze zástavy (zastavené pohledávky). Právo zástavního věřitele na uspokojení zajištěné pohledávky ze zástavy (zastavené pohledávky) nemůže být těmito právními úkony poddlužníka jakkoliv dotčeno.

Dle výše uvedeného je možné uzavřít, že pokud poddlužník má vůči svému věřiteli (zástavci ze zástavní smlouvy) vzájemnou pohledávku, nemůže vykonat zápočet (ať jednostranný, či uzavřít smlouvu o započtení), neboť by tím zasáhl nepřipustným způsobem do práv a právem chráněných zájmů zástavního věřitele.

V případě, že by poddlužník přesto úkon směřující k započtení provedl, lze po splatnosti jeho závazku vůči zástavci trvat na splnění jeho povinnosti, tj. vymáhat na něm plnění i soudní cestou.

Započtení vzájemných pohledávek by mohl učinit také sám zástavce vůči dlužníku (poddlužníku). V tomto případě již přichází v úvahu pouze jednostranné započtení, k dohodě o započtení nemůže dojít vzhledem k nemožnosti dlužníka (poddlužníka) takovou dohodu uzavřít. Pokud by tedy provedl jednostranný zápočet zástavce vůči pohledávkám, které by měl za zástavcem poddlužník, způsobil by zástavce tímto způsobem zánik pohledávky tvořící předmět zástavního práva, tudíž by došlo k zániku zástavního práva a mohlo by dojít k tomu, že zajišťovaná pohledávka by se stala nezajištěnou. Může využít práva zástavního věřitele žádat doplnění zajištění s tím, že pokud zástavce tak neučinil, pohledávka by se stala splatnou (§ 163 odst. 2 OZ).

Za úvahu by stálo i zvážení uplatnit námitku neplatnosti jednostranného úkonu započtení ze stejných důvodů, jako v případě započtení provedeného poddlužníkem.

6.4 Vztah zástavního věřitele a poddlužníka

Zastavím se u vztahu zástavního věřitele a poddlužníka, který je Nejvyšším soudem často rozebírán. § 167 OZ stanoví, že je-li zástavou pohledávka, poddlužník je povinen splnit svůj dluh po splatnosti zastavené pohledávky zástavnímu věřiteli. Častou otázkou v praxi je, zda je ustanovení § 167 odst. 1 OZ kogentní nebo dispozitivní, tedy zda je možná dohoda mezi zástavním věřitelem a zástavním dlužníkem o tom, že i po oznámení poddlužníku o zřízení zástavního práva k pohledávce bude poddlužník nadále moci plnit zástavnímu dlužníku (svému věřiteli). Jsem toho názoru, že v případě, že dojde k dohodě mezi zástavním věřitelem a zástavním dlužníkem o tom, jak budou upraveny jejich vztahy poté, co bude poddlužníku oznámeno zřízení zástavního práva, je možné dle jejich dohody postupovat.²³⁶ Nejedná se dle mého názoru o vzdání se práv do budoucna, neboť zástavní věřitel se práv nevzdává, pouze dočasně umožňuje plnit poddlužníku přímo jeho věřiteli, zástavnímu dlužníku (zástavci). Je to i praktické. Ne vždy má zástavní věřitel zájem, aby poddlužník plnil zástavnímu věřiteli ihned po oznámení (i když oznámení je velmi důležitý moment z hlediska započítávání pohledávek). Zástavní věřitel má především zájem, aby jeho dlužník byl schopen plnit své závazky ke dni splatnosti a směřovat finanční toky jinam by mohlo dlužníkovi urychlit komplikace. Připojením podpisu zástavního věřitele na oznámení poddlužníkovi dává zástavní věřitel souhlas s plněním poddlužníka zástavnímu dlužníku zpravidla do doby, než zástavní věřitel oznámí poddlužníku, že má plnit na účet přímo zástavnímu věřiteli. Často tato dohoda vyplývá z ujednání v zástavní smlouvě, ve které si smluvní strany sjednají, že pokud nastane určitá skutečnost, je zástavce oprávněn nakládat s plněním pohledávek poddlužníkem přijatých na zástavcův účet do doby, než se zástavce (často úvěrový dlužník) dostane do porušení úvěrové smlouvy. Poté je zástavní věřitel oprávněn oznámit poddlužníku, aby veškeré pohledávky hradil na bankovní účet stanovený zástavním věřitelem.

Učiní-li poddlužník (po oznámení zřízení zástavního práva zástavcem, tedy věřitelem poddlužníka anebo přímo zástavním věřitelem) vůči svému věřiteli (zástavnímu dlužníku)

²³⁶ Shodně prezentoval i prof. Fiala na workshopu konaném v říjnu 2010, který s publikací názoru souhlasil, shodně i rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 29 Cdo 3963/2011 ze dne 26.1.2011, publikováno ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. R 70/2012 a rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 29 Cdo 921/2009 ze dne 28.4.2011

projev směřující ke splnění, k započtení nebo k jinému zániku závazku, je nepochybné, že takový úkon se nemůže týkat právní sféry zástavního věřitele, a to již z toho důvodu, že mu ani nebyl určen. Nemůže být proto s ním spojen následek v podobě zániku práva zástavního věřitele na uspokojení ze zastavené pohledávky. I kdyby tedy poddlužník splnil svůj dluh věřiteli (zástavnímu dlužníku, zástavci) nebo kdyby vůči němu učinil jiný právní úkon směřující k zániku závazku ze zastavené pohledávky, nemohl se tím zprostit povinnosti uložené zákonem. Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 21 Cdo 1891/2005 ze dne 3.5.2006, ze kterého vycházím, řešil právní úpravu ve znění účinném do 31.12.2000, kde dnes zrušený § 151i stanovil, že byl-li vznik zástavního práva poddlužníku oznámen nebo prokázán, je poddlužník povinen plnit svůj závazek zástavnímu věřiteli. Platné znění je dnes obdobné, o které se judikát opírá. Vazbu účinnosti zástavního práva a oznámení poddlužníku je (dle mého názoru nesystematicky) řešeno v § 159 odst. 2 OZ. Pokud to shrnu, tak platí, že i kdyby tedy poddlužník plnil svému věřiteli (zástavci), nezbaví se závazku vůči zástavnímu věřiteli, neboť právo zástavního věřitele na uspokojení zajištěné pohledávky ze zástavy (zastavené pohledávky) nemůže být takovým právním úkonem jakkoliv dotčeno.²³⁷

Pokud úvěrový dlužník splatí všechny své závazky vůči bance, je banka povinna vydat plnění poddlužníka a vrátit je zástavci (může být i úvěrový dlužník) jinak by se stalo bezdůvodným obohacením. Pokud poddlužník opravdu plní zástavnímu věřiteli na svůj dluh vůči zástavnímu dlužníkovi, je jeho dluh řádně plněn. Pro zástavního věřitele však přijaté finanční prostředky se bez dalšího ještě nestávají jeho vlastnictvím, ale slouží stále jen k zajištění jeho pohledávky. Zástavní dlužník by teoreticky měl přednostně sám splnit svůj závazek a zástavní věřitel by měl následně peněžní částku u něj v zástavě zase vydat naopak dlužníkovi. V praxi se však plnění poddlužníkem věřiteli (právně chybně) považuje za součást již přímo splnění i zajištěné pohledávky.

Nejvyšší soud²³⁸ prosazuje vcelku konstantně závěr o tom, že v mimoinsolvenčním řízení je zástavní věřitel oprávněn žalovat poddlužníka na plnění ze zastavené pohledávky nebo dokonce zažalovat ze stejného titulu jak obligačního dlužníka tak poddlužníka. Uvádí, že ukládá-li totiž ustanovení § 151i OZ (dnes § 167 OZ) poddlužníku povinnost, aby poté, co mu byl vznik zástavního práva oznámen nebo prokázán, plnil svůj závazek zástavnímu

237 Rozsudek Nejvyššího soudu sp.zn. 21 Cdo 1891/2005 ze dne 3.5.2006

238 Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 29 Odo 820/2001 ze dne 27.8.2003, publikován ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. R 76/2004

věřiteli, pak této povinnosti odpovídá též oprávnění zástavního věřitele splnění této povinnosti na poddlužníku vymoci. Přitom je možné, aby zástavní věřitel úhradu zajištěné pohledávky uplatnil jedinou žalobou podanou současně proti osobnímu dlužníku a poddlužníku. Dodávám, že plněním poddlužníka nebo obligačního dlužníka zanikne v rozsahu tohoto plnění povinnost plnit ostatním.

Pokud to shrneme, judikatura Nejvyššího soudu²³⁹ uvádí, že zástavní věřitel je oprávněný vymáhat po poddlužníku plnění ze zastavené pohledávky, pokud je zástavní právo účinné (byl poddlužníku vznik zástavního práva oznámen), pohledávka zástavního věřitele vůči dlužníku nebyla řádně a včas splněna a zastavená pohledávka je po splatnosti a nebyla poddlužníkem zaplacená přímo zástavnímu věřiteli (§ 167 OZ). Názor Nejvyššího soudu nesdílí Zoufalý a Munková, kteří uvádí, že „ačkoliv judikatura přiznává zástavnímu věřiteli i přímé právo domáhat se plnění ze zastavené mu pohledávky (tj. nikoliv pouze přijmout plnění), nevyplývá takovéto právo bez dalšího ze zákona ani z teorie a lze proto jen pro jistotu doporučit sjednat i výslovné zmocnění k vymáhání zástavním věřitelem za zástavního dlužníka dluhu po poddlužníkovi. Zástavní věřitel, není-li sjednáno, nemůže pohledávku za poddlužníkem sám přímo vymáhat. Může však požádat soud o povolení zastavenou mu pohledávku prodat v dražbě či soudem a teprve výtěžek z tohoto prodeje si ponechat. Teprve ten, kdo získá tuto přímou pohledávku zajištěnou zástavním právem, může pak plně postupovat se všemi právními prostředky originálního věřitele vůči poddlužníkovi, včetně až i exekuce přímého platebního titulu v pravomocném rozhodnutí soudu“.²⁴⁰ Nejsm si jistá, zda by dohoda, jak Zoufalý a Munková uvádí (zřejmě mezi zástavcem a zástavním věřitelem) o tom, že je zástavní věřitel oprávněn vymáhat pohledávku přímo po poddlužníkovi, poskytla dostatečný titul zástavnímu věřiteli k tomu, aby se stal věřitelem zastavené pohledávky. Jisté je, že by byl zmocněn k vymáhání, ale věřitelem by se tímto nestal. Zdá se, že judikatura je nakloněna zástavním věřitelům.

239 Např. Rozsudek Nejvyššího soud sp. zn. 29 Cdo 3963/2011 ze dne 26.1.2012, publikováno ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. R 70/2012, rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 29 Cdo 921/2009 ze dne 28.4.2011 nebo 21 Cdo 1891/2005 ze dne 3.5.2006, který uvádí, že uvedené povinnosti poddlužníka současně odpovídá, že zástavní věřitel je oprávněn požadovat (místo zástavního dlužníka) takové plnění ze zastavené pohledávky přímo po poddlužníku, a to i pomocí žaloby u soudu.

240 Vladimír Zoufalý, Jindřiška Munková, a kolektiv, Velká kniha smluvních vzorů, 5. vydání, 2007, s. 910

Dochází totiž k rozklížení koncepce realizace zástavního práva, která dle § 165 OZ uvádí, že není-li pohledávka zajištěná zástavním právem splněna včas, má zástavní věřitel právo na uspokojení své pohledávky z výtěžku zpeněžení ze zástavy. Tato práce se věnuje hmotně právní úpravě zástavního práva, proto se nebudu pouštět do detailů z praxe realizace zástavního práva. Omezím se na konstatování, že častým jevem je při „realizaci“ zástavního práva sjednání práva inkasa pro zástavního věřitele a to zejména v případě, kdy plnění ze zastavených pohledávek plynou přes účty zástavního věřitele, případně kdy jsou zastavovány pohledávky z vedení účtů. Doplnuji, že v rozsahu, v němž z platného zástavního práva k pohledávce plyne poddlužníku povinnost plnit závazek zástavnímu věřiteli, pak o možnost žádat od poddlužníka plnění zastavené pohledávky (a splnění této povinnosti poddlužníku vynutit) přichází zástavní dlužník.²⁴¹

Jiná situace však vznikne v případě konkursu, resp. zahájení insolvenčního řízení.

Rovněž judikatura uvádí, že od prohlášení konkursu na majetek osobního dlužníka (a zároveň zástavce) se poddlužník zproští své povinnosti plnit zástavnímu věřiteli jen úhradou zastavené pohledávky do konkurzní podstaty úpadce – osobního dlužníka, je-li zároveň zástavcem. Právo domáhat se zaplacení zastavené pohledávky přešlo prohlášením konkursu na správce konkurzní podstaty úpadce a zástavnímu věřiteli pouze náleží právo na spokojení zajištěné pohledávky ze zajištění (z toho, co správce konkurzní podstaty úpadce vymůže ze zastavené pohledávky).²⁴² Pohledávky za poddlužníky tedy náleží do majetku dlužníka (zástavce, věřitele zastavených pohledávek). Řízení o žalobě podané vůči poddlužníku soud zastaví po právní moci rozhodnutí o úpadku bez zřetele k tomu, zda již byl prohlášen konkurs na dlužníka.

Postavení zástavního věřitele se mění v insolvenčním řízení v případě, kdy je vyhlášen konkurs na poddlužníka. Zástavnímu věřiteli přísluší právo domáhat se z titulu zástavního práva uspokojení své pohledávky v konkursu vedeném na majetek poddlužníka a to až do výše zastavené pohledávky.

Nad rámec zkoumání vztahu mezi zástavním věřitelem a poddlužníkem bych ráda dodala, že zajímavá je situace, kdy by zástavní věřitel opomenutím podat žalobu proti poddlužníkovi způsobil promlčení pohledávky. Lze se domnívat, že svou nečinností by

241 Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 29 Odo 820/2001 a shodně s ním i rozhodnutí Nejvyššího soudu sp. zn. 29 Odo 921/2009

242 Rozsudek Nejvyššího soudu sp.zn. 29 Odo 3963/2011 ze dne 26.1.2012

způsobil promlčení dluhu, odpovídal by naopak sám zástavnímu dlužníkovi a jeho nárok na náhradu škody by si dlužník mohl započítat na splnění svého dluhu.

6.5 Vztah zástavního a obligačního dlužníka

Rozdíly v zajišťovací funkci působí rozštěpení obligačního a zástavněprávního statutu povinných subjektů. Je-li obligační dlužník současně zástavcem (zástavním dlužníkem), je zajišťovací funkce naplněna snadněji, protože dlužník si uvědomuje, že v případě nesplnění dluhu bude majetkově postižen on sám. Je-li však obligačním dlužníkem osoba odlišná od zástavního dlužníka, může obligační dlužník tak trochu hřešit na to, že když nesplní svůj dluh, bude se zástavní věřitel uspokojovat ze zástavy a jeho majetku se toto uspokojení nedotkne. Je to však pravděpodobně mylná domněnka.

Akcesorita zástavního práva znamená, že zástavní věřitel má pohledávku, přičemž je lhostejné, zda této pohledávce odpovídá na straně dlužnické dluh „osobní“ (zda jde o osobního dlužníka) nebo jen dluh „věcný“ (zda jde o zástavního dlužníka, který tu „ručí zástavou“). Jinak řečeno, neuhradí-li zajištěnou peněžitou pohledávku zástavnímu věřiteli osobní dlužník, je to peněžitá pohledávka, kterou zástavní věřitel vymáhá (může vymáhat) po dlužníku zástavním (s omezením daným právě tím, že uspokojení peněžitého nároku zástavního věřitele lze vynutit jen zpeněžením majetku sloužícího jako zástava).²⁴³ Závazek uspokojit konkrétní pohledávku věřitele (splatit dluh), neučiní-li tak dlužník sám, tudíž vzniká i zástavnímu dlužníku (odlišnému od dlužníka osobního), avšak s omezením, podle kterého se zástavní věřitel může domáhat uspokojení zajištěné pohledávky jen z výtěžku prodeje zástavy. Není-li pro tento případ mezi zástavním dlužníkem a osobním dlužníkem ujednáno něco jiného, vzniká zástavnímu dlužníku, jenž na úhradu zajištěné pohledávky „plnil zástavou“ (tím, že byla zpeněžena), regresní nárok svého druhu, který je nutno posuzovat analogicky podle ustanovení § 454 a § 458 OZ o bezdůvodném obohacení.²⁴⁴ Je zde tedy možné sledovat analogii mezi vztahem ručitele a osoby, za plnění jejíž pohledávek ručitel ručení vystavil (v tomto vztahu zákon regres upravil v § 308 ObchZ). Na těchto závěrech ničeho nemění ani to, zda zástavní dlužník

243 Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 29 Cdo 2105/2007 ze dne 22.7.2009, tento případ se týkal zástavního práva k nemovitostem

244 Stanovisko teorie potvrzuje i judikatura. Shodně s rozsudkem sp.zn 29 Cdo 2105/2007 ze dne 22.7.2009 judikuje Nejvyšší soud v rozsudku sp.zn 29 Odo 1141/2006 ze dne 28.8.2008, publikován ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. R 77/2009 a sp.zn. 29 Odo 1343/2006 ze dne 31. 3. 2009, publikován se Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. R 58/2010

plnil ze zástavního práva dobrovolně (např. tím, že uhradil zajištěnou pohledávku nebo složil hodnotu zástavy) nebo vynuceně (tak, že zástava byla i proti jeho vůli zpeněžena a výtěžek zpeněžení vydán zajištěnému věřiteli). Výše formulované závěry se přitom plně prosadí nejen v mimokonkursních poměrech, nýbrž i za trvání konkursu na majetek osobního dlužníka. Judikatura Nejvyššího soudu je přitom ustálena v závěru, že zástavní dlužník plní svůj závazek z titulu zástavního práva i tím, že zástavu nechá sepsat do konkursní podstaty za účelem jejího následného zpeněžení, jinými slovy zástavní dlužník je v mimokonkursních poměrech osobou, která je povinna strpět, aby k úhradě závazku osobního dlužníka vůči zástavnímu věřiteli bylo použito výnosu z prodeje jejího majetku (výnosu z prodeje zástavy).²⁴⁵

Zástavní dlužník má pak možnost i přihlásit regresní pohledávku do konkursu vedeného na majetek osobního (obligačního) dlužníka jako pohledávku vázanou na podmínku. Skutečnost, že dlužník přihlašuje svou pohledávku do konkursu vedeného na majetek obligačního dlužníka vázanou na podmínku, že dojde ke zpeněžení zástavy, souběžně se zástavním věřitelem, který vlastně tutéž pohledávku přihlašuje s právem na oddělené uspokojení ze zpeněžení zástavy, s sebou přináší omezení. Oba dva totiž nemohou zároveň vykonávat hlasovací práva, protože pohledávce by se tím přiznalo více hlasů, než je její nominální hodnota.²⁴⁶

6.6 Zástavní právo k pohledávkám z obchodního styku

Banky využívají jako jeden z mnoha zajišťovacích instrumentů zřízení zástavního práva k pohledávkám z obchodního styku (především) úvěrového dlužníka. V mnohém jsou otázky řešené výše společné pro otázky týkající se zástavy pohledávek z obchodního styku, proto se budu věnovat především otázkám typickým při pluralitě zastavovaných pohledávek. Není bez zajímavosti, že pohled regulátora (České národní banky)²⁴⁷ na zřízení zástavního práva je taková, že dokud nejsou o zřízení zástavního práva

245 Rozsudek Nejvyššího soudu sp.zn. 29 Odo 396/2003 ze dne 29. 11. 2005, publikován ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. R 31/2007

246 Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 29 Odo 1343/2006 ze dne 31. 3. 2009, publikován ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. R 58/2010

247 ČNB je zřízena Ústavou České republiky a svou činnost vyvíjí v souladu se zákonem č. 6/1993 Sb., o České národní bance. Je ústřední bankou České republiky a orgánem vykonávajícím dohled nad finančním trhem, tedy i bankami.

obeznámení poddlužníci, jedná se o neuznatelný zajišťovací instrument zejména s odkazem na regulatorně požadovanou účinnost zástavního práva vůči poddlužníkovi.

Přesněji tuto situaci upravuje vyhláška č. 123/2007 Sb., o pravidlech obezřetného podnikání bank, spořitelních a úvěrových družstev a obchodníků s cennými papíry, která v příloze 15 stanoví požadavky uznatelnosti pohledávek jako zajištění.²⁴⁸ Je tedy rozhodný okamžik účinnosti zástavního práva vůči poddlužníku a nikoli „jen“ vznik zástavního práva.

248 Zajištění pohledávkami lze uznat, pokud jsou splněny tyto podmínky:

1. nárok povinné osoby na uspokojení pohledávky z tohoto zajištění je prvním v pořadí; za porušení této podmínky se nepovažuje, pokud nároku povinné osoby nebo osoby v regulovaném konsolidačním celku předchází nároky určitých přednostních věřitelů vyplývající z právních předpisů. Povinná osoba činí všechny úkony nezbytné ke splnění místních požadavků ohledně vymahatelnosti svých nároků z tohoto zajištění. Právo věřitele na plnění z pohledávek, které jsou předmětem zajištění, je důkladně, účinně a jednoznačně právně ošetřeno. Povinná osoba má k dispozici uspokojivý právní rozbor, který potvrzuje vymahatelnost smluv o zajištění pohledávkami ve všech příslušných právních řádech; za účelem trvalého zajištění vymahatelnosti se právní rozbor podle potřeby aktualizuje;
2. smlouvy týkající se zajištění pohledávkami jsou řádně zdokumentovány a obsahují jednoznačný a důkladný postup pro včasné uspokojení nároků ze zajištění;
3. povinnou osobou uplatňované postupy zajišťují dodržení všech právních podmínek nutných pro prohlášení selhání dlužníka a včasné uspokojení nároků ze zajištění. V případě selhání dlužníka nebo jeho finančních nebo ekonomických potíží je povinná osoba oprávněna postoupit pohledávky sloužící jako zajištění třetím osobám bez souhlasu dlužníků z těchto pohledávek;
4. povinná osoba uplatňuje řádné postupy pro určení úvěrového rizika spojeného s pohledávkami, zejména analyzuje finanční a ekonomickou situaci dlužníka, odvětví, ve kterém dlužník podniká, typy smluvních partnerů, se kterými dlužník obchoduje. Pokud povinná osoba neprovádí vlastní hodnocení úvěrového rizika smluvních partnerů dlužníka, ověřuje postupy, které k hodnocení používá dlužník, aby se ujistila o jejich spolehlivosti, dostatečnosti a důvěryhodnosti;
5. rozdíl (marže) mezi jmenovitou hodnotou pohledávek a zajištěnou hodnotou expozice odráží všechny příslušné faktory, zejména náklady na uspokojení nároků ze zajištění, koncentraci uvnitř souboru pohledávek zastavených nebo postoupených jedním dlužníkem a možné riziko koncentrace v rámci celkových expozic věřitele. Povinná osoba pohledávky průběžně sleduje, pravidelně kontroluje dodržování úvěrových podmínek, vliv případných právních či jiných omezení v souvislosti s ochranou životního prostředí a dodržování dalších zákonných požadavků;
6. pohledávky jsou diversifikovány a mezi úvěrovou kvalitou dlužníka a hodnotou pohledávky není významná pozitivní korelace. Při významné pozitivní korelaci jsou u souboru pohledávek v marži zohledněna doprovodná rizika vyplývající z této korelace;
7. povinná osoba má zdokumentovány postupy pro uspokojení nároků ze zajištění, zejména při selhání dlužníka, a to i v případech, kdy za běžných okolností je plněno dlužníkovi.

Velice častým případem při větším množství pohledávek jednoho věřitele (zástavce nebo zástavního dlužníka) jsou problémy při identifikaci pohledávek, které se mají stát předmětem zástavního práva při vydělení z jejich celkového objemu. Jinými slovy, problémy nenastávají, kdy zástavce dává zástavnímu věřiteli do zástavy všechny své pohledávky, které z obchodního styku má. Potíže vyvstanou ve chvíli, kdy se předmětem zástavního práva mají stát jen některé pohledávky zástavce. Je třeba, aby zástavní věřitel byl natolik opatrný, aby identifikace takových pohledávek byla přesná a pohledávky nebyly zaměnitelné s jinými. Náležitosti určitosti zastavené pohledávky uvedené v judikatuře, které byly rozvedeny výše, jsou jen částečným vodítkem. Například závěry judikatury někdy stojí na premise, že mezi věřitelem a dlužníkem je jen jedna pohledávka (a tak si při identifikaci vystačí pouze se stanovením smluvních stran nebo jen odkazem na listinu, která ani není právním důvodem pohledávky). Jednoznačně závazným závěrem judikatury pro další úvahy je požadavek nezaměnitelnosti zastavované pohledávky s jinou, kterou má věřitel za týmž dlužníkem. Že to není v praxi úplně jednoduché, dokazují i časté rozsudky, kdy je v tomto ohledu také mnoho zástavních smluv shledáno neplatnými pro neurčitý předmět zástavy.

Má-li věřitel více dlužníků, je poměrně snadné určit, aby se předmětem zástavního práva staly pohledávky jen za určeným poddlužníkem (příp. určenými poddlužníky). Lze se domnívat, že nejlepším způsobem je uvedení seznamu dlužníků, resp. poddlužníků přímo do zástavní smlouvy. Ale i tak není zcela najisto postaveno, že veškeré pohledávky za určeným dlužníkem (dlužníky) budou vždy předmětem zástavního práva. Vyvstává otázka, zda jsou pak paušálně zastaveny veškeré pohledávky, které bude zástavce (věřitel) za dlužníkem v době platnosti zástavní smlouvy mít, tedy zda jsou zastaveny i pohledávky doposud neexistující a je nejisté, zda vůbec vzniknou (tedy nelze na ně pohlížet jako na budoucí pohledávky, budu-li se držet názoru, který sdílím, že budoucí pohledávky musí mít nějaký právní titul, ze kterého mají v budoucnu vzniknout). Lze pak dojít k závěru, že takto blíže neurčené pohledávky, které budou (pravděpodobně) vznikat v budoucnu, nejsou zástavním právem zatíženy, resp. je velmi vysoká šance dlužníka (poddlužníka) být úspěšný ve sporu o určení, že zástavní právo nevzniklo. Je tedy nutné, aby se zástavní právo zřizovalo k těm pohledávkám, které buď existují, anebo jsou pohledávkami budoucími. Paušální zřizování zástavního práva ke všem pohledávkám za určeným dlužníkem není vhodné. Jako řešení je možná buď nová zástavní smlouva v okamžiku vzniku nových pohledávek, resp. budoucích pohledávek dlužníka anebo jistá

„aktualizace“ předmětu zástavního práva v rámci jedné zástavní smlouvy, tedy uzavírání dodatků.

Dalším příkladem z praxe je požadavek na zřízení zástavního práva k pohledávkám věřitele ve sjednaném minimálním objemu. Takový požadavek určitosti předmětu zástavy lze dle mého názoru splnit a zas mnoho s určitostí předmětu zástavy nesouvisí, neboť pouze motivuje zástavce k uvedení, ke kterým pohledávkám z celého objemu zástavní právo zřídí. Je na úvaze, zda by se tento požadavek dal také řešit v případě, kdy by předmětem zástavního práva měly být pohledávky vyplývající z jedné smlouvy uzavřené mezi zástavcem a jeho dlužníkem. Požadovaná minimální hodnota zastavených pohledávek by se dle mého názoru dala splnit ujednáním v zástavní smlouvě o tom, že zástavní právo je zřízeno pouze k pohledávkám do určité výše.

6.7 Zástavní právo k pohledávkám z vedení účtu

Jedním z produktů banky jsou vklady peněžních prostředků na účty vedené bankou. Právní teorie chápe peníze jako zákonné platidlo jako věc v právním slova smyslu. Nejsou-li peníze identifikovány jednotlivě (např. úschova bankovek určených jejich čísly, mince ve sbírce), jde o věci druhově určené počtem peněžních jednotek. Časté je také přesvědčení klientů banky, že peníze na jejich účtu jsou jejich majetkem. Vzhledem k tomu, že peníze na účtu nejsou jednotlivě určitelné a v majetku banky nejsou rozpoznatelné (tj. odlišitelné od jiných peněžních prostředků vložených nebo poukázaných na účty vedené bankou pro její klienty), soudní praxe dovodila, že majitel účtu (ani jiná osoba, jejíž peněžní prostředky případně byly vloženy či poukázány na účet) není vlastníkem peněžních prostředků uložených na účtu. Ty jsou v majetku banky. Oprávnění (nároky) majitele účtu spočívají v tom, aby podle jeho příkazu nebo příkazu k tomu oprávněných osob byly z peněžních prostředků na účtu uskutečněny výplaty nebo platby. Představuje pouze pohledávku z účtu u peněžního ústavu.²⁴⁹ Finanční prostředky nejsou s ohledem na svou povahu (coby věci druhově určené) majetkem majitele účtu.²⁵⁰ Shodně judikoval Nejvyšší soud v rozsudku sp zn. 29 Odo 1005/2003 ze dne 13.12.2005, publikovaném ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. R 85/2006, který určil, že v konkursu vedeném na majetek banky se osoba, která bance svěřila peněžní prostředky za účelem uskutečnění platebního styku, nebo osoba, která bance svěřila

249 Rozsudek Nejvyššího soudu 29 Cdo 2155/2008 ze dne 20.5.2010

250 Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 29 Cdo 2155/2008 ze dne 20.5.2010

peněžní prostředky jako vklad, nemůže domáhat vrácení těchto peněz vylučovací žalobou podle § 19 odst. 2 zákona č. 328/1991 Sb. ve znění pozdějších předpisů, z titulu vlastnického práva.

Předmětem zástavního práva se tak stávají pohledávky majitelů účtů za bankou vyplývající z vkladů, které na účet majitelé účtů nebo jiné osoby vložily.²⁵¹

V praxi vyvstala často kladená otázka, zda je možné platně uzavřít zástavní smlouvu a platně zřídit zástavní právo k pohledávce za bankou vyplývající z vedení účtu v případě, kdy účet vykazuje nulový zůstatek. Tato otázka nastává v situacích, kdy majitel účtu očekává platbu třetí strany na jeho účet a k pohledávce z tohoto účtu chce majitel účtu (zástavce) zřídit zástavní právo k zajištění pohledávek banky jako zástavního věřitele za dlužníkem (buď totožným s majitelem účtu, nebo osobou odlišnou od majitele účtu). Otázka tedy je, kdy může banka takovou smlouvu uzavřít – zda předtím, než bude na účet připsána očekávaná platba anebo až poté. Jelikož podstatnou náležitostí zástavní smlouvy je označení zástavy a pohledávky, mám za to, že pokud neexistuje předmět zástavy (nulový zůstatek na účtu znamená, že klient nemá za bankou žádnou pohledávku vyplývající z uložení peněžních prostředků na tento účet), není možné uzavřít platně zástavní smlouvu, když jedna z podstatných náležitostí chybí. Lze však v praxi sledovat i odlišné názory, dle kterých bude platně uzavřena zástavní smlouva, ale zástavní právo nevznikne dříve, než vznikne předmět zástavy. Pro uzavření zástavní smlouvy nemusí být v okamžiku uzavírání zástavní smlouvy na účtu žádné peněžní prostředky na účtu, ale musí být uzavřena smlouva o účtu.²⁵² § 159 odst. 1 OZ stanoví, že zástavní právo k pohledávce vzniká uzavřením smlouvy, pokud v ní není ujednáno něco jiného. Pokud budeme vycházet ze závěru prof. Fialy, znamenalo by to, že v zástavní smlouvě by musela být sjednána odkládací podmínka, že zástavní právo vznikne k okamžiku připsání finančních prostředků na účet. Jelikož však banky podmiňují otevření účtu složením minimální částky na takový účet a to především z důvodu zajištění zaplacení poplatků, je tato diskuze spíše na akademické rovině. V dalším textu se budu věnovat otázce zástavy pohledávky z účtu s kladným zůstatkem.

Již výše byl uveden závěr právní teorie, že předmětem zástavy může být taková pohledávka, která je postupitelná. Postoupit lze pohledávky splatné i nesplátné,

251 V dalším budu hovořit o majiteli účtu, který je sice v drtivé většině zároveň dlužníkem a zástavcem, ale nelze vyloučit i ojedinělé případy, kdy majitel účtu je osobou odlišnou od úvěrového dlužníka a zajišťuje svou pohledávku pohledávkou zástavního věřitele za úvěrovým dlužníkem

252 Závěry z diskuze s prof. Fialou na workshopu konaném v prostorách banky v říjnu 2010

pohledávky promlčené i relativně neplatné (pokud nezanikla dovoláním se relativní neplatnosti), pohledávky existující, ale i budoucí (tj. pohledávky ze smluv vázané na splnění odkládací podmínky, ale i pohledávky ze smluv, které nebyly uzavřeny nebo pohledávky ze skutečností, které ještě nenastaly). Právní teorii dává za pravdu i Nejvyšší soud, který v rozsudku sp. zn. 29 Odo 10/2005 ze dne 14.12.2006 uvádí, že i pohledávka z běžného účtu může být postoupena třetí osobě. Věřitelem takové pohledávky tedy může být i postupník. Znamená to, že oprávnění majitele účtu spočívající v tom, aby na základě jeho příkazu byly vyplaceny peněžní prostředky z účtu vedeného bankou, představuje existující pohledávku. Tato pohledávka existuje v rozsahu kladného zůstatku na běžném účtu po celou dobu trvání závazkového vztahu dle smlouvy o běžném účtu. Z uvedeného vyplývá, že není podmínkou, aby zastavovaná pohledávka z účtu byla konstantně vysoká po celou dobu trvání zástavního práva. Tato možnost samozřejmě vyloučena není a to zvláště při možnosti zřizování zástavního práva k pohledávkám z tzv. termínovaných vkladů. Je spíše otázkou, zda je možné platně zřídit zástavní právo k pohledávkám z účtů, na kterých je častý pohyb. Nejvyšší soud ve výše uvedeném rozsudku tyto úvahy podpořil. Jsou tedy určitým předmětem zástavy pohledávky z účtu, jejichž výše odpovídá v aktuálním okamžiku kladnému zůstatku na účtu. Jedná se totiž o identifikaci pohledávky jejím věřitelem, dlužníkem a právním titulem, ze kterého pohledávka vzniká. Skutečnost, že není pohledávka určena přesnou částkou z důvodu možného kolísání zůstatku a přirůstání úroků, nezpůsobuje neurčitost identifikace zastavované pohledávky. Stejně jako u zástavy jiných pohledávek i zde u zástavy pohledávek z účtu platí podmínka doručení písemného oznámení zástavního dlužníka o vzniku zástavního práva účinnosti zástavního práva.

V případě, kdy zástavní věřitel a poddlužník je tentýž subjekt, podmíněná účinnost zde odpadá, neboť poddlužník zde byl bez dalšího informován již tím, že v roli zástavního věřitele zástavní smlouvu uzavřel. Jedná se zde o zvláštní situaci, kdy zástavní věřitel je zároveň poddlužníkem – tedy banka k zajištění své pohledávky za klientem zřídí zástavní právo k pohledávce klienta za bankou. Zástavní věřitel a poddlužník mezi sebou uzavírají dvě smlouvy, jednu o účtu a druhou zástavní. V praxi se objevují námitky, že splnutí zástavního věřitele a poddlužníka může způsobit zánik zástavního práva. Opírají se často o ustanovení o zániku závazku splnutím dle § 584 OZ. V odborné literatuře lze nalézt pouze jeden publikovaný názor, že pokud by banka poskytující financování a beroucí si zajištění, byla totožná s bankou, která vede bankovní účty, zajištění zástavou pohledávek z bankovních účtů by v tomto případě nevzniklo, a to z důvodu, že by došlo ke splnutí

oprávněného a povinného, kterými by byla jedna a tatáž banka.²⁵³ Zánik práv a povinností dle § 584 OZ se dle ustálené judikatury Nejvyššího soudu uplatní i u práv věcných, tedy taktéž u zástavního práva.²⁵⁴ Splynutí zástavního věřitele a poddlužníka zákon nezakazuje. § 584 OZ stanoví, že zánik závazku způsobí splynutí práva s povinností v jedné osobě. V našem případě se jedná o zjištění, zda uzavřením takové zástavní smlouvy dojde k zániku zástavního práva splynutím práva a povinností ze zástavní smlouvy. Uzavřením zástavní smlouvy se zástavní věřitel stane poddlužníkem. Zástavní věřitel má právo na uspokojení své pohledávky z výtěžku zpeněžení zástavy. Lze však uzavřít, že tomu odpovídá povinnost poddlužníka splnit svůj dluh po splatnosti zastavené pohledávky zástavnímu věřiteli? Tato povinnost je upravena zákonem v § 167 OZ, není tedy nutné ji v zástavní smlouvě sjednat. Zdá se, že v současnosti nebylo doposud vydáno žádné stanovisko Nejvyššího soudu, které by se splynutím zástavního věřitele a poddlužníka v případě zřízení zástavního práva k pohledávkám z účtu vedeného zástavním věřitelem, zabývalo. Je bez pochyb, že zástavní smlouvu dojde ke zřízení zástavního práva k pohledávce, která existuje. Taktéž je splněna podmínka, že se jedná o zřízení věcného práva k věci cizí (jedná se o pohledávku zástavce, nikoli banky). Funkce zástavního práva není pouze uhrazovací, ale rovněž zajišťovací, nehledě na výhody, které skýtá zástavnímu věřiteli v případě exekuce. Zástavní smlouva je titulem zástavního věřitele k tomu, aby se domáhal uspokojení své pohledávky ze zajištění. Až v okamžiku splatnosti zastavené pohledávky bude poddlužník povinen plnit zástavnímu věřiteli, tedy banka sama sobě. Dojde však k naplnění uhrazovací funkce zástavního práva. Pokud bychom se přiklonili k variantě, že došlo k zániku práva i povinností, nebude uhrazovací funkce zástavního práva naplněna. Peněžní prostředky zůstanou ležet na účtu majitele účtu s tím, že práva a povinnosti ze zástavní smlouvy zanikly. Nezanikly však práva a povinnosti ze smlouvy o účtu. Nejsem si jista, zda totožnost zástavního věřitele a poddlužníka je skutečností, která by měla působit zánik zástavního práva. Není žádná skutečnost, která by uzavření takové smlouvy bránila. Zajišťovací i uhrazovací funkce mohou být bez problému naplněny.

Pro doplnění uvedu, že judikatura taktéž uvádí, že stane-li se zástavní věřitel vlastníkem zástavy, zajištěná pohledávka tím nezaniká, zanikne však (splynutím ve smyslu § 584

253 Telecký, I.: Nemovitosti ve finančních transakcích II., Ad Notam, 1/2009, str. 12

254 Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 29 Odo 1324/2006 ze dne 8.10.2008, publikovaný ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. R 74/2009

OZ) zástavní právo, které ji zajišťovalo.²⁵⁵ Není to však případ přílehlý k výše nastíněnému problému. U výše uvedeného problému je předmětem zástavního práva pohledávka a ta nebyla na jiný subjekt převedena. Stále je vlastníkem pohledávky zástavce.

Zřízení zástavního práva k pohledávkám v praxi zástavní věřitel a zástavce řeší ve vztahu k poddlužníku (je-li zástavní věřitel odlišný od poddlužníka) dvěma způsoby. Zástavní věřitel a zástavce ihned po uzavření zástavní smlouvy zašlou poddlužníku vyrozumění o zřízení zástavního práva k pohledávkám z účtu vedeného poddlužníkem (podobně jako tomu je u zástavy pohledávek z obchodního styku). V tomto vyrozumění však zástavní věřitel obvykle uděluje souhlas s tím, aby zástavce nadále disponoval s prostředky na účtu do doby, než zástavní věřitel informuje poddlužníka, že má veškeré platby poukazovat na účet stanovený zástavním věřitelem. Stručně řečeno, zástavní věřitel se se zástavcem v zástavní smlouvě dohodl na tom, jak se bude při zřízení zástavního práva a jeho realizaci postupovat. Možnost takové dohody mezi zástavním věřitelem a zástavcem přímo nevyplývá ze zákona, je však judikaturou a odbornou veřejností obecně uznávaná.²⁵⁶

Druhým způsobem je situace, kdy zástavce v souladu s ujednáním v zástavní smlouvě zašle poddlužníku vyrozumění o zástavě pohledávek a to na pokyn zástavního věřitele v okamžiku, kdy se zástavce dostane do porušení svých povinností dle zástavní nebo jiné (často úvěrové) smlouvy uzavřené se zástavním věřitelem. Ve vyrozumění zástavce poddlužníkovi oznámí zřízení zástavního práva a vyzve poddlužníka, aby veškeré platby z účtu v souladu s § 167 OZ s okamžitou platností poukazoval přímo ve prospěch zástavního věřitele na jeho uvedené číslo účtu.

Financující subjekty, zpravidla jiné banky, si nezdědka vynutí na zástavci, aby se samy staly smluvní stranou smlouvy o vedení běžného účtu. Učiní tak obvykle ujednáním přímo v zástavní smlouvě k pohledávkám z účtu, ve které se zástavce (dlužník) zavazuje uzavřít se svou bankou dokonce dodatek ke smlouvě o účtu anebo je bance, která účet vede, zasláno prohlášení dlužníka a financující banky, ve kterém je banka žádána o uzavření dodatku ke smlouvě o účtu. Cílem dodatku je možnost financující banky stát se

255 Rozsudek Nejvyššího soudu sp.zn. 29 Odo 1324/2006 ze dne 8.10.2008, publikovaný ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. R 74/2009

256 viz rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 29 Cdo 3963/2011 ze dne 26.1.2011, publikováno ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. R 70/2012 a rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 29 Cdo 921/2009 ze dne 28.4.2011

jednou z osob oprávněných nakládat s prostředky na bankovním účtu, být disponentem nebo dokonce se stát smluvní stranou smlouvy o účtu. Mám za to, že zde zástavní věřitel dalece překračuje princip role zástavního věřitele, když z důvodu zřízení zástavního práva nutí zástavce, aby jej učinil disponentem na účtu. Jedná se zde o omezení disponování s peněžními prostředky nikoli z důvodu oznámení o vzniku zástavního práva, ale z důvodu udělení dispozičních práv k účtu. V praxi to navíc působí problémy s nerespektováním povinnosti identifikace konečného vlastníka smluvní strany smlouvy o účtu²⁵⁷ a obtíže spojené s řádnou identifikací disponentů s peněžními prostředky na takovém účtu. Obtíže způsobují i takové příkazy financující banky a zástavce (majitele účtu), aby banka vedoucí účet, nepřijímala žádné platby na účet. Jedná se dle mého názoru o poněkud nelogický pokyn, který vnímám jako úkon snižující objem prostředků na účtu, tedy snižující i výši zastavené pohledávky a snižující objem prostředků, které by mohl zástavní věřitel inkasovat.

Doplnila bych, že v praxi je zřizování zástavního práva k pohledávkám z běžného účtu poměrně nepraktické. Běžné účtu, jak název napovídá, slouží k běžným denním transakcím a jejich zůstatek se tak denně mění. V jednom okamžiku se může na účtu nacházet velký objem prostředků, který tam za pár dní již být nemusí. Není tedy žádná jistota pro zástavního věřitele v tom, jakou hodnotu bude mít zástava v okamžiku realizace zástavního práva. Přesto lze v praxi sledovat zvyšující se tendenci zástavní právo k pohledávkám z běžných účtů zřizovat.

257 Dle zákona č. 253/2008 Sb., o některých opatřeních proti legalizaci výnosů z trestné činnosti a financování terorismu (zákon o opatřeních proti praní špinavých peněz)

7. Nový občanský zákoník

Nelze se krátce nezmínit o zákoně č. 89/2012, občanský zákoník (NOZ), jehož účinnost je prozatím stanovena na 1.1.2014, neboť přináší především v otázce zřizování zástavního práva k pohledávkám ujištění či možná dokonce odpovědi na sporné body, které byly naznačeny v této práci.

NOZ soustředí právní úpravu zástavy pohledávek přehledně na jedno místo a v mnohém upřesňuje (občas velmi stručnou) právní úpravu stávající. Shodně konstatuje i důvodová zpráva.

Především jasné stanovení, že zastavit lze jen takovou pohledávku, kterou lze postoupit, vnímám jako reakci na mnohé diskuze nad tímto principem doposud prezentovaným v komentářích a stanovisky Nejvyššího soudu, jakkoli lze nalézt v praxi i na akademické půdě zastánce odlišného názoru. Jelikož se v praxi objevují nejen zákazy postupování pohledávek, ale i smluvní ujednání o zákazu zřizování zástavního práva k pohledávkám, důvodová zpráva se vyjadřuje i k této situaci. Uvádí,²⁵⁸ že nedotčeno zůstává pravidlo, že smluvený zákaz zastavení pohledávky má vůči zástavnímu věřiteli účinky jen tehdy, pokud mu byl znám.

Další významný posun spočívá v ustanovení § 1335 odst. 1 NOZ věta druhá, která stanoví, že je-li zástavou pohledávka zástavního dlužníka za zástavním věřitelem, pohledávka a dluh nezanikají splnutím osoby věřitele a dlužníka. Jak potvrzuje důvodová zpráva, zmíněné ustanovení směřuje především do vztahů mezi bankou a klienty, kdy klient jako majitel účtu zřizuje zástavní právo k pohledávce za bankou, která je zároveň zástavním věřitelem. Jedná se dle mého názoru o potvrzení praxe bank při zřizování zástavního práva k pohledávkám z účtu a zajištění právní jistoty.

Další důležitou novinkou je možnost zápisu zástavního práva k pohledávce do rejstříku zástav. Důvodová zpráva uvádí, že dle údajů Notářské komory ČR vzrůstá poptávka po zapisování zástavního práva k pohledávkám do registru zástav. Pohledávky jsou totiž dle NOZ movité věci nehmotné. Dle § 1336 odst. 2 NOZ lze dobrovolně zřizovat zástavní práva k pohledávce zápisem do rejstříku zástav. Tento postup zřízení zástavního práva k pohledávce jistě zvyšuje zástavním věřitelům jistotu při uzavírání zástavních smluv.

²⁵⁸ Konsolidovaná důvodová zpráva k tzv. novému občanskému zákoníku, zákonu č. 89/2012, str. 341, dostupná na http://obcanskyzakonik.justice.cz/tiny-mce-storage/files/DZ_NOZ_89_%202012_Sb.pdf

V rámci tohoto velmi stručného nahlédnutí do nové právní úpravy docházím k závěru, že nová právní úprava přinese v oblasti zástavy pohledávek vyjasnění stručných ustanovení stávající právní úpravy a tím i méně sporů mezi bankami a jejich klienty.

8. Závěr

Problematika zástavního práva z pohledu bankovní praxe je velice široká. Z tohoto důvodu jsem se zaměřila pouze na úzce vymezené téma týkající se specifikace zajišťované pohledávky a zřizování zástavního práva k pohledávkám. Konkrétní detailní analýzy v praxi vždy vedou zpět k základním principům vlastním zástavnímu právu, proto je část práce věnována i obecným rysům zástavního práva.

V těchto třech uvedených oblastech lze sledovat rozpory mezi právní teorií, judikaturou Nejvyššího soudu a odbornou veřejností.

V oblasti obecných otázek zástavního práva působí pravděpodobně největší diskuzi otázka vzniku zástavního práva k nemovitostem. Dochází zde k rozkolu mezi zákonem (spolu s literaturou) a judikaturou Nejvyššího soudu. Zákon stanoví, že zástavní právo k nemovitým věcem vzniká vkladem do katastru nemovitostí, nestanoví-li zákon jinak. Komentářová literatura přílehavě doplňuje, že v mezidobí od vzniku zástavního práva do vzniku dlužníkovy závazku jde o zajištění pohledávky, ale bez úkojného práva ze zástavy. Nejvyšší soud uvedl, že pokud neexistuje pohledávka, která má být zajištěna zástavním právem, není to důvodem neplatnosti zástavní smlouvy. Tato okolnost má za následek, že podle zástavní smlouvy zástavní právo nevznikne. Nejvyšší soud uvedl, že zástavní právo k nemovitostem vzniká až v okamžiku vzniku zajišťované pohledávky, tedy bez ohledu na vklad do katastru nemovitostí. Tento závěr byl dokonce publikován ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek a je citován v řadě rozsudků Nejvyššího soudu. Jsem toho názoru, že uvedený závěr jde nad rámec zákonné úpravy. Není bez zajímavosti, že Nejvyšší soud však vydal i pozdější rozsudky, které se zákonnou úpravou korespondují a potvrzují vznik zástavního práva k nemovitostem vkladem do katastru nemovitostí.

Druhá oblast týkající se specifikace zajišťované pohledávky je pro svou poměrně stručnou právní úpravu častým předmětem odborných i soudních sporů a Nejvyšší soud v této oblasti často rozhoduje.

Jedná se například o specifikaci pohledávek z úvěrových smluv a určení, zda je jedná o soubor pohledávek nebo pouze o jednu pohledávku a zda jsou to pohledávky budoucí anebo ne. Právní teorie označuje pohledávku z úvěrové smlouvy jako pohledávku budoucí, která vznikne až na základě plnění ze strany věřitele. Jedná se o pohledávku vázanou na splnění podmínky, resp. podmínek čerpání. Čerpáním úvěru dochází ke vzniku pohledávky věřitele. Judikatura s takovým vymezením budoucí pohledávky koresponduje jen z části, resp. vymezuje budoucí pohledávku tak široce, že pod definicí

budoucí pohledávky bychom si mohli představit i existující pohledávku. Budoucí pohledávku, resp. pohledávkou, která vznikne v budoucnu, označuje Nejvyšší soud jako takovou pohledávku, jež bude založena na základě smlouvy uzavřené na základě smlouvy o smlouvě budoucí, popřípadě podle jiného ujednání účastníků, jež obsahuje závazek zřídit určitou pohledávku v budoucnosti. Mohlo by se zdát, že definice Nejvyššího soudu jakoby se přikláníla jak na stranu právní teorie (je otázkou, zda závazek zřídit pohledávku v budoucnosti, může být i závazek věřitele poskytnou peněžní prostředky, judikatura tuto podmínku blíže nevysvětluje), tak zároveň vymezuje budoucí pohledávku založenou na základě smlouvy uzavřené na základě budoucí smlouvy. Úvěrová smlouva se však v praxi neuzavírá na základě smlouvy budoucí. Jsem toho názoru, že pohledávky z úvěrové smlouvy (účelového úvěru) nejsou budoucími pohledávkami. Jedná se o pohledávky existující, neboť již není třeba k jejich vzniku uzavírat další smlouvu. Vnímám tedy rozdíl mezi pohledávkou vyplývající z již uzavřené úvěrové smlouvy a pohledávkou, která vznikne plněním na základě smlouvy uzavřené na základě smlouvy budoucí. Budoucí pohledávky se vyznačují jakýmsi mezikrokem (právní skutečností), který musí být splněn, aby mohly jako pohledávky vzniknout. Splnění podmínek čerpání však za tento mezikrok nepovažuji.

Je samozřejmě otázkou, zda je obsahem úvěrové smlouvy závazek v budoucnu zřízovat pohledávku, neboť se mi tento závazek zdá poněkud nesrozumitelný. V rozsudcích Nejvyššího soudu ani v komentářové literatuře bohužel nikdy nebyl uveden příklad takového závazku.

Část odborné veřejnosti nadto považuje pohledávky z úvěrové smlouvy za budoucí druhové pohledávky. S tímto naposledy uvedeným názorem si dovolím nesouhlasit. Z úvěrové smlouvy vzniká více pohledávek více druhů, jako např. pohledávka z titulu splacení jistiny, pohledávka z titulu smluvní pokuty anebo z titulu bezdůvodného obohacení v případě neplatnosti úvěrové smlouvy apod.

Je nutné uzavřít, že rozlišování mezi pohledávkou a budoucí pohledávkou pro případy zřízování zástavního práva je otázkou spíše akademického rázu. Nejvyšší soud dovodil pro praxi velmi důležitý závěr, že při určení zajišťované pohledávky v zástavní smlouvě není třeba rozlišovat, zda jde o pohledávku existující nebo budoucí. To odpovídá i skutečnosti, že rozdíly mezi budoucí a existující pohledávkou se stírají a při jejich vymezování je někdy obtížné určit, zda se jedná o pohledávku existující nebo budoucí. Teorie a judikatura vymezují jistá vodítka, dle kterých v praxi nemusí vždy spolehlivě dojít k identifikaci povahy pohledávky.

Stejně nepřiléhá teorie a judikatura v otázce povahy pohledávek vyplývajících z kontokorentního úvěru. Právní teorie vnímá pohledávky z kontokorentního úvěru jako množinu pohledávek vznikajících v budoucnosti mezi týmiž subjekty s limitujícím kritériem co do časového rozpětí. Vrchní soud v Praze považuje revolvingový a kontokorentní úvěr za jeden kontinuální vztah (případ nebyl Nejvyšším soudem řešen). Jednotlivé obrátky úvěru nejsou samostatnými oddělenými závazky. Splacení jednotlivé obrátky znamená zánik této jednotlivé povinnosti, ale neznamená konec závazkového vztahu. Zajištění takového úvěru trvá pak tak dlouho, dokud trvá vztah z takové úvěrové smlouvy (závazkového vztahu). Souhlasím s judikaturou v tom, že pohledávky ze smlouvy o kontokorentním úvěru a revolvingovém úvěru nejsou budoucími druhovými pohledávkami a že se jedná o jeden kontinuální vztah. Jistina věřitelovy pohledávky totiž nikdy nepřekročí smlouvou stanovený limit. Proto by množina jednotlivých pohledávek mohla naznačovat, že jistina je snad vyšší než bylo sjednáno a navíc by věřitel musel pravděpodobně každou samostatnou obrátku znova zajišťovat, což je velmi nepraktické. Jak již bylo uvedeno, není pro praxi relevantní zkoumání rozdílu mezi pohledávkou a budoucí pohledávkou. Velmi důležité je však rozlišování mezi budoucí pohledávkou a budoucími pohledávkami určenými druhově.

Především specifikace budoucích druhových pohledávek dle § 155 odst. 4 OZ je odlišná od specifikace budoucí pohledávky dle § 155 odst. 3 OZ. Při zajištění budoucí pohledávky se zákon omezuje pouze na stanovení, že takovou pohledávku lze zástavním právem zajistit. Budoucí druhové pohledávky je však ze zákona nutné označit sjednanou výší, druhem a dobou, ve které budou vznikat. Bez takového určení nebudou budoucí druhové pohledávky zajištěny platně.

V praxi lze sledovat dva problémy se specifikací druhových pohledávek. Prvním je otázka, zda je nutné budoucí druhové pohledávky identifikovat jejich právním titulem. Část odborné veřejnosti právní titul nepovažuje za nutný. Opačný názor lze sledovat v novější literatuře, na akademické půdě a mezi (některými) notáři. Důvodová zpráva při zavedení ustanovení § 155 odst. 4 OZ se v tomto směru nevyjadřuje, i když rušená právní úprava absenci právního titulu u budoucích pohledávek pravděpodobně připouštěla. Mám za to, že právní titul je k identifikaci budoucích druhových pohledávek nutný stejně jako je tomu i u budoucí pohledávky. Jedná se o naplnění jedné z podmínek nezaměnitelnosti zajišťovaných pohledávek s jinými.

Druhým problémem u budoucích zajišťovaných pohledávek je interpretace výše zajišťované pohledávky, tedy zda tzv. maximální zástavní právo znamená výši, do které

může být zástavní věřitel uspokojen anebo se jedná o výši jistiny takto zajištěné pohledávky. Různé názory lze nalézt pouze v literatuře a mezi notáři, Nejvyšší soud se doposud takovou otázkou nezabýval. Zdá se, že tato otázka prozatím v praxi nepůsobí větší potíže. Jedná se však o neuzavřené téma, které nalezne své řešení pravděpodobně v soudním sporu a názoru Nejvyššího soudu. Mám za to, že výše stanovená při zajištění budoucích druhových pohledávek se rozumí výši jistiny takových pohledávek z důvodu znění § 155 odst. 1 OZ, který obecně pojednává o zajištění příslušenství pohledávky ze zákona. Navíc je v praxi při zajišťování budoucích druhových pohledávek výše jistiny tou jedinou jistou výší. Opačný pohled by způsobil věřitelům velkou nejistotu v tom, zda mají všechny budoucí druhové pohledávky zajištěny anebo ne.

Častou domněnkou klientů banky je skutečnost, že po vložení prostředků na účet jsou stále majiteli peněžních prostředků. Judikatura konstantně zastává názor, který je i v praxi i odbornou literaturou sdílený, že tyto jsou v majetku banky. Majitel účtu má za bankou pohledávku, která spočívá v oprávnění uskutečnit výplatu z účtu dle jeho příkazu nebo příkazu k tomu oprávněných osob.

V praxi neuzavřenou otázkou je zhodnocení situace, kdy zástavní věřitel a poddlužník jsou týmiž osobami. Tato skutečnost nastává v okamžiku zřízení zástavního práva majitelem účtu k pohledávce za bankou z titulu vedení účtu ve prospěch téže banky jako zástavního věřitele. Otázkou je, zda splnutí zástavního věřitele a poddlužníka může způsobit zánik zástavního práva. Judikatura Nejvyššího soudu se k této otázce vyjadřuje pouze v obecném rozsahu, když uvádí, že zánik práv a povinností dle § 584 OZ se uplatní i u práv věcných, tedy taktéž u zástavního práva. Dále se však splnutí zástavního věřitele a poddlužníka nevěnuje. Literatura se ojedinele vyjadřuje se závěrem, že v případě splnutí zástavního věřitele a poddlužníka dochází k zániku zástavního práva. Přikláním se k závěru, že není zcela jisté, zda totožnost zástavního věřitele a poddlužníka je skutečností, která by měla působit zánik zástavního práva. Zajišťovací i uhrazovací funkce mohou být bez problému naplněny a taktéž je splněna podmínka věcného práva k věci cizí. Nová právní úprava staví na jistotu, že v takové situaci nedochází k zániku zástavního práva splnutím věřitele a dlužníka.

Lze uzavřít, že v oblasti zajišťování úvěrových pohledávek a zřizování zástavního práva k pohledávkám lze nalézt několik bodů, na které teorie, praxe a judikatura Nejvyššího soudu nenahlíží shodně. Vliv judikatury Nejvyššího soudu na tuto oblast je obrovský, dovoluji si tvrdit, že spolu se stanovisky akademických pracovníků. Jistě potěší, že

některé otevřené otázky především v oblasti zřizování zástavního práva k pohledávkám, jsou postaveny najisto v novém občanském zákoníku.

9. Použitá literatura

Předpisy:

- Zákon č. 40/1964 Sb., ve znění pozdějších předpisů, občanský zákoník
- Zákon č. 513/1991 Sb., ve znění pozdějších předpisů, obchodní zákoník
- Zákon č. 265/1992 Sb., ve znění pozdějších předpisů, zákon o zápisech vlastnických a jiných věcných práv k nemovitostem
- Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 227/2000 sb., o elektronickém podpisu, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 300/2008 Sb., o elektronických úkonech a autorizované konverzi dokumentů, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 26/2000 Sb., o veřejných dražbách, ve znění pozdějších předpisů
- Důvodová zpráva ke změně občanského zákoníku, zvláštní část, novela č. 367/2000 Sb.
- Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník
- Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., dostupná na http://obcanskyzakonik.justice.cz/tinymce-storage/files/DZ_NOZ_89_%202012_Sb.pdf
- Vyhláška č. 26/2007, kterou se provádí zákon č. 265/1992 Sb., o zápisech vlastnických a jiných věcných práv k nemovitostem, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 344/1992 Sb., o katastru nemovitostí České republiky (katastrální zákon), ve znění pozdějších předpisů, (katastrální vyhláška)
- Předpis Notářské komory České republiky MS08/2007, kterým se stanoví postup při vedení, provozu a správě Rejstříku zástav, postup při provádění zápisů a záznamů do tohoto rejstříku, výmazů z něj a při vydávání opisů a výpisů z něj (předpis o rejstříku zástav)

Komentáře:

- Dědič, J. a kol. Obchodní zákoník, komentář. Prospektrum, 1997
- Fiala, J., Kindl, M., et al. Občanský zákoník. Komentář. I.díl 1.vydání Praha, Wolters Kluwer ČR, a.s., 2009
- Fiala, J., Kindl, M., et al. Občanský zákoník. Komentář. II.díl 1.vydání Praha, Wolters Kluwer ČR, a.s., 2009

- Jehlička, O., Švestka, J., Škárová, a kolektiv. Občanský zákoník. Komentář, 9.vydání, C.H. Beck, Praha
- Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník I., § 1 až 459. Komentář. 2.vydání, Praha: C.H.Beck, 2009
- Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník II. § 460 až 880. Komentář. 2.vydání. Praha : C.H.Beck, 2009

Literatura:

- Barešová, E., Baudyš, P. Zákon o zápisech vlastnických a jiných věcných práv k nemovitostem, 4. vydání, 2007, C. H. Beck
- Baudyš, P. Katastr a nemovitosti, 2. vydání, Praha: C.H.Beck, 2010
- Baudyš, P. K zajištění pohledávek (i budoucích) zástavním právem, Ad Notam 6/2002, str. 125
- Baudyš, P. K zajištění pohledávek určených podle druhu, Právní zpravodaj 3/2004, str. 6
- Baudyš, P. K promlčení zástavního práva, PR 7/2008 str. 260
- Bureš, J., Drápal, L. Zástavní právo v soudní praxi, druhé doplněné vydání, C.H. Beck, 1997
- Fiala, J. a kol. Občanské právo hmotné, třetí opravené a doplněné vydání, Masarykova Univerzita, Doplněk, 2002
- Fiala, J. Kompenzace zastavené pohledávky, Ad Notam 3/2003, str. 49
- Fiala, J. Zánik zástavního práva jako důsledek zániku obligačního dlužníka, PR 6/2003
- Fiala, J. Zastavení cizí věci a osud zástavního práva po odstoupení od smlouvy, PR 1/2003, str.25
- Fiala, J. Realizace zástavního práva podle § 151f občanského zákoníku, BA 2/1999
- Handlar, J. Zánik závazků dohodou v občanském a obchodním právu, 1. Vydání, Praha: C.H.Beck, 2010
- Hendrych, D. Právní slovník, 3. vydání, 2009
- Jeníček, A. Hypoteční zástavní právo, rigorózní práce, 2009, PrF UK
- Kindl, J. Některé otázky k zajištění budoucích pohledávek zástavním právem, Ad Notam 4/2002

- Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J. a kol. Občanské právo hmotné, první a druhý díl, 4. aktualizované vydání, ASPI, 2005
- Kocina, J. Zástavní právo v české republice po poslední novelizaci, BA 5/2002
- Mayer, J. Akcesorita zástavního práva, Bulletin advokacie, Číslo: 12/2008, str. 24
- Parma, J. Zajišťovací převod práva v judikatuře, BA 3/2012, str. 27
- Pelech, J. Uspokojení ze zástavního práva zajišťujícího promlčený dluh z pohledu principu akcesority, PR 18/2011, str. 665
- Procházka, J., Žváček, O. K zajištění pohledávek souvisejících se smlouvou o úvěru zástavním právem, Právní zpravodaj 1/2004
- Ružič, D. Zástavní smlouva, Ad Notam, AN 4/2009 str. 138
- Ružič, D. Změny v subjektech zástavního práva, Ad Notam 3/2010
- Švestka, J., Kopáč, L. Lze v zástavní smlouvě ujednat propadnutí zástavy?, PR 5/1995
- Telecký, I. Nemovitosti ve finančních transakcích II., Ad Notam, 1/2009
- Vojtek, P. Výběr ze soudních rozhodnutí z oblasti civilněprávní, SR 2/2007
- Vymazal, L. Několik úvah k promlčení zástavního práva, PR 3/2009, str. 94
- Zoufalý, V., Munková, J. a kolektiv, Velká kniha smluvních vzorů, 5. vydání, 2007

Judikatura

Povaha zástavního práva:

- Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 29 Cdo 2155/2008 ze dne 20.5.2010
- Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 21 Cdo 679/2001 ze dne 3.4.2002
- Rozsudek Nejvyššího soudu sp.zn. 29 Odo 10/2005 ze dne 14.12.2006
- Usnesení Nejvyššího soudu sp.zn. 20 Cdo 1319/2002 ze dne 31. 7. 2003
- Rozsudek Nejvyššího soudu sp.zn. 32 Cdo 2306/98 ze dne 20. 12. 2000
- Nález Ústavního soudu III.ÚS 90/97 ze dne 2. 10. 1997
- Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 21 Cdo 2098/2005 ze dne 17. 5. 2006, publikován ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. 56/2007
- Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 21 Cdo 296/2003 ze dne 16. 7. 2003, publikován ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. R 64/2004
- Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 29 Odo 661/2006 ze dne 22. 4. 2008, publikován ve Sbírce soudních rozhodnutí pod č. R 105/2008

- Rozsudek Nejvyššího soudu 21 Cdo 5145/2009 ze dne 16. 12. 2010
- Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 29 Odo 967/2006 ze dne 31. 1. 2008
- Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 29 Odo 851/2003 ze dne 21.12.2005 publikovaném ve Sbírce rozhodnutí a stanovisek pod č. R 14/2007

Vztah mezi obligačním dlužníkem a zástavním dlužníkem:

- Rozsudek Nejvyššího soudu 29 Cdo 2105/2007 ze dne 22. 7. 2009
- Rozsudek Nejvyššího soudu sp.zn. 29 Odo 1141/2006 ze dne 28. 8. 2008, publikován ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. R 77/2009
- Rozsudek Nejvyššího soudu sp.zn. 29 Odo 1343/2006 ze dne 31. 3. 2009, publikován se Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. R 58/2010
- Rozsudek Nejvyššího soudu sp.zn. 29 Odo 396/2003 ze dne 29. 11. 2005, publikován ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. R 31/2007

Akcesorita zástavního práva:

- Usnesení Krajského soudu v Brně č.j. 38 Co 47/2008 -45 a usnesení okresního soudu v Hodoníně č.j. 2 e 518/2006-18
- Usnesení Nejvyššího soudu 20 Cdo 2165/2008 ze dne 30. 6. 2010
- Rozsudek Nejvyššího soudu 29 Cdo 1053/2009 ze dne 31. 5. 2011, publikován ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. R 142/2011
- Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 29 Cdo 2105/2007 ze dne 22. 7. 2009
- Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 21 Cdo 1198/2005, ze dne 9. 2. 2006, publikován ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. R 16/2007
- Rozsudek Nejvyššího soudu 21 Cdo 5145/2009 ze dne 16. 12. 2010

Propadná zástava:

- Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 29 Odo 728/2003 ze dne 22. 2. 2006, publikován ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. R 15/2007
- Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 21 Cdo 2204/99 ze dne 5. 9. 2000
- Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 22 Cdo 1053/2001 ze dne 12. 12. 2002
- Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 31 Odo 1424/2006 ze dne 9. 12. 2009, publikován ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. R 56/2010

- Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 31 Odo 495/2006 ze dne 15. 10. 2008, publikován ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. R 45/2009

Spoluvlastnictví zástavy:

- Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 30 Cdo 1268/2002 ze dne 19. 12. 2002
- Nález Ústavního soudu IV ÚS 225/03 ze dne 5. 9. 2003
- Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 21 Cdo 4397/2009 ze dne 6. 4. 2011
- Rozsudek Krajského soudu v Ústí nad Labem sp. zn. 2 Cdon 339/97 ze dne 26.1.1999
- Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 21 Cdo 2777/2005 ze dne 18. 1. 2007

Vznik zástavního práva:

- Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 21 Cdo 957/2001 ze dne 4. 4. 2002
- Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 21 Cdo 2939/2004 ze dne 25. 11. 2005, publikovaný ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. R 70/2006
- Nález Ústavního soudu II ÚS 1148/07 dne 11. 11. 2008
- Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 21 Cdo 843/2007 ze dne 17.1.2008
- Rozsudek Nejvyššího soudu sp.zn. 21 Cdo 1425/2008 ze dne 16. 4. 2009
- Rozsudek Vrchního soudu v Praze 5 Cmo 33/94
- Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 21 Cdo 3085/2008 ze dne 10. 3. 2009
- Usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 29 Odo 1424/2005 ze dne 21.9.2006
- Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 21 Cdo 390/2008 ze dne 27.1.2010

Zástava cizí věci:

- Rozsudek Nejvyššího soudu sp.zn. 29 Odo 1340/2004 ze dne 29. 6. 2005
- Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 21 Cdo 328/99 ze dne 26. 11. 1999
- Usnesení Nejvyššího soudu sp. zn 29 Cdo 2512/2000 ze dne 29. 11. 2001
- Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 22 Cdo 3843/2007 ze dne 21.10.2009

Promlčení zástavního práva:

- Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 21 Cdo 85/2010 ze dne 8. 2. 2011
- Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn 21 Cdo 1918/2005 ze dne 25. 4. 2007

- Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 29 Cdo 1053/2009 ze dne 31. 5. 2011, publikováno ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. R 142/2011
- Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 21 Cdo 681/2006, 21 Cdo 682/2006 ze dne 8. 2. 2007
- Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 21 Cdo 2185/2009 ze dne 21. 12. 2010
- Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 21 Cdo 687/2007 ze dne 24. 1. 2008

Zánik zástavního práva:

- Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 29 Odo 563/2003 ze dne 9. 6. 2005, publikováno ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. R 18/2006
- Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 21 Cdo 1198/2005 ze dne 9.2.2006, publikováno ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. R 16/2007
- Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 21 Cdo 681/2006 ze dne 8.2.2007
- Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 21 Cdo 2069/2008 ze dne 15. 6. 2010
- Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 29 Odo 1538/2006 ze dne 27.3.2008, publikováno ve Sbírce soudních rozhodnutí pod č. R 28/2009

Specifikace zajišťované pohledávky:

- Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 29 Cdo 1952/2009 ze dne 26.10.2010
- Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 21 Cdo 3496/2006 ze dne 27.11.2007
- Rozsudek Vrchního soudu v Praze sp. zn. 5 Cmo 161/2009 ze dne 16.11.2009
- Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 21 Cdo 2217/2003 ze dne 14.5.2004
- Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 29 Odo 1335/2006 ze dne 26.6.2008
- Usnesení Nejvyššího soudu sp.zn. 29 Odo 797/2004 ze dne 28.6.2005
- Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 29 Odo 423/2006 ze dne 28. 5. 2008, publikováno ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. R 42/2009
- Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 31 Cdo 513/2003 publikováno ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. R 17/2006
- Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 29 Cdo 183/2007 ze dne 22.5.2008
- Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 21 Cdo 681/2006, 21 Cdo 682/2006 ze dne 8.2.2007
- Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 29 Odo 69/2006 ze dne 25.4.2007

- Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 29 Odo 851/2003 ze dne 21.12.2005, publikováno ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. R 14/2007
- Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 21 Cdo 2939/2004 ze dne 25.11.2005, publikováno ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. R 70/2006
- Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 29 Odo 563/2003 ze dne 9.6.2005, publikováno ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. R 18/2006
- Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 29 Cdo 1952/2009 ze dne 26.10.2010
- Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 29 Odo 1014/2003 ze dne 3.11.2005
- Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 21 Cdo 328/99 ze dne 26.11.1999
- Usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 26 Cdo 4982/2008 ze dne 16.3.2010
- Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 21 Cdo 3496/2006 ze dne 27.11.2007
- Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 33 Odo 566/2001 ze dne 22.10.2002
- Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 23 Cdo 4035/2007 ze dne 9.7.2009
- Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 29 Odo 760/2003 ze dne 30.11.2005, publikováno ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. R 71/2006
- Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 32 Cdo 922/2007 ze dne 24.5.2007

Zástavní právo k pohledávce:

- Rozsudek Nejvyššího soudu sp.zn. 32 Odo 523/2005 ze dne 22. 3. 2006
- Usnesení Vrchního soudu v Praze 15 Cmo 11/2003
- Usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 20 Cdo 1319/2002 ze dne 31. 7. 2003
- Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 32 Cdo 2306/98 ze dne 20. 12. 2000
- Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 32 Odo 1433/2006 ze dne 20. 6. 2007, publikován ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. R 27/2008
- Rozsudek Nejvyššího soudu sp.zn. 32 Odo 1242/2005 ze dne 26. 3. 2008
- Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 33 Odo 899/2004 ze dne 27. 4. 2006
- Rozsudek Nejvyššího soudu sp.zn. 29 Odo 654/2003 ze dne 27. 10. 2005
- Usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 29 Odo 775/2004 ze dne 28. 6. 2006
- Rozsudek Nejvyššího soudu sp.zn. 25 Cdo 1074/2003 ze dne 26. 5. 2004
- Rozsudek Nejvyššího soudu sp.zn. 21 Cdo 1891/2005 ze dne 3. 5. 2006
- Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 2 Cdon 1612/1996
- Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 29 Odo 820/2001 ze dne 27. 8. 2003, publikováno ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. R 76/2004

- Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 29 Cdo 921/2009 ze dne 28.4.2011
- Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 29 Odo 1005/2003 ze dne 13. 12. 2005, publikováno ve Sbírce soudních rozhodnutí pod č. R 85/2006
- Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 29 Cdo 2155/2008 ze dne 20.5.2010
- Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 29 Odo 10/2005 ze dne 14. 12. 2006
- Rozsudek Nejvyššího soudu sp.zn. 29 Odo 3963/2011 ze dne 26.1.2012, publikováno ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. R 70/2012
- Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 29 Odo 1324/2006 ze dne 8.10.2008, publikovaný ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. R 74/2009
- Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 29 Cdo 921/2009 ze dne 28.4.2011
- Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 29 Cdo 2105/2007 ze dne 22.7.2009
- Rozsudek Nejvyššího soudu sp.zn 29 Odo 1141/2006 ze dne 28.8.2008, publikován ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. R 77/2009

10. Resumé

Security interest granted over an item of property is a very large topic. Therefore I focused on the question of secured receivables and a pledge over receivables.

We can observe conflicts between the legal theory, jurisdiction of the Supreme Court of the Czech Republic and the professional public.

One of the conflicts is the establishment of the mortgage over the real estate. The law together with the literature says the mortgage shall be established through entering in the Land Register. But the Supreme Court declares that the establishment is conditional upon the rise of the secured receivable. However, later decisions of the Supreme Court later changed and comply with the law.

Also the precise determination of the secured receivable causes many problems in the daily practice. The reason is a very brief legal framework that does not describe the essential elements of the identification of the receivable. The Supreme Court only declares that a receivable shall be identified in that far so that it cannot be misled to any other receivable.

Another living question is distinguishing between a receivable and a future receivable. This question is rather of an academical character. For the legal practice is distinguishing not that important, as the Supreme Court concluded, that this distinguishing is not relevant for the determination of the secured receivable.

The thesis contains a large study of the future generic receivables. In the legal practice there are two problems to be observed. The first is a question whether the future generic receivables shall be identified by their legal title. The conclusion is that they should, as the title is one of the parameters that can distinguish the receivables from others.

Another question is the interpretation of the so called maximum security interest. The Supreme Court has not dealt with it yet and this causes many misunderstandings between the banks, notaries and attorneys-at-law. The question is whether the maximum security interest applies automatically on the accessories of the receivable (as it is in case of the existing receivables) or not.

The conclusion of this thesis is that the influence of the Supreme Court is huge and also important. But the legal practitioners shall not forget the tenor of law and the basic principles of the security interest.

Název práce: Zástavní právo v judikatuře a bankovní praxi

Topic: Law of secured transactions in judgments and bank practice

Klíčová slova: zástavní právo, pohledávka

Key words: security interest, receivable, bank practice

Abstrakt: Práce se zaměřuje na praktické aspekty zajišťování úvěrových pohledávek a zřizování zástavního práva k pohledávkám. Velká pozornost je věnována judikatuře Nejvyššího soudu České republiky. Práce sleduje především odlišné názory mezi právní teorií, judikaturou Nejvyššího soudu, akademickými pracovníky a odborníky z praxe a snaží se nalézt odpovědi v otevřených otázkách.

The thesis focuses on the practical aspects of securing bank receivables and establishment of a pledge over the receivables. The importance is given to the judgements of the Supreme Court of the Czech Republic. The core of the thesis is observing the different conclusions of the legal theory, judgments of the Supreme Court of the Czech Republic, academicians and specialists.